NEVENA STEFANOVA
Editura Univers

COPERTA COLECŢIEI DE ION STATE
Grafica: Viorel Popescu; Ilustraţia: Sergiu Georgescu

HEBEHA CREOAHOBA
Funocoeama om/iue Ka
1974

Traducere de ÆA
GHEORGHE DINU SSIHIpP
Bun de tipar 18.08.1980. Coli tipar 6, 5.

PARTEA 1NTII

„ALISA4

ÎN PODUL VECHI

Am urcat în vechiul pod al casei noastre, poate pentru cea din urmă oară: casa noastră – această sacrosanctă proprietate – nu mai este acum niciun fel de „proprietate”: supusă exproprierii şi ticsită de chiriaşi, care aveau pretenţia să aibă acces şi la pod, casa urma să fie demolată peste câteva luni, când trebuia să înceapă construcţia noilor blocuri; sincer vorbind, nu-mi stârnea nicio părere de rău. Doar mama regreta, invocând unele argumente îndreptăţite. Ea m-a trimis în pod să adun ce se mai găsea pe-acolo; fotografiile mărite ale predecesorilor, prinse în rame grele; resturi din biblioteca bunicului – democratul; şi din a celuilalt bunic – social-democratul; manuscrisele răposatului meu unchi – socialist de stânga; şi almanahurile tipărite de revista „Novo vreme”[1]; cuierele cu tot soiul de vechituri; strânse în suluri, câteva pânze vechi – de pe vremea trecutelor mele ambiţii picturale; fotoliul desfundat, înecat în praf; scheletele unor fotolii vieneze; lămpile de noapte cu abajururi mari, brodate la început de mama, apoi de molii; vasele de ceramică,

1 „Timpuri noi“.

pictate şi arse în cuptor de mine; mulajul de ghips şi bustul de marmură din tinereţele mele, opere ale unui sculptor absolvent care a început ca mare speranţă şi a sfârşit ca anonim dascăl de ţară; precum şi cele ce s-ar putea numi „şi altele”: nimicuri inutile, trambalate dintr-un pod într-altul, la fiecare mutat.

Urcasem hotărâtă să lichidez o moştenire nefolositoare. Nicio amintire din jur nu mă înfiora cu şoapta ei. Cu atât mai mult, cu cât chiriaşele de la etajul de jos mă dezgustau cu flecăreala lor.

Din pricina prafului care năpădise totul, au început să mă cam usture ochii. Sau se prea poate să fi fost un reflex condiţionat: podul fusese pe vremuri martorul tânguirilor mele disperate, atunci când orgoliul îmi cerea să mă ascund de privirile celorlalţi…

Am mai scotocit câtva timp: ştiam că mai era pe acolo şi un teanc de scrisori de dragoste – dacă nu le-oi fi ars cumva într-un moment de luciditate. Scrisori destinate unui iubit care demult nu mă mai interesa; dar cine se respectă trebuie să distrugă, dacă nu toate însemnările sale literare, măcar corespondenţa!

Găsii în cele din urmă cutia lunguiaţă, îngălbenită, în care însă nu mai erau scrisorile, ci… rămăşiţele unei cuverturi de pat cu baldachin. Aşa-numitul „Tigru din Salonic”. Bunica mea, macedoneancă, avea o predilecţie deosebită pentru acest tigru, care, cât a trăit ea, i-a stat întruna deasupra patului. Oare ce simboliza? Puterea? Sărăcia? Bunicii mei nu aveau nicio avere. Erau bătrâni şi bolnavi amândoi. Ca să-şi vadă de sănătate, ar fi avut nevoie de un certificat de paupertate. Dar mândria lor înnăscută nu le îngăduia să-l ceară. Şi s-au dus – şi el, şi ea – „cu perdea pe ochi”, cum spunea tata.

Eu îl preferam pe celălalt bunic, social-democratul, şi nu înţelegeam de ce îl tot cicălea tata, că doar nu avea „perdea pe ochi” şi era „un utopist naiv”. „Viaţa nu e o utopie, ci o autopsie”, îi striga el, dar bunicul râdea arătându-şi toţi dinţii lui albi şi sănătoşi. Credea în mersul firesc numit „evoluţie”. De la el am deprins acest cuvânt.

Iată-i şi fotografia: Geneva, 28 mai 1892. Bunicul meu împreună cu K. Kakovski, N. Gabrovski şi alţi vreo zece bulgari, care urmau Dreptul: tinerei şi zvelţi, îmbrăcaţi „după moda franţuzească”.

Se pot oare arunca asemenea fotografii? Nicidecum. Nici poza acestui bunic, nici aceea a unchiului pe care nu l-am cunoscut – ei fusese idolul familiei – critic tânăr şi plin de promisiuni, mort în primul război mondial, la vârsta de douăzeci de ani. De pe urma lui nu a rămas decât o fotografie şi lădiţa cu manuscrise, note şi însemnări pentru un studiu mai temeinic, niciodată sfârşit…

După cum nici însemnările mele plastice nu ar fi de lepădat. Toate primiseră nota maximă şi-mi prevesteau un viitor strălucit.

Nu voi lăsa decât zdrenţele, deşi cu ele s-ar putea ţese preşuri frumoase…

Jos, femeile continuau să se certe.

Fotoliul trebuie dus la reparat. O să-l îmbrăcăm cu damasc nou, va fi o minune; un fotoliu vechi, de epocă, într-un interior modern. Ca şi scaunele vieneze! Şi radioul „Philips”, cu enorma lui cutie de bachelită, e surd ca un butuc, mort şi decedat, cum zic englezii. De când îl adusese în casă, tata încetase să mai cânte la vioară. Sta ceasuri întregi să asculte. Pe unde nevăzute se transmiteau melodii Hawaiene, cântate parcă de sirene, urlau şi vuiau uragane oceanice, vociferau alte continente… Acesta a fost primul meu contact auditiv cu lumea din afară. Mi se părea vagă, neguroasă, şi mai ales, nu ştiu de ce, umedă. (încă nu mi-a fost dat până acum să pun piciorul pe alt continent! Oare voi mai apuca s-o fac?)

Stăm ceasuri întregi ca vrăjită în faţa acestui obiect fantastic. O lume întreagă intra cu el în odaia noastră! Care din copiii de azi ar mai putea aprecia un asemenea obiect? Acum, pe toate acoperişurile se înalţă antene T.V. Totuşi… am să-i iau şi pe el: cu multiplele lui şuruburi şi bobine de sârmă, a fost o sursă nesecată de impresii…

Busturile erau ad litteram problema cea mai grea. De fapt, bustul de marmură era mai greu, dar mulajul de

ghips îmi semăna mai bine. Aveam vreo treisprezece ani. Trecusem atunci pentru întâia oară pragul Institutului de arte plastice. Tiutiunkov mi-a modelat pedant capul şi cu aceeaşi pedanterie l-a învelit în cârpe ude. Prietenul lui, Vasko, un băiat scund, sprâncenat, cu părul şi mustaţa neagră, se fâţâia prin atelier. Când vorbea, îşi ţuguia buzele. Odată, când Tiutiunkov ieşise din atelier, Vasko s-a apropiat de mine şi, pe neaşteptate, m-a sărutat. M-am înfiorat. Am zbughit-o şi n-am mai călcat pe acolo.

„… Dar unde sunteţi, unde, zăpezi de-odinioară!…” Bineînţeles că voi lua şi zdrenţele – de ce s-o jignesc pe mama aşa, fără motiv? Doar ea le-a păstrat atâţia ani, de fiecare îi este legată câte o amintire.

Mă ustură ochii din cauza prafului şi a semiîntunericului. Smulg tăblia de placaj de pe luminator. Soarele în asfinţit năvăleşte – sau poate să fie numai un reflex al lui – de după dealuri, fostele mele „pampas”-uri, ciuntite şi deformate de buldozere…

Podul, cu toată mizeria lui de muribund părăsit, parcă s-a iluminat în clipa asta, a devenit „scânteietor de amintiri”, cum ar spune poetul…

Dar ia să mă car de-aici! Nu-mi ajunge atâta bătaie de cap, să mă înduioşez acum şi de nenorocitul ăsta de pod?

Smulg una după alta fotografiile mărite, portretele încadrate în rame grele. Întâi pe bunicul macedonean, apoi pe cel social-democrat, în ordine cronologică. Pe urmă, pe unchiul socialist de stânga… Rând pe rând, pe toţi.

Trec pe lângă chiriaşii care amuţesc pentru o clipă. Mă privesc cu zâmbete sardonice. S-ar putea să aibă dreptate, dar… ce înseamnă „să ai dreptate?” Ce ar fi trebuit să fac? Să le las lor totul, plocon?

Şi abia când am suit şi bustul meu de ghips în furgoneta, am observat că nu e gol: înăuntrul lui, făcut sul, se afla ultimul meu manuscris „Alisa în ţara monştrilor” – ce mai pierdere pentru naţiune ar fi fost să-l fi lăsat aici!

Picioarele fotoliilor au mai avut ceva de suferit la coborârea lor pe scări. A crăpat, simbolic, şi un colţ al

oglinzii veneţiene. Dar şi fără fisura asta, ea privea totul destul de sceptic, într-un verde spălăcit.

Mama mă întâmpină în uşă:

— Chiar mâine trebuie să le trimitem pe toate la topit, îmi spuse, luându-mi din mină ba unr, ba alta.

ÎN ŢARA ANTIPAŢILOR

„Oare voi cădea până la capătul celălalt al pământului? Ce nostim ar fi să ajung la urmă printre oamenii care umblă cu capul în jos! Antipaţi parcă le zice”.

L. CARROLL, *Alisa în ţara minunilor*

Obiectele, ca să le spunem astfel, au fost ridicate spre a fi mutate în noul nostru pod: şi jilţul rupt, şi lădiţele cu cărţi, şi fotografiile mărite ale strămoşilor… De ce să le dăm la topit, de vreme ce fiecare mai poate folosi la ceva Noaptea, mama s-a cutremurat de ce-i putuse trece prin minte. Ştergea cu grijă lucrurile pe care praful urma să le potopească din nou, de astă dată într-un alt pod. Mihail plecase dis-de-dimineaţă, să nu ne vadă cât suntem de „ridicole şi cu ifose mic-burgheze”…

Bustul de marmură, prea greu, a rămas jos; mulajul de ghips cu manuscrisul meu l-am lăsat deoparte, pentru o cercetare specială. Dar nu am putut s-o încep imediat, căci atenţia mi-a fost atrasă de îndeletnicirea socrului meu.

Cinchit pe vine, bătrânul acesta de nouăzeci de ani spărgea de cu noapte, cu toporişca, în faţa uşii, tot ce nu reuşisem aseară să cărăm în pod: scaunele vieneze desfundate, patul de bucătărie, masa, ramele tablourilor mele… Mă uitam cu cât avânt ridica toporişca, cu câtă nemaipomenită înverşunare lovea. Fără îndoială că, în subconştientul lui, ne identifica, pe mine şi pe mama, cu lucrurile aduse de noi.

Mi-am adunat câtă stăpânire de sine mai aveam şi am ieşit în uşa:

— Ce te omori aşa, tată, ai să oboseşti!

— Sunt zdravăn, nici că-mi pasă! răspunse voios bătrânelul.

Şi, într-adevăr, se descurca cu o fantastică repeziciune. De furie, m-a apucat durerea de cap şi m-am

grăbit să mă retrag. Nu e nevoie să treci prin centrul pământului ca să ajungi la fiinţele care umblă cu capul în jos!

În casă, mama se apucase de altă treabă. Răsfoia pioasă un album vechi al maică-sii, care urmase Institutul „Froebel” din Dresda. În album, lipite cu grijă încă de acum şaptezeci de ani pe hârtie cretată – sute de imagini din hârtie lucioasă. Exerciţii de îndemânare şi de răbdare ale tinerelor pedagoge. Apoi luă în mână albumul cu figuri decupate din reviste şi din hârtie împăturită şi ruptă şi îmi puse întrebarea la care mă aşteptam:

— Ţi le-aminteşti?

Doamne, ce memorie am eu! Mi-amintesc fiecare boală, una după alta: oreionul, difteria, tratată de medicul cu chip de „Moş Crăciun”. (Totdeauna mă duceau de nas cu Moşul ăsta!) Mi-amintesc de pojar, ca şi de tusea măgărească, vindecată la mănăstirea Rila, de scarlatină, de anghină… Atunci când eram bolnavă, răsfoiam şi eu albumul ăsta (decolorat de dezinfecţii!) şi fiecare figură îndoită sau decupată devenea în delirul meu un erou. Numai bunica, fiinţa care-l alcătuise cu grijă în anii ei de studenţie, nu avea chip: ei i-a venit ceasul să moară la patruzeci şi trei de ani, înainte chiar de a-i trece prin gând că mi-ar fi putut fi bunică. (Şi iată că acum eu sunt mai bătrână ciecât bunica mea!) Se spune că îi semăn. Pe vremuri asta mă cam speria: dacă am să mor şi eu?

Cam pe atunci am renunţat la albume.

Bine că am învăţat să citesc singuri. Aşa am descoperit-o pe „Alisa în ţara minunilor”. Îmbolnăvirile începură să-mi placă: oare când are un copil mai mult timp să citească? Şi când îi dau mai multă atenţie cei din jur?

Pe lângă asta, fantezia mă cutreiera aprig. Începură să mă plictisească imaginile în două dimensiuni, simţeam nevoia altora, mai „consistente”. „Alisa” mişuna de eroi care apăreau pe neaşteptate, ca la o adiere, după placul autorului. Ce-ar fi să-mi născocesc şi eu eroii mei?

Amânam doar momentul în care trebuia să-i aştern pe hârtie. îi aveam în cap, „în minte”, cum se spune, şi

imaginea lor am purtat-o în mine ani de zile, cum poartă marea o sticlă în legănarea valurilor. Terminasem sau terminam Bele-artele, când m-am hotărât să-i înfăţişez într-o formă artistică. Ceea ce am scris a ieşit ca o autobiografie idealizată – aveam însuşirile oricărui copil-minune. Am simţit însă că ceva nu era cum ar trebui să fie şi am ascuns manuscrisul în golul acestui cap de ghips. Aveam totuşi simţ „autocritic", prin urmare şi un anumit orgoliu.

Energicul bătrânel mi-a întrerupt firul glodurilor.

— V-am tăiat surcele pentru tot anui! spuse el patetic. Căraţi în pivniţă toate hârţoagele, manuscrisele, tot ce e de ars.

Şi atunci, ca o negaţie a negaţiei, m-am hotărât să rescriu manuscrisul abandonat şi am şuierat cu înverşunare:

— Mulţumesc, tată, nu a mai rămas nimic…

REZULTATUL DEZNĂDEJDII

„Mai întâi, gândi ea… trebuie să-mi recapăt înălţimea adevărată…" Alisa

De ce, dracul să-l ia, adevăratul sentiment al propriului eu este invers proporţional cu vârsta?

Cândva, credincioasă unei gândiri facile aproape înnăscute, dar pe care mai târziu am cultivat-o cu tot dinadinsul şi am folosit-o ca o metodă de viaţă de-a lungul întregii mele tinereţi, am scris cu toată liniştea un „roman", în clipa când l-am recitit însă, am înţeles că nu mai aveam nimic comun cu mulţumirea de sine de odinioară. Mi-a venit în ajutor vanitatea care poartă numele de ambiţie. Se dovedi că ea trăia în mine tainic, cu toate că depăşisem anişorii pe care-i avea acea bunică a mea atunci când se îndeletnicea cu figurinele ei decupate. (În locul sentimentului de superioritate, pierdut, apăru imediat vanitatea). Va trebui, da, va trebui… să prelucrez… într-un fel „romanul" meu. Oare-i adevărat că în natură nimic nu se pierde? Atunci, de ce să-l transform în scrum?

Ce nu face omul la deznădejde? înainte de toate speră, şi cel mai mult în sine însuşi.

Deodată mi se lămuri cum va trebui să procedez.

Întâi de toate trebuie să mă eliberez de orice participare, să nu mai fiu propriul meu erou: nici să mă idealizez, nici să mă autoironizez. Şi nici nu e nevoie să fac nu ştiu ce paralele cu acea carte neobişnuită, scrisă cu mai bine de un secol înainte, imitată de sute de ori. Mai interesantă, bineînţeles, pentru vârstnici decât pentru copii, socotită de unii „paradox al unui joc fără frâu al imaginaţiei", deşi nici azi nu se ştie dacă e un „nonsens logic", o „nebunească schimonosire a lucrurilor" ori o „încercare prin absurd de a se extrage dintr-un haos de noţiuni o formulă matematică a copilăriei"…

M-am consultat cu o creatură de şaisprezece ani, mare drac.

— În ceea ce mă priveşte, mi-a spus, „Alisa în ţara minunilor" îmi place mai puţin decât „Ursul Puh". Ş-apoi, ce ai de gând să faci? Un cântec vechi pe o melodie nouă?

— Nici vorbă! i-am răspuns. Pur şi simplu… mi-e milă să-l abandonez… Am să încerc să prelucrez totul, să las numai titlul şi „citatele".

— Dacă asta te linişteşte! oftă ironic fătarnica mea consultantă, prăvălindu-mă într-o deprimare şi mai adâncă. Dar tot nu mă las! mi-am spus în clipa următoare.

După aceea m-am sfătuit cu cea mai bună dintre prietenele mele. Semănăm oarecum una cu alia. Pe vremuri, ne făcea curte la amândouă acelaşi băiat, apoi ne ainteresat pe amândouă istoria antică şi mitologia, dar ea a fost totdeauna mai pasionată decât mine.

Râse şi prietena mea. Se gândea, desigur, că, din motive necunoscute de ea, hotărâsem să mă refugiez în copilărie. Aş, de unde – copilăria mea a fost atât de frumoasă, încât n-aş fi putut nici s-o imit, nici s-o repet.

— Încearcă atunci să recurgi, oriunde e posibil, la experienţa ta de altă dată; caută în comportările tale de atunci raporturile şi justificarea logică a faptelor, mă sfătui ea.

Am consimţit pe loc – ca o „victimă a ştiinţei" – dar cu regret, deoarece trebuia să renunţ şi la ultimele plăceri,

„acelea de a-mi mări ori micşora statura” şi mai ales de a judeca lucrurile cu inocenţa adevăratei „Alisa în ţara minunilor”.

„— Spune ce gândeşti!

— Asta şi fac… gândesc ceea ce spun. Nu-i totuna?”

Şi prietena mea a fost de părere că nimic nu mă împiedică să folosesc drept motto la fiecare capitol câte un citat din textele mele mult iubite.

— Cel mai important lucru pe care fiecare trebuie să-l facă, îmi spuse ea, este ca atunci când iese din lumea fanteziei, din lumea reflectată în oglindă, unde proporţiile se exagerează micşorându-se, mărindu-se ori actormându-se, să ajungă iar la statura sa obişnuită!

DACĂ CEI VÂRSTNICI AR ŞTI

„*— Pisicuţă de Cheshire, începu Alisa… N-ai vrea să-mi spui încotro ar trebui s-o iau*?

— Asta depinde foarte mult de locul unde vrei s-ajungi, răspunse Pisica.

— Mi-e totuna, spuse Alisa.

— Atunci totuna e şi încotro apuci, spuse Pisica.

— …numai să ajung undeva…

— De ajuns, ajungi tu – spuse Pisica – numai că ai cam mult de mers”.

Şi aşa, fetiţa de care începusem să vă povestesc, nu aducea defel cu mine ori cu Alisa, ci ştia numai cartea pe dinafară şi o cita mereu, fapt pentru care ai casei îi spuneau în derâdere „Alisa”. Primul scop conştient în viaţa ei a fost să se facă mare nu numai ca să-şi deschidă singură uşa, ci să se facă şi remarcată. Să fie remarcată de cei care le veneau în vizită. Dacă nu de toţi, harem de cei doi fraţi uriaşi, unui medic, celălalt pictor. Ei trăiau în Germania şi de aceea veneau, bineînţeles, mai rar. Ce frumoşi erau! Umpleau toată casa cu râsul şi prezenţa lor, se luau la harţă cu tatăl lor ca nişte pehlivani, înfigeau un disc de carton în poartă şi îl luau la ţintă ca în „Wilheim Teii”, mâncau mult, făceau gălăgie şi se contraziceau tot timpul cu amândoi părinţii. Naiba să-i ştie despre ce anume vorbeau, dar mereu începeau cu „fascismul”.

Atunci chiar şi mama uita că are copil.

Iar copilul trebuia să-şi bată capul, să născocească fel de fel de năzbâtii, spre a le atrage atenţia. Odată a scos din garderob o eşarfă transparentă, s-a înfăşurat în ea, s-a împodobit cu o coroniţă din flori de cânip şi a început să danseze printre musafiri.

— Ne deranjezi, rosti mama, înfierbântată de discuţie.

— Du-te în curte, la bunici, îi şopti tata. Se vor bucura mult.

Dar ea continua să se poarte, de parcă nici că-i auzea.

— Isadora Duncan! exclamă pictorul, care, în sfârşit, o observase, izbucnind într-un râs voios, în hohote, dar discuţia reîncepu după numai o clipă.

— Maimuţa asta de Hitler! strigă mama. Hipnoza în masă… Nu există acolo forţe progresiste? Ce fac socialiştii, dorm?

— Regim *totalitar*… adăugă doctorul. (Să ţină minte acest cuvânt, pentru joaca de-a nebunii cu copiii din mahala!) Anihilarea individualităţii umane… distrugerea intelectualităţii…

Dâr-dâr-dâr… Toţi vorbesc deodată, strigă. Ce mai plictiseală! Pe neaşteptate o apucă durerea de cap, dar se hotărăşte să mai rabde puţin, în speranţa că pictorul o va desena aşa cum a desenat-o pe mamă-sa: zburlită şi îngândurată.

Aduce hârtie şi creion şi se propteşte în faţa lui:

— Haide, fă-mi… o schiţă.

El ia distrat obiectele în mână, fără a înceta să vorbească, iar ea se ghemuieşte pe genunchii tatii. „Am nimerit-o! Nu poate sta un pictor cu hârtie şi creion în faţă, fără să deseneze…”

Stă ca împăiată. Ştie: părul îi e ciufulit, ca al mamei, doar ochii să şi-i facă la fel de „îngânduraţi” că ai ei. În fiecare duminică se duce cu bunicul cel bun la o bere. De fapt, bunicul e cel care bea bere, ea mănâncă doar o prăjitură vieneză. Prietenii bunicului sunt oameni

respectabili, poartă pălării cu boruri mari şi lavaliere negre. Vorbesc tot lucruri de neînţeles, dar îşi întorc privirile şi spre ea, serioşi, de parcă ar fi şi ea un om mare. Iar chelneriţa i-a spus o dată în trecere că are ochi frumoşi. Complimentele sunt şi mai dulci decât prăjitura vieneză.

Acum era radioasă, poza cu răbdare, dar până la urmă ce a ieşit? Pictorul o desenase nu pe genunchii tatii, oi stând pe oală, şi fără cununa de flori de câmp culese chiar de ea, ci cu o panglicuţă oarecare. O panglicuţă din alea ea nici nu purta. O adevărată caricatură, iar dedesubt dedicaţia: „Ciurciulicăi”[2]. Insinuări!

Durerea de cap se înteţi de-a binelea. O podidi plânsul. Tata se sperie. Aşa este el de felul lui, mai sperios. Mama continuă discuţia (discuţia este elementul ei!), dar începu şi ea s-o privească. De-ndată ce se tulbură, nici mama nu se mai poate linişti o mustră conştiinţa şi-şi repetă: „Vai, cum de-am putut s-o las!”

E trimisă urgent la culcare. Doctorul se apleacă peste ea, o ascultă, scoate un ciocănel cu care o loveşte uşor la genunchi, o zgârie pe talpa şi-x face cu ochiul:

— N-are nimic! Voi, copiii, sunteţi nişte tirani, nişte egoişti şi de o gelozie fără margini. Asta n-am scornit-o eu, o afirmă alţii, specialiştii! Aşa-i că e adevărat? şi-l umflă râsul.

— Nu-i adevărat! răspunde ea, tremurând de necaz. Acum el nu i se mai pare nici frumos, nici interesant. În căpşorul ei ciufulit umblă un singur gând: răzbunare. Durerea i-a trecut, tare-i mai vine să doarmă, dar nu se lasă în voia somnului până nu pleacă toţi.

Tata, vrând „să o îmbuneze”, luă vioara şi începu să cânte o arie înduioşătoare de Sarasate: „Vai, nu voi mai revedea niciodată locul unde m-am născut”...

Ea îi întoarse spatele, dar, în loc să-l impresioneze, el continuă să cânte cu pasiune, pentru sine însuşi, uitând cu totul de dânsa.

Prea sunt plicticoşi oamenâl vârstnici! Greu e să duci

2 In original : Nil Cmrceto — Izvoraşuliţi,

cu ei o viaţă tihnită de familie. (Asta o spusese maică-sa, cu alt prilej, dar e foarte poţi ivită şi pentru împrejurarea de faţă!)

Trebuie să-şi aleagă un drum – care-o fi. Să se facă pictoriţă, de pildă, ca să-i încondeieze pe toţi.

Cel de-al doilea scop conştient în viaţă îi este: *să se răzbune*.

Post-scriptum. *Mi-am jurat să prelucrez „cu străşnicie" fiecare capitol, dar ezit. Nu mi se mai pare chiar atât de rău. Într-adevăr, doctorii, spun: „copilul oscilează între nebunia grandorii pe care o cultivă în fantezia sa şi sentimentul de inferioritate pe care i-l dă contactul cu realitatea". Cred că este aţa, din proprie experienţă. Pe acele vremuri, ale monarhiei, îmi plăceau mult rolurile de regină, le trăiam jucându-le. Copiii din mahala mă luau peste picior, mă porecliseră „Regina Fundăturilor", trezind în mine o vie dorinţă de răzbunare. Asta* Pro domo sua. *Comportarea Alisei se potriveşte cumva cu a mea în această privinţă. În general, îmi pare o barbarie să prelucrez textul: parcă te-ai strădui să-ţi transformi propriul copil lăsat la voia întâmplării tocmai atunci când ar fi trebuit să-şi formeze caracterul...*

E convingător? Vai, nu e.

MAGIE

„— Bine, răspunse Pisica şi, de data asta, se topi încetişor, începând din vârful cozii şi isprăvind cu zâmbetul care mai pluti în aer câtva timp după ce se făcuse nevăzută".

„Ah! Mi-a mai fost dat să văd pisică fără zâmbet – gândi *Alisa – dar zâmbet fără pisică, niciodată! Acesta este lucrul cel mai ciudat pe care l-am pomenit în viaţa mea!"*

Copiii sunt mari pictori şi mari descoperitori ai acestei lumi. Spun asta gândindu-mă la primele taine pe care Alisa le-a ticluit în viaţa ei şi care aveau acelaşi sens ca şi desenele omului din caverne: de a stăpâni cu puterea imaginaţiei ceea ce îţi inspiră groază.

Desigur, duşmanii ei nu erau zimbri şi mamuţi, ci

sumbrele plăsmuiri din poveştile fraţilor Grimm, cunoscute în multe ţări, unde seamănă spaime în somnul copiilor, şi multă vreme ea nu se putea împăca cu ele, dar îi venea greu s-o mărturisească celor mari, care au şi-aşa destule motive proprii de spaimă şi susţin totdeauna că treburile lor sunt mai complicate. (Copii, fiţi indulgenţi faţă de bieţii vârstnici!)

Punctul culminant surveni într-o colibă de vară, şubredă, aşezată între viile unui orăşel din Balcani, unde-şi petrecuseră vara. Cum nu prea avea ce face, se hotărî să bage frica în copiii satului (să-i înspăimânte, dar să-i şi uimească cu câte ştie ea!). Şi cât era ziua de mare, le spunea afurisitele alea de poveşti. Tata juca şah în via vecina; mama asculta îngăduitoare văicărelile gazdei, care vedea pretutindeni numai s-afii, în pod îi ieşeau înainte vârcolaci, iar de când murise bunica, nici nu se mai încumeta să se urce acolo…

— Ai devenit nervoasă! o asigura mama. Şi eu, când nu mă simt bine, mă visez urmărită de fantome. Încui uşa, dar ele o tot împing de-afară…

Până şi ascultându-le se cutremura. În ziua aceea a făcut tot felul de nebunii cu copiii din vecini: au fumat ţigări din mătase de porumb, s-au luat la întrecere la înfulecat aguridă. Seara a cuprins-o febra. N-aveau cum să cheme un doctor: gazda coborâse încă de după masă, cu catârul, după cumpărături, în târg. Mama o lăsa pentru puţin singură şi porni prin pădurice să-l caute pe tata.

De cum se închise uşa, ceva alb se năpusti asupra ei. Mai târziu, Alisa observă chepengul deschis al podului, de acolo parcă se ivise „Nimicul”. Mai vorbise şi cu alţi copii despre el. Era fără chip, şi asta îi înspăimânta cel mai mult…

Chiar şi lampa de petrol scoase o limbă de şarpe şi pâlpâi ameninţător. Obiectele toate şi umbrele lor începură să se mişte cu zgomot, şi simţi că se sufocă de frică. Au început apoi colici, vomitări…

A doua zi febra scăzu, dar ea era atât de skită de suferinţă, că sta lungită cu ochii în tavan, între timp

apăruseră anumite schimbări: crăpăturile care abia se vedeau în tencuială, acum mişunau parcă de chipuri, dar nu mai erau chiar atât de înfricoşătoare ca aseară, şi se hotărî să le privească. Trebuia să recunoască, de altfel, că ziua arătau mai curând interesante decât groaznice.

Săpunit ca să se bărbierească, energic ca întotdeauna, în odaie intră tata, şi Alisa, nici ea nu ştie cum, se decise să-i mărturisească totul. El o luă în serios şi aprofundă problema; se lungi pe marginea patului şi începu să privească tavanul, dar nu zări nimic şi, după ce stătu puţin pe gânduri, îi propuse să deseneze tot ce o înfricoşează. „Înregistrează-le!” îi zise. (Ea reţinu şi cuvântul, căci era un cuvânt deosebit.)

Sarcina îi luă multă vreme şi o făcu să retrăiască cele de aseară, atunci însă nu era decât un biet muritor nefericit, în timp ce acum purta răspunderea de a povesti totul „aşa cum a fost”. Desena cu însufleţire, fără să se uite măcar la obiecte. Imaginaţia îi era plină de temeri şi de încordare.

Izbuti să le „înregistreze” pe colile albe, dar, din nefericire, acolo încetau să se mişte şi, din înfricoşătoare, se transformă în caraghioase. „Nimicul”, oricât s-a căznit, nu l-a putut reprezenta: de vreme ce el nu avea o fizionomie…

Tata privi atent foile şi păru foarte mulţumit. Le arătă şi mamei, îi plăcură şi ei, deşi ea, întotdeauna, era mai pretenţioasă.

Alisa înţelese cum stau lucrurile şi începu să transforme tot ce era înfricoşător în umoristic.

PLÂNSUL. COPIILOR

— *Ce învăţaţi*? – *întrebă Alisa*.

— *Fireşte*, *întâi Cotitul şi Scrânthul*, *răspunse Falsa Broască Ţestoasă*. *Apoi diferite operaţii aristmestice*: *ambiţionarecl*, *căderea*, *îmbulzirea*, *împocirea*…

— *N-ai mai auzit de împocire*! *exclamă Grifonul*”.

De ce plâng copiii este o întrebare foarte importantă de care, aşa cum se spune astăzi, cei mai vârstnici nu prea sunt lămuriţi. Nu prea erau lămuriţi nici atunci când

eroina mea a fost copil. În acelaşi timp însă, am fost şi eu copil, aşa că ştiu totuşi câteva lucruri.

Copiii plâng din nouăzeci şi nouă de pricini, înainte de toate, când simt, cu foarte precisele lor antene, că nu li se dă destulă atenţie. Unicui mod de a protesta este plânsul. Şi unicul lor drept cetăţenesc. Mai plâng şi atunci când nu pot încă vorbi şi-i doare ceva. Plâng şi din acea tulbure presimţire a fricii.

Spaimele, la rândul lor, nu sunt mai puţine de nouăzeci şi nouă de feluri, şi, cu toate că a fost vorba de ele nu numai o dată, tot va mai trebui să repetăm câte ceva, cum fac lectorii.

Să spunem, de pildă, că el, copilul, nu se teme de „Nimicul" care nu are chip, ci de „ceva" care posedă chip, dar un chip care îi este neplăcut. Pe mine, de pildă, mă apucau istericalele când sosea la noi „pentru foarte puţin" vecina Numaisăntreb. Vulcanul Popocatépetl era nimic pe lângă ea. Încă din pragul uşii îşi arunca privirile în toate părţile, de parcă era însăşi Grifonul bătând cu ghearele toba şi anunţând: „Să-ţi fie clar ce înseamnă împocirea". În cazul nostru era vorba mai curând de denunţări. Numaisăntreb nici nu putea trăi fără să mă pârască mamei: că i-aş fi călcat florile, strivindu-i-le, că m-am bătut cu băiatul ei care nu-mi făcuse nimic (!), că ce sunt deprinderile astea de a fărâmiţa gustarea de dimineaţă… Mama mă fulgera cu privirea. Mă apucau durerile de burtă şi începeam să plâng. Nesuferita de Numaisăntreb pleca, dar durerile se făceau tot mai adevărate şi dispoziţia mamei tot mai rea, şi plânsul meu continua toată dimineaţa.

Cel mai mult mă speriam de umbra mea în adevăratul sens al cuvântului. Recunosc cât de prostesc pare astăzi, când expresia este folosită doar la figurat. Pe atunci, evidentele raporturi dintre înţeles şi subînţeles fiind imprecise, umbra îndeplinea rolul nevăzut al morţii. N-aş vrea să inventez „situaţii noi", nici să fac analogii cu sălbaticii, ori altele, ci numai să recurg la ceea ce-mi amintesc. Mă temeam de umbra mea, deoarece mi se

părea că este însuşi sufletul meu, care, în anumite momente, iese din mine şi păşeşte când înainte, când în urma mea, depinde pe ce stradă o apucam. Puţin mai târziu, de mână cu tata, stabileam că şi „sufletul" lui iese din el, în timp ce felinarele, de sub pălăriile lor de fontă, râd cu răutate. Apoi a trecut şi teama asta, prefăcându-se în amuzament.

Vorbeam însă de antenele desăvârşite ale copiilor, care acţionează până şi în visele acestora. De pildă, părinţii au aşteptat ca tu să adormi şi au plecat de acasă. Tu sari din pat, îngrozită, o iei la goană desculţă pe scări, te arunci în îmbrăţişarea bunicului cel bun şi începi să vomiţi, spre a te răzbuna. Să mai îndrăznească ei să iasă şi altă dată seara!

De ce plâng copiii? Plâng fiindcă nu ştiu. Câteodată plâng şi pentru că ştiu. Dişo, orfanul, plângea nu fiindcă nu avea mamă şi tată ca alţi copii, dar mai ales fiindcă, peste toate alea, mai era şi ghebos, ceea ce îi deosebea cei mai mult de ceilalţi. Lora de la şcoala germană plângea fiindcă părinţii ei se certau mereu. Ea era de partea mamei şi a prietenului casei. Dar când tatăl ei a plecat de acasă, şi prietenul a dispărut şi el pe undeva, şi ea a rămas deodată şi fără tată, a plâns mult şi s-a îmbolnăvit de reumatism.

Dar să ne întoarcem la aşa-zisa mea „Alisa". Ea se lăuda că poate să numere pe degete toate plânsetele din viaţa ci, punând în primul rând pe cel din vacanţa de vară din munţii Rodopi. Şi-l amintea în toate amănuntele, deşi toţi susţin că, la trei-patru anişori, copiii nu ţin minte.

Până la Pazargik au călătorit cu trenul. După ore de aşteptare (şi miorlăit) – arşiţă, praf, muşte – au pornit-o cu trăsurile spre Peştera. Acolo au închiriat catâri. Ea cu maică-sa au încălecat pe unul, pe celălalt au îngrămădit bagajele, iar tata mergea pe jos, repejor, împreună cu proprietarul catârilor. În viaţa ei nu trecuse prin nimic mai groaznic. Catârul mergea pe marginea prăpastie! Din când în când, mama ţipa, dar numai din când în când, ea însă a plâns tot timpul. Când au ajuns, şi-a înteţit plânsul, fiindcă se făcuse noapte şi ardea un foc care arunca pălălăi

teribile în pădurea întunecată, iar cei strânşi în jurul focului i-au întâmpinat cu urlete de canibali.

De fapt, a plâns tot timpul cât au stat la munte: ce poate fi mai cumplit pentru un copil decât firea cea necunoscută? El nu poate iubi ceea ce îi e străin.

Universul său este proporţional cu vârsta sa. îl sperie pădurea, muntele, îl sperie mai mult decât orice marea, chiar atunci când e liniştită şi valurile îi ling galeş tălpile. Îl înspăimântă bolile „lipite" de coaja fructelor, numai la gândul că acestea îi provoacă crampe. Iar atunci când e bolnav de-adevăratelea, de ceva grav, începe groaza medicamentelor. S-ar putea ca, măcar o dată în copilărie, mama să greşească şi în loc de sirop de tuse să-ţi dea să bei amoniac, după care să alergi la spital ca să ţi se facă spălături stomacale – şi spaima de medicamente îţi rămâne pentru totdeauna.

Cu timpul se dă uitării şi acei clasic medicament: sărutul, după care, în mod magic, trece totul.

De ce plâng copiii? Fiindcă cei vârstnici nu ştiu cum să se poarte cu ei.

Alt mare plânset al „Alisei" (ce coincidenţe cu adevărata Alisa!) nu era pieptănatul şi certatul, ci „aristmestica" cu toate exerciţiile ei, ca „ambiţionarea" şi cu „căderea", şi acel chin al tablei de „îmbulzire".

Şi cum să nu plângi copiii, dacă mereu se lovesc de lipsa de tact, de ambiţiile, îndărătnicia şi prostia bătrânei, a milenarei omeniri?

METAMORFOZE

„Ciudate lucruri se mai întâmplă azi /… Md întreb dacă nu m-a schimbat cineva în timpul nopţii. Ia să vedem: *oare eram aceeaşi când m-am trezit azi-dimineaţa*? *Parca îmi vine a crede cd m-am simţit altfel decât de obicei. Dar dacă nu mai sunt aceeaşi, atunci cine sunt*? *Ei vezi, asta n-aş putea* să *spun*".

Pretutindeni, mereu, exemple de imitat. Fiecare le povesteşte despre sine. Pur şi simplu să nu-ţi vină să crezi că au existat astfel de oameni ideali! Şi că există şi acum» ori mimează că există. În această privinţă, toţi sunt rude cu

ea. Şi nimeni, niciodată, n-a fost un copil rău.

Bunicul macedonean îi dă mereu cu „Aventurile lui Teiemah” de Fénelon, pe de o parte, ca să înveţe mai bine franceza, pe de alta, ca să-i dea drept model pe Dauphine. Dauphinei sau Delfinei poate că-i plăcea Teiemah, dar ea personal îl prefera pe tatăl lui, pe Odiseu, şi nu dorea să fie nici Penelopa, nici Circe, nici Calipso, nici Nausicaa, ci însuşi Odiseu, şi să comande corabia cu nouăzeci şi nouă de vâsâaşi. Copiii din cartier râdeau de ea, spunându-i că asta nu-i de nasul fetiţelor.

Într-o vreme se gândi să fie Don Quijote. Iar au început să râdă de ea şi să-i strige: „Dar el e-un nebun! Fă-te Dulcineea din Toboso!” Ei nu-i plăceau îndeobşte modelele feminine, care, toate, erau rele: prinţese mofturoase, răsfăţate, plângăreţe, groaznice iar faţă de una ca Becky Thatcher, se înţelege că Tom Sawyer era de pre1 erai.

Sunt destule motive pentru a regreta că nu s-a născut băiat.

Prima superioritate a băieţilor este puterea. Şi pofta de mâncare. Ea se tot mira de apetitul ăsta. Şi avea de ce să se mire. Gustarea ei de dupamasă i-o duce lui Goşo. Mama lui e o „stricată”. Are ochi galbeni, de pisică; e grasă, cu mers legănat, se tot uită în oglindă, râde uşor. Şi dacă e să aducă un musafir în casă, îşi goneşte băiatul „că zburde pe maidane”. Despre tat-su se spune c-a fost căruţaş şi beţivan fără leac. Odată, beat fiind, s-a răsturnat cu căruţă cu tot într-o râpă şi s-a prăpădit. Goşko era oricând în stare să înfulece de două ori pe-atât cât mâncase. Dar s-a îmbolnăvit de peritonită şi a murit. Atunci maică-sa l-a plâns în gura mare şi a urlat văitându-se. Ceea ce nu era chiar un exemplu demn de urmat.

În cele din urmă, în clasa întâia primară a constatat că fetele au întâietate. Şedea într-o bancă cu Janka. Toţi băieţii se uitau la ea, deşi, dacă e vorba de comparaţie, Alisa ştia că este cât de cât mai deşteaptă decât ea. i\. sta înseamnă că nu impresiona pe nimeni, şi ea înţelese instinctiv că trebuie să o imite pe Janka, vocea ei subţire,

dar autoritară, buzele bosumflate, obrajii trandafirii. Ăştia ţi-i puteai face cu foiţă roşie.

Când mama observă petele de pe obrajii ei, mai-mai să i se facă rău. Căută, găsi foiţa roşie şi oglinjoara, precum şi colierul „de sidef” în cuibul ei de coţofană din curte. Le azvârli. Apoi o spălă şi o frecă cu înverşunare, îi trase câteva palme şi-i ţinu un lung discurs. Mama era în genere regina termenilor necunoscuţi: „Marchitanca” ori „Curtezanca” (toate rimau cu Janka şi la cercetare se dovedi că însăşi Janka era „moralmente suspectă în cercul ei” – un fel de mică „Nana”?!)

Mai înţelege-i cumva pe vârstnici; cât despre tact, nici că se poate vorbi.

În acest fel nefericita fetiţă trecea din rol în rol, plângea şi râdea artificial, iar într-o vreme, imitând pe cineva, începu chiar să şchiopăteze. Se căznea să fie „Nenăscuta Fecioară”, „Zâmbet-Trandafir”, „Mărgăritărel-din-Lacrimă”, eroine triste şi chinuite din basmele populare. „Mumapădurii” nu i se potrivea, „Domniţa broasca” era sub nivelul demnităţii ei.

Ei, da, toţi îi spuneau „Aiisa”, dar farmecul Alisei a început să dispară încetul cu încetul. Aiisa cea din carte îşi dădea numai sfaturi bune, cu toate că nu lua seama de ele, şi câteodată „se mustra atât de mult, încât îi dădeau lacrimile”, pe când ea nicicând nu-şi dădea sfaturi, şi nu ţinea seama nici de ale altora, nu se trăgea de urechi la jocul de crichet (de altfel, nici nu juca crichet, ci ţurca, baba-oarba şi de-a Tarzan) şi niciodată nu făcea pe prefăcuta, poate doar când făcea una tare boacănă.

Odată, la şcoală, au venit nişte psiholoage stagiare pentru „o anchetă”. Puneau întrebări, zâmbeau ironic. În afară de asta, schimbau priviri între ele.

Aiisa s-a simţit umilită şi a trecut la atac.

— Întâi şi întâi, vouă, celor vârstnici, trebuie să vi se pună întrebări. Nu uitaţi să vă răspundeţi când vă veţi întoarce acasă. Ce fel de copii aţi fost: ascultători, neascultători? Ce eroi sau ce eroine aţi iubit cel mai mult? Pe cine aţi invidiat? Care a fost cea mai fierbinte dorinţă a

voastră? De ce anume v-a fost cel mai tare frică?

Psiholoagele-stagiare au zâmbit din nou cu ironie. Ah, cât de mult le-am urât, să nu le mai văd în ochi de-atunci! „O să mă fac şi eu psiholoagă şi-am să le arăt eu lor!”

După asemenea senzaţii puternice, în dimineaţa următoare i se păru că nu mai e aceeaşi, fără a învinui pe nimeni. Atunci cine era?

ŢARA MINUNILOR

„… învăţau tocmai să deseneze – urmă Bursucelul casând ţi frecându-se la ochi, deoarece i se făcuse dintr-odată grozav de somn – şi de aceea trăgeau linii şi formau tot felul de semne; tot ce începe cu litera M… de pildă: mărăcine, mătură, memorie, mulţime… ştiţi, se mai spune şi minoritate. Aţi văzut vreodată un tablou cu o mulţime

În grădina lor aveau mulţi pomi, pomi fructiferi frumoşi sau banali, de care tata se entuziasma primăvara, când dădeau în floare, iar mama se spetea îngrijindu-i, stropindu-i, curăţindu-i de omizi, şi altoind soiuri noi. Pe fiecare ramura a unui păr era un alt „sort”. Şic mare! Alisei însă nu-i da voie să se caţere în ei, pentru că îi „prăpădeşte”. Dar cum se poate prăpădi un pom? Ghetele se prăpădesc, oamenii se prăpădesc, de jale! în genere, cei mari inventează verbele, cum le trăsneşte.

La culesul merelor „ţiganca”, mama s-a urcat pe o scară şi a început să le culeagă, unul câte unul, şi să le arunce tatii, care le aşeza cu grijă în coş, dar tocmai atunci sosi Barbălungă. Era şi el pictor, numai că nu semăna deloc cu Spaimaurşilor. Nu râdea, era chiar cam trist. Spun unii că aşa erau înţelepţii de altcândva, şi ce spuneau ei era înţelept. El privi ce privi şi zise:

— Dacă Adam şi Eva ar fi muncit ca voi, n-ar fi căzut în păcat! şi nici măcar nu zâmbi.

Dar ei au făcut mare haz. Vârstnicii parcă râd cel mai mult când aud o prostie.

— Gurile rele spun că lui Mitaka i-a sărit o doagă, şi că mai calcă şi pe de lături. Îşi caută beleaua… continuă el, tot fără zâmbet.

Ea îi asculta şi se mira cum pot nişte oameni serioşi să vorbească în felul ăsta.

— Asta mă încălzeşte ca zăpada de anul trecut, spuse tatăl ei. Dacă-l aduce pe dobitocul ăla, eu zbor din minister.

— A ajuns ţara pentru ei o vacă de muls…

— Nu vacă de muls, ci stână, adăugă mama, şi Alisa îşi ridică privirea.

— Prostul nici nu pune bine piciorul pe scară, ca şi ameţit.

— Încearcă să mă jupoaie de viu! spune tata, m-a scos din ţâţâni.

— Tare te-ai mai înăcrit!

— Nu mai pot suporta. Simt că explodez!

Ea îi asculta uluită. Parcă ar fi anormali. Şi cică vorbesc curat bulgăreşte… Tata o să „zboare”, nu ştiu care o să-l jupoaie (asta nu se poate!) apoi „s-a înăcrit”, şi toate astea în timp ce prinde merele în mâini şi le aşază în coş… De ce să „explodeze”?

— Ţara minunilor! spuse Barbălungă şi ea ciuli iar urechile. Cine vrea îşi vâră nasul unde nu-i fierbe oala, iar presa bulevardieră se întrece în reverenţe şi panegirice, azi unuia, mâine altuia, şi sporeşte camarila asta de incapabili, iar noi parc-am avea prune-n gură…

Un măr îi căzu în cap, şi ea începu să se văicărească.

— Aşa-l apucă pe copilul ăsta, din când în când! exclamă de sus mama, fără să vadă ce s-a întâmplat.

— Nu-l apucă aşa, dar o să-i crească un castravete în frunte dacă nu apăsăm cu cuţitul! Vino aici! strigă tata. (Pe vremuri, toate se vindecau numai cu un sărut, iar acum „hai să apăsam”!).

Hotărât, nu se mai poate suporta. N-o să se dea pe mâna lor chiar dacă i-ar creşte un castravete în frunte.

Şi pentru că „prăpădeşte” pomişorii fructiferi, fuge de ei şi se caţără în stejarul bătrân al lui Pencio Slaveikov. Nu are cum să-l „prăpădească”, cel mult să-l scuture de ghindă.

Se instalează sus, în cuibuşorul ei. Nu pentru prima

oară a găsit acolo un refugiu! E linişte. Copiii din mahala nu s-au întors încă de la şcoală. Oraşul parcă vibrează în depărtare. Nu i se vede marginea. Se spune că pământul ar fi rotund, dar la orizont se înalţă Munţii Balcani, în genere, există oare ceva adevărat pe lumea asta? Ce „Ţară a minunilor" suntem? În „Alisa", asemenea gugumanii spun şoriceii, Pisicuţa din Cheshire, Bursucelul, Iepurele de Martie, Regina, Falsa Broască-Ţestoasă... Iar aici, propriii ei părinţi. Cei din carte nu ştiau să scrie, de aceea desenau diferite lucruri care, toate începeau cu M: moară, mulţime... „ştiţi, se mai spune şi minoritate". În timpul ăsta, jos, în curtea vecină, se aude o mare muştruluială, toată cu litera M.

— Mă-ta! Mârlancă! Mahalagioaică! maimuţă! Mascara!

Apoi gâlceava ia proporţii. Zbiară mama lui Goşko. Se disting unele cuvinte: Astâmpără-te, puiule, mă omori!... Eu nu sunt o... împuţita aia m-a bârfit!...

— N-o să-mi pui tu mie coarne! urlă o voce bărbătească, dar în care începe să se simtă o ezitare. Şi acum nu mai sunt toate cu litera M. – Că n-ăi fi tu uşă de biserică!

— Mm! Ţucu-ţi gura, ca să-ţi treacă! Mama lui Goşko nu mai zbiară. Vocea i-a devenit „galeşă", miorlăită ca de pisică. Pe urmă totul se linişteşte.

Iar Alisa adoarme în cuibul ei din stejarul lui Pencio Slaveikov, nefericită, însingurată, uitată cu castravetele pe frunte. Visează „mărăcini", „mături", „minoritate"... „Dar aţi văzut vreodată un tablou cu o mulţime?"

Deodată aude glasuri care o cheamă. Se clatină mai-mai să cadă. Mama ridică mahalaua în sus. Tata, Barbâlungă şi Bunicul cel fricos aleargă încoace şi încolo. Ea coboară tremurând din stejar. Acuşi o să „mănânce" un toc de bătaie, sau cel puţin o să-i „lipească" mama vreo două palme...

Post-scripturii. *Doar acum câteva zile am trecut pe-acolo. Întâmplător, nu dinadins, nu mă. prea duceam să văd casa tatălui meu, care mai dăinuie ca un dinte cariat, o*

adevărată parodie a ceea ce s-ar putea chema o copilărie fericită!

Mare parte din ea, nu doar pentru eroina mea, ci şi pentru mine personal, s-a petrecut în acest copac şi pe dâmbul pe care iarna ne dădeam cu săniuţa. Înainte de a şti că pomul acela a fost cântat de poet, îmi făcusem i *cutbuşorul acolo, simţindu-mă oriunde ca acasă, în copilărie. Mult mai târziu am aflat cine a fost Pencio*

Slaveikov, cum trecea el cu bastonaşul pe uliţa Rakovski, cum trecea râul, desigur pe la Perloveţ, cum o lua mai departe spre Korubaplar, dar puţin mai la stânga, spre

Gărbatovo. Se ducea în crângul de stejari şi sta acolo, pe acea „insuliţă" de unde se vedea cel mai bine (chiar ţi pe vremea mea) oraşul. În jur era verdeaţă, răcoare, o mulţime se privighetori (ca şi pe timpul meu), clinchetul turmelor, livezi de vişini, multă poezie... (La fel ca şi pe timpul meu!)

Dar în 1941 au venit nemţii şi, metodic, nemţeşte, au tăiat pădurícea de stejari. În acea zi a fost un adevărat cataclism: lovituri de topoare, marşuri. Stejarul lui Pentio a rămas, fiind prea la margine.

Pe locul gol au construit barăci solide, la picioarele dâmbului au săpat un adăpost antiaerian.

Bombardamentele au răscolit destul de mult pământul din jur, dar stejarul lui Pencio Slaveikov a rămas tot nevătămat, în picioare, ca o întruchipare a poetului. Apoi nemţii s-au cărat de la noi, au dispărut cazărmile, în apropiere s-a construit o şcoală nouă, un cămin de copii, Sfatul popular a cimentat marginile neregulate ale dâmbului, l-a curăţat de rădăcini. Odată, chiar Uniunea Scriitorilor a organizat un Festival de poezie în Poiană, sub coroana acelui arbore. Multora le-a trecut atunci prin gând ce bine s-ar potrivi acolo o statuie a poetului, sub umbrarul verde şi viu al stejarului.

E prea târziu să se mai scrie despre asta. S-*a sfârşit. Ştiu că problema „s-a pus" de multe ori, s-a discutat în comitete de iniţiativă, s-a decis, s-a pus punct şi, iată că*

până la urmă tot un oarecare Ganio (se susţine că ar fi murit, dar nu s-a dovedit) a reuşit să capete o decizie şi acum, la o mică distanţă, s-a înălţat o matahală ciu dată de 16 etaje. Privit de la etajul al treilea, stejarul seamănă cu acei arbuşti liliputani pe care meşterii japonezi izbutesc să-i crească în ghivece.

Când l-am privit de-acolo, mi-a trecut prin gând că, într-adevăr, „Ivo Dolea nu s-a născut încă în conştiinţa compatrioţilor săi...”

LEGENDE DIN FAMILIE

„Ar avea rost să baţi la uşă, spuse Lacheul mai departe... dacă uşa s-ar afla între noi. Aşa, de pildă, dacă ai fi înăuntru, ai bate şi eu ţi-aş putea deschide...”

Bunicul cel blând, cu care se ducea în fiecare duminică la berărie, plecă într-o iarnă grea, după o boală prelungită, şi nu se mai întoarse.

Nu înţelegea cum s-a putut întâmpla un lucru ca ăsta. Odată, la strânsoare, a întrebat-o pe mama:

— Spune, unde s-a dus bunicul? Când se întoarce?

Mama izbucni în plâns:

— De-acolo nimeni nu s-a mai întors până acum...

— Daci-i pentru mine, se-ntoarce el! Va bate la uşă şi am să-i deschid eu, dacă n-ai să fii tu acasă. Îşi repeta cuvintele ca într-un descântec, tot privind peste câmpie. I se părea că de acolo se va arăta, îl va vedea de cum va ieşi din livada de vişini; înalt, aplecat puţin în faţă.

Ciudată treabă, el nu s-a mai întors şi nu a bătut la uşă. Şi doar era un bunic foarte iubitor. (Poate că de atunci s-a cuibărit în ea frica de umbre: sufletul iese în timpul nopţii şi nu se mai întoarce! Umbra creşte, creşte, creşte... şi deodată dispare.)

Mai avea multe rude. Celălalt bunic, fratele şi sora lui, mai tineri decât el. Sora era frumoasă, o doamnă importantă. La ei se adunau cam o dată pe an, la Pomul de Crăciun. Se tot uita la mâinile ei, să vadă ce are să-i dăruiască... Fratele mai tânăr era guraliv, chitarist, cântăreţ şi... dintr-o bucată. Nu putea sta locului. Aşa îşi închipuia Alisa că sunt gheizerele: bolborosesc ca nişte

ceainice, apoi încep să inunde totul în jur şi ridică un abur abundent…

Venea, chipurile, să-l vadă pe frate-său, dar sta de vorbă mai ales cu tata:

— Păi ăia sunt nişte prostănaci. Nu înţeleg nimic din ştiinţă. Ignoranţi. Minţi primitive. (Mai spunea ceva despre „biologie” şi „genetică”, ea distingea însă doar cuvinte ca „prostănaci”, „cretini”, „debili mintali”, „senili”.)

Bunicul se foia neliniştit în fotoliul împletit din nuiele, începea să tuşească semnificativ şi indignat. Toţi înţelegeau ce voia să spună: „N-o luaţi razna, măi oameni buni! Ce-s vorbele astea teribile? Noi, pe vremuri…”

— Ah, da, îşi dădea seama interlocutorul. Fireşte, pe vremuri… nu exista terminologia asta. Atunci, să-i numim „troglodiţi” pe aceşti cretini!…

Tata îl privea cu vădit entuziasm.

Iar bunicul se ridica cu un aer scârbit şi pleca acasă.

Despre el se spune că în tinereţe fusese mare erou şi-i „căsăpea pe turci”.

Dar când ea se căţăra în vreun pom, el da fuga, înfricoşat, strigându-i:

— Ai să cazi şi ai să-ţi frângi gâtul! Coboară cu grijă, să nu-ţi zdreleşti ochii.

Arborele lui preferat era cel genealogic. Tot cu el avea de-a face. Îl desenase pe o hârtie foşnitoare, ramură cu ramură. Jos, la rădăcină, îngroşate, două cercuri. Cel din stânga – gol: nu se ştie nici numele, nici data naşterii străbunicii aceleia de la care începuse spiţa.

Dar stră-stră-bunicii bunicului erau notaţi în balonaşele din dreapta: cel dintâi – Gheno, după el – Kriste, după care – Teo, apoi – Nikola.

— Dacă mai trăia bunicul Gheno, ar fi avut trei sute de ani. Socoate deci anul când s-a născut!

Ea îl privea încruntată: uite ce fel de om este, cică foarte cumsecade, şi deodată-ţi toarnă ceva dezgustător, matematic.

Fiul lui Teo se însurase cu fiica hagiului Zafirbei, şi iată aşa apărură noi ramuri rodnice. În mijlocul arborelui

erau alte două balonaşe: al moşului şi al bunicii Roxândra, venită aici de pe alt arbore genealogic. Alisa nu se prea străduia să înţeleagă cum s-au petrecut toate acestea. (Poate o fi ceva ca răsadurile, ca altoirile, cum făcea şi mama la părul din livadă?).

Galeria de rude paterne se termina cu „biata mătuşă Zlatka", o chimistă care surzise, avea veşnic dureri de cap, era cam neputincioasă şi înceată. Freca tacâmurile ceasuri întregi, se spăla cu ceasurile, privea cu ceasurile undeva într-un punct şi, cum nu auzea ce se vorbeşte, se trezea întrebând: „Cum, ce-a fost?"

— Nimic, nimic! o liniştea bunica Roxândra. Mai bine să nu auzi. Vorbesc aici vrute şi nevrute, chiar şi faţă de copii. Niciun pic de respect nu au. Pe la noi toţi tac mâlc când Moş Petre vorbeşte…

Alisa se încurcă rău acum cu declinarea, cu conjugarea, cu genurile; o întreabă mereu pe maică-sa, care-şi subţiază dispreţuitor buzele:

— Vei înţelege când o să mai creşti! exclamă ea. Asta e epoca patriarhatului. E regretabil, dar se vede că Moş Petre a fost un adevărat despot, pricinuind copiilor săi incurabile complexe psihice.

Asta i se pare şi mai încurcat şi speră că tata are să-i explice şi cuvintele pe care nu le cunoaşte, şi ce e cu balonaşele acelea. Deşi tata cânta la vioară şi ştia tot, ba chiar să se şi prefacă în fel şi chip, ca un adevărat actor, în viaţă n-a fost decât un mic funcţionar. Biroul lui se afla într-o încăpere întunecoasă, totdeauna încuiată, înăuntru, sub mapa de piele – ca o adevărată jivina împăiată – se afla pecetea de stat.

— E în paza mea! i-a explicat tata, când l-a însoţit pentru prima oară la slujbă. Themis e oarbă şi oricine i-o poate fura de sub nas.

(Era chiar ziua când voia să-l întrebe despre toate.)

În birou avea telefon: un obiect deosebit de caraghios, cu manivelă. Tata învârti manivela şi vorbi în el, iar la un moment dat îi dădu şi ei receptorul:

— Ia ascultă-l acum pe Moş Crăciun.

Ceva bolborosea în receptor, caraghios, parca batjocoritor. Nu avea niciun sens. (Nesuferiţi mai sunt cei mari cu glumele lor!)

— Nu ţi-a spus ce daruri îţi aduce? Stai să-l întreb eu. Luă receptorul din mâna ei. Părea foarte important. Haide, Moş Crăciun, Alisa vrea un frăţior. Frăţior, frăţior, să nu greşeşti! Haide!

„Un frăţior? Eu? De unde până unde? Şi Moş Crăciun, complice!" îi păru rău că a vorbit cu el. Acel „bâl-bâl..." de la capul firului suna curat a batjocură.

Şi fără asta, viaţa îi aducea destule încercări, eforturi de imaginaţie, taine de nelămurit: pisicile au început să miorlăie încă din februarie şi să se comporte foarte ciudat. Primăvara, fluturii zburau lipiţi unul de altul, iar vara, în faţa ochilor ei, a fătat o vacă. Apoi, Moş Crăciun, care, în genere, nu s-a arătat vreodată; ea ştie că frăţiorul e mai demult în pântecele mamei, tresărind acolo tot timpul. Toţi o sfătuiau să-l iubească... Biata mătuşă Zlatka zicea că asta e de datoria ei, dar din cărţi învăţase, în afară de „termeni", „maxima" că îndatoririle nu se asociază întotdeauna cu sentimentele.

Bunicul cel fricos se agita din ce în ce mai mult şi-i arăta Alisei pe pergament un balonaş gol, foarte aproape de al ei, pe cea mai înaltă ramură a arborelui genealogic.

Hrana era una din cele mai antipatice teme de discuţie, şi acum, pe lângă ea, se adăuga frăţiorul. Dar pe când hrana nu era numai o temă, ci ceva cunoscut şi nesuferit, frăţiorul era necunoscut. De aceea îl prefera celeilalte teme.

Şi într-o dimineaţă – o, minune! – nimeni nu se mai ocupă de gustarea ei. *Frăţiorul* – acel *ceva* – se născuse peste noapte. O lăsară în odaie, să-l vadă: *jalnic*, *o nimica toată*. Iar tata, ca un năuc, o zbughi să se laude prietenilor săi.

Izgonirea din rai, zugrăvită de toţi pictorii din lume, în niciun caz nu putea fi mai jalnică. Nu avea însă rost să plângă, deoarece nu era cine s-o compătimească. După ce stătu şi se mai gândi, mâncă singură *pentru prima oară*,

fără nicio poftă. Bunicul sosi, foarte ceremonios, cu sulul lui de pergament şi înscrise numele şi data naşterii frăţiorului într-un balonaş gol, iar bunica Roxândra, plină de importanţă, îi dărui acestuia un ceasornic de modă veche, de aur, cu lanţ, care, spre consolarea ei, nu mergea.

Nici în zilele următoare nu s-au ocupat de ea, ci de frăţior, şi când rămânea singură, prin cap îi treceau gânduri ciudate: „Dar dacă aş ciocăni eu în pântecul mamei, m-ar primi oare înapoi?” Pe urmă şi-a spus că ar fi mai bine să se îmbolnăvească, dar nu grav, ca să-i sperie pe toţi, şi până la urmă se hotărî să-i deseneze pe toţi, până la unul: caraghioşi! şi jalnici!

Dar suferinţele ei n-au durat mult. Ritualurile faţă de ea, prima născută, s-au reluat, şi, odată cu ele, au renăscut şi sentimentele ei de superioritate. Să ai un frăţior, se dovedi a fi chiar plăcut: în loc de păpuşi şi jucării, te poţi distra cu el! Şi începu să se laude în dreapta şi în stânga şi să etaleze afecţiunea ei de surioară, bine înţeles, când era în public.

LECŢIA DE RELIGIE

„Alisci se obişnuise să aştepte lucruri neobişnuite, de aceea i se părea plictisitor şi fără noimă ca viaţa să-şi urmeze cursul firesc”.

Doi la religie! De necrezut! Tocmai când era mai sigură de superioritatea ei faţă de Janka, şi, în genere, de situaţia ei, să se pomenească cu o astfel de palmă! De ce? Pentru că atunci când profesorul i-a cerut să spună „Tatăl nostru”, i-a răspuns că ai săi sunt „atei”.

— Şi ce înseamnă asta? întrebă profesorul.

— Înseamnă că… şi eu, şi tata, şi mama nu credem în viaţa de apoi, şi în alte asemenea… superstiţii.

— Ei, copilă! rosti profesorul duhovniceşte, cu toate că zâmbea într-ascuns, sunteţi nişte rătăciţi, fiindcă

„… Domnul dezleagă pe cei legaţi.
Domnul deschide ochii celor orbi.
Domnul îndreaptă pe cei gârbovi…”
Aleluia!

— Dar pe Goşko l-a legat odată mama lui, şi nu

Domnul, ci eu l-am dezlegat, şi bunicul a orbit aproape, fiindcă n-a vrut să ceară certificat de paupertate, ca să se ducă la doctor, şi numai doctorii puteau să-i scoată perdeaua de pe ochi, prin operaţie… Şi-apoi Dişo, orfanul, de ce e cocoşat?

— Copii, iată o ocazie să vă arăt ce înseamnă sensul figurat al cuvintelor, reluă profesorul. îi îndreaptă pe cei gârbovi, pe cei ce s-au spetit muncind…

— Ba-i îndreaptă nu pe cei gârboviţi de muncă, ci pe cei care s-au plecat în faţa celor mari! Alisa îşi amintea de tot ce se vorbea pe-acasă. Dacă îi iubeşte pe cei drepţi, înseamnă că şi pe cei făţarnici, fiindcă nu există om fără păcat, ci doar prefăcuţi, care se fac numai că sunt credincioşi…

— Haide, să nu mai discutăm acum probleme de religie! îi tăie vorba, destul de scurt de astă dată, profesorul, apoi se căi, se mai gândi şi spuse:

— Trebuie să le ştim pe toate ca pe „Tatăl nostru”, iar „Tatăl nostru” şi în somn trebuie să te simţi în stare să-l spui. Altminteri… stai prost la Religie! Şi nota ta se trece în dosarul lui taică-tău… Trebuie să stăm de vorbă cu el…

Se întoarse acasă ca bătută. În felul acesta nu ieşise nici din cele mai cumplite încăierări din mahala. Cum să-i spună tatii să se ducă să stea de vorbă? Nu o prevenise chiar el, de atâtea ori, „ca pe un om mare”, cum sunt timpurile acum şi cum poate „zbura” de la birou?

Acasă nu era nici mama cu frăţiorul, nici tata, şi Alisa hotărî să pună capăt vieţii ăsteia nesuferite şi prosteşti. Aduse din pod cutiuţa cu otravă pentru şoareci, puse apă la fiert într-un ibric (cine ştie de ce credea că otrava trebuie preparată ca o cafea!) şi, în timp ce aştepta să dea în clocot, îşi închipui câtă tristeţe va provoca alor săi tragicul ei sfârşit, cum vor izbucni în plâns cu toţii, până şi profesorul, şi Petio, şi Kincio, şi Nikolai-ochi-pestriţi… Şi frăţiorul, cine o să-l educe? O podidi un plâns cu lacrimi atât de mari, că sfârâiau căzând pe plită, dar nu răcoreau plita, ci voinţa ei de a muri…

— Ia să văd cum arăt cât mai sunt încă în viaţă! îşi

spuse printre lacrimi Alisa, aşteptând să fiarbă apa. Se duse în hol în faţa oglinzii.

Nu s-a plăcut. Mama totdeauna-i spunea că nu e frumoasă când plânge. Gura i se făcuse un fel de opt. Ochii i se înroşiseră, părul îi era ciufulit. Hotărî să treacă la fapte. Şi-a pus „bluza cea nouă, croşetată. Luă cutia cu otravă şi o duse înapoi la locul ei din pod. Apoi se spălă. Simţi deodată că o apucă crampele. Se sperie. Înseamnă că omul poate să se otrăvească şi fără să înghită otravă! Se culcă. Când se vor întoarce, îi vor da ulei de ricin.

Dar tata se întoarse înveselit acasă. Cum de aflase totul? înainte de toate i-a spus că nu era un bun conspirator, apoi aduse o carte groasă şi prinse a o răsfoi, căutând ceva în ea; o preveni că are să audă „cum citeşte diavolul evanghelia”!

„… Adevăr zic vouă că lumina e dulce şi plăcut e ochiului să privească soarele. Bucură-te, voinice, de tinereţea ta, şi inima să-ţi veselească tinerele tale zile şi du-te pe căile inimii tale şi după privirea ochilor tăi…”

Şi nu i-au dat ulei de ricin! Aleluia!

MAREA

„… Raci şi face, şi ţestoase, joacă jocul toţi, cu foc.

Vrei sau nu vrei, tu, odată, tot ai să te prinzi în joc!”

„Păi ne-or azvârli departe!”*… El îi spuse*: *„Aşa-i pe ape*!

Şi cu cât vezi mai departe, cel’lalt ţărm e mai aproape!”

„Nimicul” apare ba ici, ba colo; toţi îl ştiu, dar nimeni nu-l poate descrie. Sinistra lui măreţie creşte tocmai pentru că nimeni nu l-a văzut vreodată, de unde şi legenda că cine-l vede moare, deoarece „El” nu îngăduie curiozitatea şi-l pedepseşte pe cel vinovat.

Câteodată Alisa se hotăra să surprindă şi să descopere ce este „Nimicul”, bineînţeles, aşa, ca să nu fie prinsă şi pedepsită, dar totul rămânea numai o intenţie, şi ea continua să facă doar „cele plăcute”, sau cel puţin să prefere pe cele plăcute. În felul acesta, treptat, îşi făcuse un nou principiu: atunci când era nevoită să facă un lucru,

îl socotea „nu chiar atât de neplăcut!” în genere, viaţa e compusă din lucruri plăcute şi neplăcute, egale în cantitate, doar că sunt amestecate, iar omul trebuie numai să înveţe cum să se strecoare printre cele neplăcute sau să le accepte într-un fel.

De pildă, vacanţa de vară.

Tatăl Alisei se născuse lângă o mare „incomparabil de albastră”, într-un orăşel „incomparabil”. Deseori îl auzea suspinând: „Oare – oi mai vedea vreodată Marea mea?!”

„Iar eu nu pot să suport marea – o simt străină şi-mi pare monotonă!” era refrenul mamei. Era singurul lucru în privinţa căruia cei doi nu erau de acord.

De altfel, poate oare înlocui Marea Neagră pe cea de Marmara? într-una din zile se hotăra locul unde aveau să-şi petreacă vacanţa. „Un sătuc romantic de pescari”, încerca lata să seducă imaginaţia mamei.

„Ţânţari, mirosuri, tigăi, ulei! răspunde sumbru zeiţa vetrei casnice. Colite, gastrite, urticarii!”

Tata cânta o arie din „Sadko”:

„*Multe perle ascunde o-ce-a-a-nul…*”

Şi totuşi plecau la mare.

Coborau din pod geamantanul făcut „după moda franţuzească”, ce se putea lărgi, şi începeau să-l burduşească. În ultimul moment observau că sandalele i-au rămas mici, că stocul de cărţi e prea mare ca să-l poată citi acolo, iar stocurile de alimente prea mici ca să le ajungă.

Cu o zi înainte de plecare, tata făcea unicul său scandal anual, izbucnind aşa, dintr-o nimica toată (ocaziile i le oferea mai întotdeauna Alisa. Începuse, nu se ştie de ce, să se opună „din principiu”, fără a ţine seama de argumente logice).

De altfel, toţi erau nervoşi: şi *pater*, şi *mater*, şi *frater*. Chiar şi incomparabil de bunul şi blândul frăţior sporea zgomotul general şi-şi arăta corniţele: voia şi el să i se dea atenţie.

Un adevărat coşmar! Armonioasa familie se dezintegra în părţile ei componente, toţi se duşmăneau

între ei, şi fiecare cu sine însuşi.

Călătoria începea cu cel puţin o jumătate de zi înainte de ora plecării trenului. („Altfel stăm în picioare până la Kaspicean!” – argument logic pe care Alisa îl dispreţuia, deoarece avea doisprezece ani şi-şi făcuse o părere despre „mofturile boemei”.) Mama definise vacanţele în genere ca „mofturi mic-burgheze”, „torturi inchizitoriale”, în timp ce pentru tata ele erau un „*dolce far nlente*”. „Ce fel de «*farniente*»? protesta mama. Cel mai incomod şi chinuitor este să găteşti pe două cărămizi, să speli rufe în lighean, să calci cu mangal… Şi-apoi colite, gastrite, urticarii”, repeta ea refrenul.

Tata începea imediat să fluiere aria lui Sadko, dar bucuria i se umbrea. Mulţi ani mai târziu, mama şi fata au înţeles că omul acesta atât de cumpătat era, de fapt, un vifor cu greu stăpânit, şi călătoria la mare era pentru el întoarcerea simbolică la visul neîmplinit. De aici, încordarea ce culmina înainte de plecare. (Ah, oricât s-ar spune că memoria noastră îşi face o cartotecă a amintirilor, din care azvârle pe cele neplăcute, ca pe nişte hârtii inutile dintr-un sertar cu documente bine ţinut, Alisa n-o să uite niciodată această călătorie, nici vacanţa asta.)

Era îndrăgostită (şi nu pentru întâia oară) de Peiko, colegul ei cu faţa ca o lună, pistruiat şi cu ochii verzi. Dragostea i se exprima prin lungi priviri şi scurte încăierări: se repezeau unul la celălalt cu cruzime şi se băteau pentru cine ştie ce fleac, iar după încăierare îşi dădeau amândoi seama (nu imediat, ci seara, în singurătate) că nu asta doriseră.

Peiko plecase la ţară, tocmai acum când erau pe cale să dezlege o mare taină; tata era nervos, pe frăţior îl apucaseră crampele. Ce mai „mofturi de mic-burghez”!

Fiecare clipă o îndepărta de ochii verzi ai lui Peiko, dar în compartiment, vizavi de ea, înghesuit între părinţii săi, zări un băiat necunoscut. Grozav de antipatic. Şi el, şi părinţii lui mestecau tot timpul, pe când Alisa făcea eforturi să evite măcar şi gândul la mâncare. Peiko îi aruncase odată o vorbă, că a început „să devină o

namilă”… O săptămână n-a pus în gură decât roşii.

Băiatul necunoscut de vizavi avea şi el ochi verzi (revoltător de verzi), şi ea nu putea adormi, deşi murea de somn, fiindcă nu ştia cum arată când doarme. Dar oriîncotro întorcea privirea, nu vedea decât aceşti ochi verzi cu punctuliţe pestriţe în irişi. Şi nu-şi dădea seama că băiatul doarme cu ochii deschişi. El a văzut-o de abia când coşul lor a căzut din plasă revărsându-şi conţinutul pe capul ei. Atunci, în panica generală, a tresărit şi băiatul de vizavi, şi a izbucnit într-un râs cu hohote care-i scutura tot trupul şi semăna cu un cotcodăcit. Părinţii se priveau îngrijoraţi, nu din pricina ei, ci a lui, în timp ce ea făcea pe indiferenta, ca şi cum nici n-ar fi atins-o măcar coşul, deşi cu siguranţă avea cucuie şi-i era ruşine că pentru tâmpitul ăsta luptase ea atât de dârz cu somnul, cel mai bun lucru din lume. Adormi apoi, amanta până în adâncul sufletului, în timp ce băiatul continua cotcodăceala, iar părinţii lui molfăiau în continuare.

Marea se arătă de-abia a treia zi. Se opriră în autogara prăfuită. Muşte, mirosuri – mai multe chiar decât prevestise vestala vetrei casnice. Frăţiorul reuşi, într-adevăr, să-şi strice stomacul… Apoi, autobuzul arhiplin coti printre pomi, ca şi cum ar fi urmărit mistreţii din codrii Longozei. (Călătorii chiar susţineau, înspăimântaţi, că i-ar fi zărit!) o babă vomita şi se văita: „Aolică, fiule, mor *1*” (Să fi murit, sigur că toţi am fi răsuflat uşuraţi!)

Şi în sfârşit sosim la ţintă. Ghiordekenul copleşit de arşiţă. Snobii pronunţă acest nume turcesc cu accent francez, dar el arăta aut de oarecare, încât îţi inspira numai dezamăgire. Nici pescari, nici romantism. O arşiţă grea şi secerişul – un fel de muncă necunoscută, cu care bătrâni somnoroşi explicau absenţa proprietarilor. Tata încă rezista eroic.

— Lasă-mă să te ajut! îi spuse mamei şi, sub privirile ei mirate, începu să taie o grămadă de surcele „pentru aprins focul”. Apoi, cu o repeziciune febrilă, despachetă lucrurile în odaia ţărănească cu miros greu, şi… nu putu rezista mai mult.

— Parcă a fost vorba, încă înainte de plecare, ca noi doi să mergem pe plajă imediat ce sosim! făcu el cu ochiul Alisei, şi ea fu pe loc de acord, pentru că atunci când omul nu se aşteaptă la ceva mai bun, o ia încotro vede cu ochii.

Marea se întrezărea vag în depărtare, abia deosebim du-se de cer. Tata grăbea şi mai mult pasul.

Trecură aproape în goană peste câmpuri, printre arbuşti plini cu şuviţe de lână de oaie pe faleza care pâlpâia de dogoare ca un balaur, până ce, în sfârşit, marea se apropie de ei, întocmai aşa cum şi-o închipuia Alisa: imensă, mângâietoare, ieşindu-le grăbită în întâmpinare. Nici prin gând nu-i trecea că ar putea fi şi perfidă.

— Acum o să învăţăm să înotăm, zise tata. Tu, cu zodia ta, ai să te simţi mai bine în apă decât pe uscat!

Şi o trase cu el în unda răcoroasă, şi, cu cât înainta mai mult, încântarea ei se preschimba în groază, ori în presimţiri rele, ori şi în una, şi în alta. Fiindcă… După câteva clipe, tata pur şi simplu îi dădu drumul în apă, acolo unde nu mai atingeai fundul cu picioarele. Începu să se agite cu disperare, dădea din mâini, înghiţea apă.

— Aşa, aşa, fără frică, ăsta-i stilul marinarilor, râdea tata.

Şi-a venit în fire, culcată în nisipul fierbinte, crezând că nu se va mai putea gândi niciodată la baie, nici la înot. Marea se dovedise a fi însuşi „Nimicul”, mai cumplit decât şi-l închipuise vreodată. „Nimicul” se adeverise a fi neţărmurit, mângâierile lui – perfide… îşi amintea toate clişeele şlagărelor.

Cât timp trecuse? Nu-şi dădea seama. Tata nu mai era lângă ea. Deodată, nişte gângănii mari şi sângeroase se năpustiră asupra ei. Cea dintâi înţepătură o aduse la realitate. Scoase un ţipăt ascuţit şi o luă la goană. Şi… fără să mai stea pe gânduri, se aruncă în mare. În faţa noului pericol, marea i se păru salvatoare. Fireşte, nu se îndepărtă de ţărm, continuând să ţipe, dar acum, mai curând din răzbunare, ca să stârnească remuşcările tatii, care se întorcea de departe, făcea semne cu mâna, îi striga ceva din timp în timp, şi, odată ajuns la mal, se apropie

parcă nesigur, cu teamă, de parcă n-o vedea…

Într-adevăr, n-o vedea: cum s-a aruncat în apă cu ochelarii (pe atunci nici nu purta ochelari, ci pince-nez!), bineînţeles că i-a luat chiar primul val, sau poate i-a pierdut când se agita ea cu disperare şi înghiţea apă.

Era atât de năucit, că nu a fost atent nici când a intrat a doua oară în mare. Pe când se întorcea acasă şi-a dat seama că pierduse şi verigheta – ceea ce avea să producă o impresie groaznică asupra mamei. Despre lecţia de înot nici nu s-a pomenit măcar. (De fapt, a învăţat ea să înoate din îndărătnicie. Venise timpul când a început conştient să-şi învingă când o teamă, când alta.)

Tata, cu totul neajutorat şi mişcându-se orbeşte, s-a mai şi pârlit la soare în aşa hal, încât tot trupul lui era, chiar de a doua zi, plin de răni. S-ar putea spune că toată vacanţa s-a desfăşurat sub zodia nenorocirilor lui. Nu mai cobora la plajă decât în orele răcoroase ale serii, ziua se învârtea fără rost prin căsuţa urât mirositoare, ori aşezat sub dud, se trudea cu disperare să găsească definiţia filosofică a pasiunii sale pentru mare. (N-a izbutit niciodată. Ca şi cum ar fi uitat experienţa de-o viaţă întreagă, în fiecare vară se năpustea din nou, cu aceeaşi imprudenţă, şi se retrăgea la fel de înfrânt de propria sa natură instabilă. Prietenii îi spuneau „înecatul voluntar”. Mama, din dorinţa „subconştientă” de a înlătura riscurile periplurilor maritime, se îmbolnăvi în curând de o boală care avea neapărat nevoie de cură de aer la munte.)

Cât despre Alisa, şi-a învins frica iniţială în etape, cu pauze lungi şi mari eforturi de voinţă, până ce…

Post scriptum. *Am şters frazele care urmau. Stop! Ele formează subiectul unei cărţi noi, viitoare.*

INTERMEZZO „*Vaca-de-mare zise-atunci: Venit-a clipa-n care Putem vorbi de ţări şi mari.*

De ghete, ceara roşie, vapoare, De verze şi de regi şi dacă au aripi purceii”.

(*Alisa în ţara oglinzii*)

Citatul de mai sus din poezia straniului omuleţ Tweedledee nu a fost ales cu exactitate, sau, mai precis, el

a rămas ca o firmă deasupra unui „capitol” din opera mea de odinioară „Alisa în ţara monştrilor”. Acolo, într-adevăr, era vorba de mare şi de vapoare, chiar şi despre ţari şi ţărişori. (În timpul acela se născuse „moştenitorul tronului” şi în şcoli s-au urcat automat notele cu o unitate. Au mai trecut trei-patru ani, şi s-a scăzut adaosul pe fiecare diplomă. După o beţie, cât de mare o fi ea, urmează neapărat trezirea.)

De „verze şi regi” mi-am adus aminte acum, în timp ce curăţăm şi adunam capitolele vechi, cu o dorinţă asemenea celei care-i cuprinde probabil pe ţari când semnează ucazuri de condamnare la moarte (îi cuprinde şi pe criticii literari când se pun să toace pe cineva, „ca pe-o varză”).

Dar vezi că pe-atunci mă străduiam să o descriu pe Alisa cronologic – o banală şi foarte plicticoasă încercare literară, care însă putea constitui obiectul mai multor volume groase. Descrierea pedantă atrofiază simţul umorului. Trebuie să fim precauţi cu eposul şi să menajăm pe aproapele nostru.

Mi-am amintit, de asemeni, cum acelaşi omuleţ Tveedledee explică de ce se teme să nu i se reteze capul: „Ştii, acesta este unul dintre cele mai periculoase lucruri ce i se pot întâmpla omului în timpul bătăliei – să i se reteze capul…”

O fi fiind cu adevărat neplăcut să-i tai capul Alisei, curăţându-l ca pe o căpăţână de varză de foile zdrenţuite şi ofilite de vreme. De aceea, fără a mai cugeta la… ghete, ceară roşie, vapoare, la particularităţile genului, la compoziţie şi altele asemenea, mă voi mulţumi doar cu câteva note despre evoluţia ei.

Invidios şi gelos copil. Înainte gândeam că invidia şi gelozia sunt stimulente ale ambiţiei. Iar acum nu sunt prea departe de presupunerea că ambiţia nu e ceva ce foşneşte şi apoi piere, ci că e una din nevrozele copiilor. Iar vârstnicii stimulează cu inconştienţă ambiţiile propriilor lor progenituri… e un vechi adevăr că văd în ei idealurile lor neîmplinite…

Toţi copiii din familiile prietene reprezentau cultul eului propriu al părţilor lor: *Wunderkinditmiil* (moda copilului minune) avea caracter epidemic şi semăna groaza, cum zicea Horaţiu, în cele mai bune cămine… Alisa se străduia, „dacă nu să întreacă, cel puţin să ajungă" pe fiecare din cunoscuţii ei: pe Vladko, cel care desena proiecte de arhitectură imaginând case piramidale, conice şi cilindrice; pe Valeri, care scria un poem despre prinţesa chineză Jin-Pe; pe verişoara ei, Veselka, cea nespus de frumoasă, care, ia numai cincisprezece ani, cânta la pian, compunea cântece şi dansa menuet la „Alliance Frante caise.

În ce priveşte desenul poate să fi avut oarecare încredere în sine, un sentiment de superioritate care-i dădea deci o anume liniştire sufletească. Dar nici liniştea, nici puterea de concentrare nu sunt tipice la acea vârstă. Pe lângă asta, cu cât cineva este mai nesigur de sine, mai neformat, cu atât mai nehotărâte sunt şi năzuinţele sale. Cu disperată ardoare ar vrea… totul. Din punctul meu de vedere de azi, pubertatea îmi pare a fi o răscruce nevralgică de ambiţii şi dorinţe de imitaţie, în căutarea propriului eu. Nu susţin că acest lucru este valabil pentru toţi. Există (ori mai precis, existau, fiindcă lucrurile s-au mai schimbat de atunci destul de mult) şi adolescenţi la care ambiţiile, înclinaţiile, nu se exprimă cu dârzenie, et reţinut. Şi unii, şi alţii se îndoiesc de propriile lor forţe, dar pentru unii neîncrederea e stimulent, pentru alţii, frână.

Tocmai într-un asemenea moment de multiple pasiuni, de dorinţe puternice şi ambiţii diverse, un grăsun şi înveterat păcătos deschise o şcoală de teatru pentru copii. La care s-au repezit zeci de tineri alde Kean, Eleonora Duse, Sarah Bernhardt.

Şi Alisa, se-nţelege. În fine, nu va mai imita pe unul şi pe altul, ci îşi va desfăşura toată gama, întreg registrul, diapazonul, amplitudinea propriilor posibilităţi (termenii şi-i însuşise pe parcurs) şi… va uimi lumea. Începu să discute despre dramaturgia lui Cehov, Ernst Toller, O'Neill. Nu-i citise, dar n-are importanţă. Un scriitor din acea vreme

pretindea că nu-l putea suferi pe Shakespeare… (şi toţi susţineau că nici măcar nu-l văzuseră!)

Teatru!! Teatrul! Acum era convinsă că s-a născut pentru teatru, ca nu există altă viaţă decât tainica lui penumbră, cu mireasma picantă a grimei şi oglinzile care-i dădeau încredere în sine, şi unde totul, până la ultima butaforie, deveni o adevărată hrana a aspiraţiilor ei.

Supliment: *Transcriu acest pasa), fără a-l redacta sau comenta din punctul meu de vedere de azi. Însă odată tot va trebui să căutăm explicaţia mirajului, poate cea mai elementară, mai „mistica* desfătare estetică a omenirii, spectator şi actor totodată. Ce înseamnă dorinţa de identificare cu un altul, fie jucând un rol, fie asistând la o reprezentare lăsându-te pasiv în voia iluziei*?

Tata o aproba, ca întotdeauna, dar ci anume zâmbet. Iar mama, exagerată ca întotdeauna şi în toate, susţinea că puţini actori pot rămâne oameni normali în viaţă.

— Da, da! Toţi spun că eşti foarte deşteaptă, eu însă am talent! era argumentul Alisei.

Umbla ca în friguri, inspira cu nesaţ aerul înfierbântat şi prăfăria „Odeon”-ului, şi aspira la rolul cel mare. Puse capăt jocurilor dragi ale copilăriei, înceată chiar să mai deseneze, se privea cu nesaţ în oglindă şi se plăcea. „Pe scenă voi părea mai frumoasă! Toţi spun că obrazul meu se pretează la machiaj. De mi-ar da odată rolul ce mi se potriveşte! Eroieo-patetic, gen Antigona!” Aşa se vedea şi, cine ştie de ce (desigur, nu întâmplător), nu-şi putea închipui că ar putea arăta şi altfel – tragi-comică. Asta i s-ar fi părut o jignire inadmisibilă!

În cele din urmă, într-o adaptare fără har a „Prinţesei Turandot”, după o aşteptare atât de îndelungă şi atât de multe emoţii, rosti replica fatală:

— Sunt pierdută!

Şi tata şi mama au trebuit, cu foarte mult tact, s-o convingă că replica suna perfect. Încăpăţânarea e totdeauna invers proporţională cu argumentele logice. Simţea nevoia să o asigure ceilalţi ca a atins culmea perfecţiunii, că e inegalabilă, ca să poată pogorî demn de

pe scenă, ţinându-şi în mână peruca, precum Perseu capul Meduzei.

Avertisment: *Părinţi, nu siliţi copiii să vă înţeleagă*! *Voi sunteţi prea deştepţi pentru ei – şi acest lucru îi supără. Gândiţi-vă numai la felul cum a reacţionat omul primitiv faţă de cea mai mare bunăvoinţă a celor ce se aflau, pe invizibila scăriţă a eticii, cu o treaptă mai sus ca el.*)

Şi iată că şi magia păcătosului bătrân, înrăit în teatru, s-a risipit aşa, cam de la sine. Dar nici acum nu-i veni iluminarea. Fata scria cu profundă pasiune poezii despre nopţile ei de insomnie (deşi dormea ca legănată!). Medita cum să-şi provoace suferinţe sufleteşti (influenţa nefastă a literaturii!). Citea pe Tetmajer, Keâlermann, cu deosebire pe extatici – Hamsun. Dezgropa pe undeva pe nocivii Hanns Heinz Ewers, Jakob Wassermann. Tot ce spuneau adulţii că este psihologic.

Dar durerile sufleteşti se iscau cu greu: natura îi jucase un renghi, înzestrând-o cu un „caracter uşuratic”, şi chiar atunci când îndărătnicia şi gelozia au mai scăzut, tot mai rămase destul din strania combinaţie a bucuriei de viaţă cu… încăpăţânarea…

„Încăpăţânarea asta iraţională!” (Mama ei nu se putea împăca nici cu încăpăţânarea, nici, îndeobşte, cu rezultatul iraţionalului.)

— Asta e lupta pentru independenţă, sau ceva asemănător, îi explica tatăl. Conform unei teorii a lui, el se temea mai ales de „complexele de inferioritate”, le interpreta destul de ad litteram, susţinea că nu există om care să poată totul, că fiecare e bun la ceva şi de aceea trebuie să descopere tocmai la ce e bun, pentru a renunţa la toate celelalte. Or, ea e bună la desen; cât despre versuri… osci iează între Balmont şi Blok (diferiţi ca valoare), între Esenin şi poeţii blestemaţi… dar dacă e convinsă că nu poate trăi fără a căuta o altă cale de exprimare a frământărilor ei, atunci, bineînţeles, să persevereze cu îndârjire…

A renunţat, slavă Domnului, şi la orizontul poetic.

De multe ori, mai târziu, încerca singura să înţeleagă mecanismul renunţării, sau, mai precis, alegerea unei cariere cu totul diferite – şi, pe cât de dramatic, pe atât de uşuratic renunţa la orice şi alegea şi se înflăcăra repede pentru altceva, respingea curtezanii timizi, se exalta pentru liceenii inabordabili, care cântau la vioară, discutau teorie, iar pe ea nici nu o luau în seamă…

— Eu singură sunt stăpână pe capriciile mele! Pot să fac şi exact contrariul a ceea ce doresc! declară ea, înfierbântată, la un „consiliu de familie” şi, dintr-odată, toţi au izbucnit în râs, deoarece nimeni nu ar fi putut formula mai clar şi mai sincer conduita ei.

Cât priveşte sinceritatea, nu trebuie să te bizui totdeauna pe ea. În epoca metamorfozelor mitologice, în care copiii devin fetiţe sau băieţi, ei încetează de a mai fi sinceri, sau, cel puţin, naivi. Şi câteodată pierd pe veci această trăsătură pozitivă.

Dar acum mă întreb dacă un „intermezzo informativ” e suficient ca să caracterizeze întreaga perioadă de vreme? S-a schiţat tabloul acestei pubertăţi despre care prea puţin se vorbea pe atunci şi care nu era problema numărul unu nici pentru părinţi, nici pentru cei în cauză. (Ce vremuri fericite!).

SPAIMAURŞILOR

„Da, bănuiesc că treceţi dincolo, după ce faceţi aţa, spuse Alisa, chibzuind, dar nu credeţi că e cam greu?

— N-am încercat încă, zise Cavalerul grav, aţa că nu-ţi pot spune sigur cum e; dar cred şi eu c-o să fie cam greu…”

— Se întoarce Spaimaurşilor! Tata le vesti cu un asemenea ton noutatea, de parcă cel anunţat s-ar fi întors de pe tărâmul celălalt.

Cândva, Spaimaurşilor o desenase pe oală, în loc de pe genunchii tatii. Atunci jurase să se răzbune. Dar pentru ce să se răzbune? A crescut, a pătruns atâtea lucruri… şi azi mai simte aceeaşi nevoie de a fi remarcată (ceea ce presupune acum mai mult efort şi preocupare decât odinioară), dar nu mai e sălbatică şi răzbunătoare. Doar

încăpăţânarea asta…

Uriaşul se întorcea fără fratele său. Ca medic, fratele luase parte la războiul civil din Spania şi acum se afla la capătul pământului, într-un lagăr francez. Spaimaurşilor depunea stăruinţe disperate să-l scoată de-acolo şi să-l trimită să-şi încerce norocul cu „Lumea nouă”.

Sosi acasă ca o avalanşă, deşi era aşteptat. Aducea cu el multă prospeţime, râsete, optimism: se stabili provizoriu în căsuţa lor (cu vădit dispreţ pentru mobilierul zis „popular bulgăresc” – lădoiul şi scaunele pictate – atât de la modă pe vremea aceea!) până când avea să-şi găsească o locuinţă. Alerga zile întregi gâfâind, se plângea de spiritul mic-burghez al „măicuţei Bulgaria”, iar toate gazdele îl priveau ca pe un eventual viitor ginere sau ca pe un fel de molimă cosmopolită de la care o să le ia foc casele.

— Bătrâna Europă îmbrăca o nouă cămaşă brună, frăţiorul s-a compromis de nici nu se mai poate întoarce aici, iar eu mi-am zis că mă vor lua drept Bai Ganiu, şi m-am întors cuminte acasă… explica el râzând zgomotos; radia şi-s capărau scântei din el ca dintr-o cometă.

Îl îndrăgiră toţi prietenii tatii; el aducea prieteni şi prietene noi; pictori, boemi, dar cu totul altfel de cum îi înfăţişa Puccini în opera „Boema”.

Alisei îi părea „grozav” sau „straşnic de interesant” (în limbaj şcolăresc) să asculte discuţiile lor, chiar atunci când nu o luau în seamă.

Vorbeau iar despre fascism, de antisemitism, despre războiul care plutea în aer…

— Antisemitismul e cea mai comodă mască pentru un contrarevoluţionar! cita mama ei din Lunacearski sau Cernîşevski. Unul din noii cunoscuţi, care se întorsese din America de Sud, susţinea că rasa neagră e inferioară şi incapabilă de o dezvoltare istorică… Social-democraţia şi socialismul nu erau chiar aşa de incompatibile…

Se stârneau adevărate furtuni, cei mari discutau nopţi întregi, până ce răguşeau. Un compozitor, imitator talentat, se ivi tocmai în toiul discuţiei, cu o mustăcioară

trasă din condei şi un ciuf pe frunte à la Hitler: începu să dea din mâini frenetic, să latre. Discuţia se transformă în hohote de râs.

Până acum, faţă de toate aceste subiecte, ea era cu totul neştiutoare. Cunoştea doar „Convorbiri cu profesorul de filosofie”, carte ce trecea din mină în mână, plină, pe marginile albe ale paginilor, de comentarii aprobatoare sau contestatare. Într-o zi, cu totul conspirativ, tata îi propuse „Determinismul lui Karl Marx” de Paul Lafargue:

— Ia citeşte tu ceva despre sălbatici. După ce ai aflat că existenţa determină conştiinţa, vei afla aici cum, în conştiinţa sălbaticului, din concret se formează idei abstracte ca Bine, Rău, Dreptate şi aşa mai departe. Nu te speria de titlu, e uşor de înţeles.

Cartea despre originea ideilor abstracte şi cunoaşterea. Se dovedi interesantă, dar suna oarecum depăşit, în iureşul unor idei atât de concretizate şi frământate ca Dreptate, Răzbunare, Ideal, Eroism. Frumosul mit al lui Prometeu, căruia, după Eschil, „muritorii îi datorează toate artele”, a devenit sinonim cu procesiunile cu torţe ale tineretului hitlerist, sinonim cu autodafeurile…

Istericii campioni ai bulgarismului susţineau originea hunică a bulgarilor şi, în acelaşi timp, împiedicau ţinerea conferinţelor ştiinţifice antirasiste, aruncând bombe lacrimogene. Fascismul nu numai că se ridica în două picioare, dar începuse să şi umble cu pas greoi, purtând diferite măşti. Hoardele lui Asparuh sau ale lui han Krum stârneau entuziasmul bând nu din pahare, ci din… tidve, şi se proclamau „boili” (voinici). S-a dus dracului democraţia, dar acest „tineret de aur” era pretutindeni, iar Alisa nu-l putea suferi, având faţă de el o repulsie superlativă.

De aceea acum începu să prefere cărţilor oamenii vii (şi de ce nu dimpotrivă?) – oare din pricina transformării instinctului social? Într-adevăr, cum se face că ceea ce există latent o viaţă întreagă se contopeşte dintr-odată cu latenţele altora şi determină caracterul şi comportarea?). Era gata să participe la luptă, nu numai să stârnească

discuţii despre clase. Căuta simpatizanţi. Toţi cei pe care a început să-i „prelucreze” s-au dovedit a avea, la cei şaisprezece ori şaptesprezece ani ai lor, tot atâta „conştiinţă de clasă” ca şi ea. Unii pregăteau chiar referate filosofice proprii şi le citeau conspirativ prin locuinţele întunecoase ale elevilor din mahalalele sărăcăcioase unde se adunau cică la „Jour”-uri.

Însă cel mai interesant, ba chiar incomparabil lucru, era când mergea în vizită la Spaimaurşilor; acesta închiriase un apartament la un etaj foarte înalt – un adevărat Montmartre – transformându-l într-o comună de artişti. Acolo se aciuise încă un pictor: nenea Elefantul. Era „deştept ca un diavol”, arţăgos ca nu ştiu ce, şi chiar când se exprima galant, îi simţeai ironia. Celălalt colocatar era poet. Avea atât de multe cărţi, încât toţi îl întrebau dacă le-a şi citit. Iar pe bibliotecă afişase: „Nu împrumut nimănui”. Dezminţind însă afişul, era foarte indulgent cu ea şi-i alegea chiar el cărţile. Uita în ce clasă e, fapt mai umilitor chiar decât ironica lui galanterie. Cel de-al treilea din această neobişnuită companie era un regizor (poate „păcătos”, cine ştie, dar nu era bătrân, fuma pipă şi avea un aer foarte misterios).

Mai veneau scriitori, pictori, poeţi începători. Alisa observă pentru prima oară că nu numai ea, ci aproape fiecare din ei dorea să fie luat în seamă, să se arate neapărat mai inteligent, mai interesant.

Îndemânatic şi repezit, Spaimaurşilor şi-a aranjat atelierul după chipul şi asemănarea sa: un pat scund şi solid, o masă mare de lucru, o blană în loc de covor, toate foarte simple, dar încântătoare. Odată, pe când povestea exaltată unei prietene cum arată atelierul unui artist – „ceva aparent obişnuit, dar cu totul neobişnuit – observă că prietena ei nu prea sesizează sensul. Nu putea să i-l lămurească, deoarece nici ea singură nu ştia ce anume era esenţial. Neobişnuit nu era numai aranjamentul, ci şi bogăţia spirituală, fermitatea spirituală şi în acelaşi timp continua devenire lăuntrică cu care Spaimaurşilor ilumina şi fermeca cele din jurul lui.

— El e frumos şi foarte hazliu! continua ea să-i explice prietenei. îi zicem Spaimaurşilor fiindcă e greoi ca un ursuleţ, dar dansează mereu…

Prietena (ea însăşi viitoare pictoriţă) strâmbă frumosu-i botişor:

— Nu cumva ai devenit… daltonistă?

Degeaba, ea tot nu înţelegea nimic, sărmana!

(Entuziasmul este o hrană care nu îi e dat oricui s-o poată consuma!)

Alisa căuta mereu un motiv să se abată pe-acolo, dacă nu-i propuneau chiar ei s-o facă. Întâlnea oameni noi, o întreagă galerie de figuri. Unii i se păreau comici, nişte nulităţi. Începu să se compare cu ei, dar nu şi cu el. În antreu şi pe pereţi atârnau inscripţii, afişe, caricaturi. Spaimaurşilor citea cu voce tare cântece de bâlciuri, tălmăcirea viselor, scrisorile vreunui scrântit: fel de fel de năzbâtii. De râsul lui se cutremura întreg blocul.

Încă de pe scări simţea mirosul pipei lui şi capul începea să i se învârtă: ar fi vrut să fie barem cu zece ani mai mare, să nu-i mai spună „nene”, să fie pe picior de egalitate cu cealaltă pictoriţă, colocatară şi ea, care, cu ţigara în gură, se năpustea în cameră şi-i cerea o lamă de ras ca să-şi cureţe tabloul.

Dar cei mai mult visa să poată desena ca el, zile întregi, cu peniţă şi tuş, corectând cu guaşe, şi să nu-i pară rău că aruncă nenumărate variante la coş, până va reuşi câte ceva.

El nu numai că nu era îngăduitor, dar şi ca profesor proceda cam neceremonios: îi arunca la coş desenele în cărbune, care ei îi plăcuseră atât de mult, încât, înainte de a i se arăta, le acoperise cu fixativ pe foaia de bloc.

— Ce zici, sărim „gardul”, ai? zâmbea Spaimaurşilor. (Şi avea ceva copilăresc de frumos în chipul lui limpede, cu nasul mic, cu muşcătura strâmbă a maxilarelor (parcă anume făcute să ţină mereu pipa între dinţi). O bătea pe spate ca să se ţină drept. („Gardul” era Academia de Arte Frumoase.) Nu sunt realist, iar cei de acolo sunt nişte academişti, oameni mumificaţi. Eu îţi voi cere mult mai

mult decât ei. Cum ţi se pare, greu?

Alisa, fără să-şi dea importanţă, răspundea cu cuvintele Călăreţului.

— Încă n-am încercat, aşa că nu pot răspunde sigur, dar mi se pare că va fi într-adevăr cam greu.

PARTEA A DOUA

DIN JURNALUL

„ALISEF

PREFAŢĂ NECESARA

Nu ştiu ce spune în problema asta ştiinţa, dar, după părerea mea, una din vitalele nevoi ale omului este să-şi placă sieşi, iar primul lucru cu care se obişnuieşte este el însuşi. Ager în mişcare, adică dezvoltându-se pe schemele mereu schimbătoare ale mediului, fiecare om (dacă nu întâlneşte piedici din afară!) ascultă înainte de toate de propriile sale impulsiuni. Cât priveşte incertitudinile „dinlăuntru", se face că nu le aude. Toate acestea sunt deosebit de puternice în tinereţe. Scopul firesc al fiecărei vieţi nu este oare o relativă mulţumire?

Alcătuit din două jumătăţi aproape totdeauna identice, contradictorii şi unice ca formă şi conţinut, prin aceasta nu numai „ştiutor", ci „multeştiutor", aproape „atotştiutor, subiectul nu este niciodată în stare să se cunoască pe sine. (Bietul Socrate a susţinut pur şi simplu o teză absurdă!) Este aproape nefiresc ca omul să-şi vadă propriul negativ. Chiar cel mai modest, cel mai respectat dintre noi preferă să se vadă retuşat şi „spălat", chiar şi atunci când e vorba de un autoportret şi nu de o fotografie.

Citind din nou cu împotrivire ceea ce am scos din mulajul de ghips, încep nu numai să mă obişnuiesc, dar să şi fac economie de sarcasm în comentarii.

Prima cunoaştere (dacă se consideră că e conştientă autoapărare) e naivă, dar oricine scrie ştie asta, şi totuşi recurge mereu la acest argument.

„Orice fel de om mi-aş alege, ceilalţi vor gândi că am pus câte ceva şi din mine, prin urmare eroul trebuie să fie mai simpatic". Evident, e o motivare copilărească, dar şi eu, răsfoind jurnalul „Alisei", am prescurtat singură unele

pagini şi le-am lăsat la persoana întâia singular.

*Alte considerente? Se înţelege, o mulţime, dar cel mai elementar e valabil şi pentru...] can-*l *acques Rousseau. Atât de necruţător este în „Confesiunile* sale, că, în genere, a stârnit înduioşare trei veacuri întregi, până când şi-a găsit naşul: psihanaliza l-a demascat. Ea a lămurit faptul că „... exhibiţionismul lui sufletesc, credinţa că Eul este invincibil, constituie izvorul creaţiei sale artistice". A reieşit că el se identifica cu toate personajele iubite... îi plăcea să fure şi să fie pedepsit... Sentimentul său religios, lăuntric, îl îndemna să contopească într-o singură acţiune plăcerea şi pocăinţa...*

Ceea ce ne-a mai rămas nouă – la persoana întâia, a doua sau a treia – nu e oare totuna?

DIONYSOS, BACHUS SAU VASILI

NIK AN OROVICI

— Du-te la care vrei, că tot sunt amândoi scrântiţi la cap.

— Dar nu vreau să mă duc la nişte nebuni, făcu Alisa.

— N-ai încotro – răspunse Pisica – deoarece pe-aici toţi suntem nebuni. Eu sunt nebună, tu eşti nebună...

— De unde ştii că *sunt nebună? întrebă Alisa.*

— Altfel n-ai fi venit încoace, răspunse Pisica.

Alisa nu credea că asta este o dovadă, totuşi urmă:

— Şi de unde ştii că tu eşti nebună?

— Mai întâi de toate, un câine nu-i nebun, spuse Pisica. Admiţi asta?

— Aşa cred, răspunse Alisa.

— Ei bine – continuă Pisica – ştii doar că un câine mârâie când e supărat şi că dă din coadă când e bucuros. Eu însă mârâi când sunt bucuroasă şi dau din coadă când sunt supărată, deci sunt nebună".

Chiar şi ziua coridorul este ciudat de pustiu. Copiile albe de ghips impresionează cu răceala lor. Studenţii mai-mai că nici nu se uită la statuia lui Hermes de Praxiteles, ori la Afrodita din Cnida: li se par umflate şi greoaie. Cei mai mulţi sunt sărăcani din provincie, cu o mentalitate şi o sensibilitate foarte departe de calmul şi armonia an

tichităţii.

Încordaţi şi înrăiţi, nici măcar în pauză nu vorbesc între ei, ci îşi fumează fiecare ţigările iuţi şi se reîntorc apoi în atelier.

Profit de acest moment, ca să cobor în fugă scările, şi mă opresc în faţa statuii lui David. M-am îndrăgostit de el de la prima vedere, din prima zi când am intrat la Academie. Ce-i de mirare? Mereu mă îndrăgosteam, nu până la nebunie, dar ca o nebună, exact aşa cum spune Pisica: certăreaţă, când eram bucuroasă, agitându-mi coada, când eram furioasă… Iar acum stau cucerită de forma ochiului acestui David, îndrăgostită de linia virilă a nasului său, îi mângâi pe ascuns gâtul şi o zbughesc înapoi în atelier.

Sigur că-l iubesc pentru că nu-l pot suferi pe Goliat. Sofia răsună de marşurile „cavalerilor cu ochi albaştri”. Ei sunt goliaţii, giganţii, filistinii. Au introdus gustul lor hidos în arhitectură, în pictură, atât de rece, inumană, coloşii în sculptură, marşurile care sună a tinichea, cântecele sentimentale. „Muncă şi Bucurie” – cum să nu? Au tăiat păduricea de stejari şi au construit cazărmi – curat idilă nemţească – în faţă cu răzoare de flori, dedesubt, cu adăposturi. Au îngrădit terenul copilăriei fericite cu sârmă ghimpată…

Tata a suferit un grav infarct. În casă s-a produs o mare zăpăceală. E şi el un artist! Pe când cânta aria despărţirii din „Ivan Susanin”, a dus mâna la inimă şi s-a prăbuşit. Toţi am crezut că îşi continuă rolul. Deşi eram convinşi că „joacă teatru”, am chemat medicul. Nici el nu şi-a dat seama. Abia a doua zi, o cardiogramă a confirmat faptul… A zăcut apoi paisprezece zile, eu îi purtam de grijă cu toată dragostea, îi citeam cu glas tare, iar când mă culcam (e de râs, dar adevărat), îmi spuneam: „Dacă există Dumnezeu, El mi-l va ţine în paza Sa!” Există Dumnezeu sau nu există, tata s-a făcut bine, s-a pensionat, a părăsit camera întunecată cu pecetea aceea de stat şi s-a apucat de avocatură. Suntem încă mai strâmtoraţi, dar aşa sunt cei mai mulţi dintre prietenii noştri. Sărăcia nu e o ruşine.

Acum vorbim mai puţin despre artă, ascultăm radio de dimineaţă până seara şi schimbăm steguleţele roşii şi albastre pe o hartă mare şi veche a Europei, ţintuită în perete, în bucătărie.

Acum cinci ani, mama şi tata au fost la Expoziţie, la Paris. S-au întors încântaţi: el – de Venus din Milo (de ce Venus şi nu Afrodita?), ea – de Nike din Samothrace. Gusturile lor nu-mi sunt clare. Poate că aici, la Academie, omul îşi pierde simţul pentru clasicul… transformat în mulaje de ghips. Nici măcar un singur original! Nu mi-am dat seama că, în loc de oameni vii, voi desena mulaje de ghips murdare, copii ale chipurilor unor împăraţi romani (cât de mult seamănă unii cu alţii!) şi printre ei, unul, Marc-Aureliu: trist, demn, impenetrabil…

Pe urmă l-am avut ca model pe moş Vasili, căruia profesorul îi numărase firele din barbă. Ori cel puţin aşa susţin cei din cursul superior: care i le-au numărat şi ei. În clasa noastră de desen, el a pozat ca „Figură de bătrân Nr. 1”: din faţă, din profil, în racursiu de sus şi de jos. La noi se simte cel mai bine: se aşază în poziţia cuvenită şi începe să sforăie mijindu-şi ochii bulbucaţi de boala lui Basedow şi de alcool. îl trezim mereu, deoarece „racursiul se schimbă”, îl certăm, iar el ne priveşte ca pe nişte copii necopţi. Şi nimeni nu stă de vorbă cu el – ce să vorbeşti? – ia, acolo, un model. De ce s-a făcut model? Desigur, nu avea altceva de făcut decât să ne pozeze, până-i venea iar timpul să bea…

Cei din cursul superior l-au desenat gol până la brâu, cu un pocal în mână şi cu o cunună de merişor pe cap. îl reprezenta pe Bachus (de ce nu pe Dionysos?), numai că paharul lui era mereu gol. Pictorilor le poza răstignit pe cruce. Fi ind, bineînţeles, legat şi sprijinit cu tălpile de-un piedestal. Toate acestea erau idei de-ale bătrânului nostru profesor. De treizeci de ani el preda generaţiilor ce se succedau, doar modelele fiind mereu altele. Nici moş Vasili nu o fi fost toată viaţa lui bătrân…

În timp ce visez şi înscriu proporţiile pe coala „Ingres” întinsa ca o tobă, nu mă gândesc la el, de parc-ar

fi neînsufleţit, dar în pauză iată-l că se apropie de mine cu ochii larg deschişi şi-mi cere „împrumut”, ca să-şi dea ghetele la reparat. Ce-mi trăsneşte prin minte, că-l întreb:

— Ia spune, înainte de-a fi model, cu ce te-ai ocupat moş Vasili?

— Am fost notar. Notarul Vasili Nikanorovici Topuhov! zice el, de parcă ar fi raport. Om cunoscut, cetăţean de vază… Tace brusc, ochii i se injectează, apoi continuă pe ruseşte: Am fugit ca un hoţ din ţara mea blestemată! Sunt osândit pe veci!

Mi-e ruşine să mă uit la el. îi dau banii şi mă car.

Moş Vasili se întoarce din pauză, îşi reia poziţia şi – extraordinar! – nu numai că nu adoarme, dar îşi tot şopteşte ceva de neînţeles, fixând cu privirea un punct în spaţiu. Acum trebuie să-l certăm că-şi mişcă buzele, dar el nu ne-aude. În capul lui obosit şi tont pare că s-a pus în mişcare un mecanism.

Mă apropii de ei:

— Vasili Nikanorovici, ce tot spui acolo?

Nici nu se uită la mine, continuă să mormăie pe ruseşte:

— Dacă ai o durere fără nădejde… să nu ţi-o ştie nimeni!…

După câteva zile n-a mai venit. Oamenii de serviciu ne-au spus ca, dis-de-dimineaţă, l-au găsit ţeapăn, lângă uşa din dos, printre lăzile cu gunoi. Unul din ei, un bulgăroi hazliu şi mucalit, ne-a spus:

— Tot vouă o să vă servească: o să-l disecaţi, la anatomie la să trec eu să moţăi în locul lui. Tot pe atâţia bani… de-o pâine…

Nu mai aveam pe nimeni pentru „Figură de bătrân Nr. 1”, „Bachus”, „Dionysos”, ori „Răstignitul”. Până ce se va găsi un alt model, desenăm bustul de ghips al lui Voltaire, care ne surâde maliţios.

HOTĂRÂRE IMPORTANTĂ

„— Atunci ar fi trebuit să spun: „Aşa se cheamă cântecul?” se corectă Alisa.

— Nu, n-ar fi trebuit să spui aşa, asta-i cu totul

altceva! *Cântecul se cheamă „Mijloace de trai” sau „Te descurci cum poţi”, dar se cheamă numai aşa, înţelegi*?

— *Bine, bine, atunci care-i cântecul*?! *exclamă Alisa, cu totul năucită*”.

Trebuie să întreprind ceva, dar nu ştiu ce. În liceu aveam societate, ne adunam cică la dans, în realitate ascultam expuneri despre situaţia internaţională, citeam articole din presa ilegală. Într-o altă „formaţie”, mai restrânsă, l-am studiat pe Ludwig Feuerbach, sub conducerea lui Toşko, student la filosofie. Nimeni nu trebuia să ştie cine e organizatorul. Prietenei mele Ester îi plăceau tare mult misterele. Câteodată chiar mă enerva. De pildă, în legătură cu Toşko, „tovarăşul” ei. Ştiam că îl cheamă Toşko, dar trebuia să-i spunem Boiko.

— Îmbinarea romantismului cu practica! ne lămurea Ester, privindu-ne atât de inocent, cu ochii ei mari şi verzi.

Chiar de i-ai răspunde, tot nu te-ar înţelege.

— În persoana ta romantismul se îmbină cu dârzenia aproape până la impertinenţă! i-am spus odată.

— Ai să faci din mine o eroină! răspunse Ester. împărţea manifeste clandestine la cinema, în timpul proiecţiei, după care ieşea din sală, întrebând pe sergentul de serviciu unde se află toaleta.

O dată i-au adus pe Toşko-Boiko acasă la mine. A zărit vioara tatii pe dulap şi mi-a cerut-o. În timp ce o acorda, chipul i s-a făcut palid, dar palid de tot. Când a început să cânte, ochii i s-au dilatat, faţa îi exprima un extaz neobişnuit, şi aşa mi-au rămas în minte pentru totdeauna.

L-am prezentat tatii. Toşko i-a spus că a cântat cândva, dar acum i se pare că ar fi un lux prea mare, însă „când va trece totul”, va exersa în fiecare zi, ca să înveţe concertul de Lalo. Apoi au început să vorbească despre… scopuri şi mijloace… Ascultam distrată, numai când şi când.

Tata a căutat în bibliotecă, a scos o carte subliniată toată cu creionul roşu şi albastru. (Se vedea după sublinieri cât de serios o studiase!) Toşko a răsfoit-o cu

atenţie.

— Nu sunt de acord ca „inconştientul” poate să joace un rol în dezvoltarea istoriei, a moralei, în toate. Adică, noi am fi încă nişte sălbatici, nişte fiinţe instinctuale?

— Mediul determină conştientul, conştientul domina inconştientul, dar în ce relaţii interne se află ele?... (Era una din temele preferate ale tatii!)

— Depinde de nivelul de cultură, adică de mediu, se grăbi să răspundă Toşko.

— Există sau nu există o contradicţie dialectică în chiar conştiinţa noastră? Omul are sau nu are instincte distructive şi instincte creatoare? se îndârjea tata. Setea de răzbunare nu e oare unul din cele mai primare instincte de autoapărare, şi nu se transformă el în nebunia nimicirii, a distrugerii totale?

Toşko nu era de acord, îl contrazicea, apoi şi-au dat mâna şi s-au aşezat să joace şah. Tata uita de orice când juca şah: discuţia aceea a dispărut din conştientul său. De câte ori nu ne-am chinuit după aceea să reconstituim fiecare amănunt. Toşko însă nu mai era. El intrase de la început în ilegalitate. Mai târziu am aflat că a fost arestat; pe urmă părinţii lui au primit înştiinţarea să vină „să-l ridice”, deoarece a fost „găsit mort”... De fapt, fusese omorât în bătăi la poliţie, şi azvârlit în stradă, să pară că...

În copilăria mea oamenii se stingeau atât de discret, încât nu mi-au lăsat nicio imagine despre îfioarte. Amândoi bunicii, de pildă, sau bunica Roxândra, sau „biata mătuşă Zlatka”, cea care, tânără fiind, a murit de boală – lucru într-un lei firesc şi justificat. Moartea mătuşii totuşi am suportat-o greu: mă simţeam vinovata de lipsa mea de atenţie timp de mai mulţi ani, de prea puţină consideraţie faţă de această fiinţă bună, şi am plâns fără să mă pot stăpâni.

Dar Toşko, el care mai avea în faţă încă atât de multe, care, de-atâtea sarcini câte i se dădeau nu mai avea timp nici de întâlniri sentimentale, murise la numai douăzeci şi doi de ani. El „nu ţinea să trăiască într-o lume ca asta, dacă nu putea încerca, prin toate mijloacele, să o

schimbe”.

În scurtă vreme Ester, zdrobită şi îngrozită, s-a mutat cu toată familia ei, mamă, fraţi şi surori, în fundul provinciei… Toţi cei care făceau parte din acea mică „societate” s-au împrăştiat fără urmă, iar eu urmam acum Artele figurative, împreună cu nişte domnişoare burgheze, şi nu făceam nimic, nimic…

M-am dus la Academie, stăpânită de asemenea gânduri. Pentru prima oară am trecut pe lângă David fără să-l mângâi pe ascuns. Am intrat în atelierul de sculptură unde lucrează un coleg mai în vârstă. Stăm adesea de vorbă cu el despre arta, despre profesori, despre metode. El e unul din aceia care umblă iarna în târlici şi galoşi, are serviciu de chelner şi în acest fel poate mânca la cantina Academiei. Cinstea i se citeşte pe faţă; sunt convinsă că am intuiţie la oameni şi prin urmare îi iubesc imediat şi am încredere în ei, ori îi urăsc imediat.

În atelier l-am găsit pe cunoscutul meu stând de vorbă cu un coleg din acelaşi an. Era şi el în târlici şi galoşi, dar cinstea, drept să spun, nu i se citea pe faţă. Acest lucru se vădi când a ieşit, trântind uşa.

— Ştii ce, Proiko?

— Nu ştiu.

— Ce-i cu Kalin?

— O scârbă de legionar.

— Dar tu? (Sunt atât de mândră că mi-a răspuns răspicat, că n-am ezitat să-i pun această întrebare!)

— Eu?! (Tace, privindu-mă înciudat.) Sper că sunt un om cinstit. Şi ţin la asta.

— Asta ţi se citeşte pe faţă, îi spun afectată. Şi, uite, pentru asta am şi venit… Vreau să fac parte din grupa voastră.

— Din ce anume?

— Din uniunea voastră, a tineretului muncitoresc sau studenţesc, nici eu nu ştiu.

Mă priveşte atent, poate că i se pare că îl provoc sau că-mi bat joc de el. În sfârşit, faţa i se luminează, zâmbeşte:

— Dar tu eşti… Trebuie să văd… Nu ştiu ce-i asta…

— Poţi să mă crezi. Eram prietenă cu Toşko, n-am cum s-o dovedesc acum, dar noi am vorbit cu el despre… scopuri şi mijloace… (Minţeam, dar Toşko mă va ierta!) De altfel, îi urăsc pe hitlerişti, urăsc orice constrângere a omului, a artei.

— Înţeleg, spuse Proiko. Mă voi interesa, şi-ţi voi spune chiar eu despre… scopuri şi mijloace.

Doamne, dacă mă întreabă acum despre asta! Prin cap nu-mi trece decât maxima: „scopul scuză mijloacele”…

— Altfel, ce mai faci, desenezi? schimbă vorba Proiko.

— Mereu acelaşi lucru.

— Şi nu e interesant?

— Nu ştiu. Mi se pare puţin cam… inutil. Pare-se că ne străduim să redăm forma, ne ocupăm de clarobscur, dar în realitate… distrugem forma. Oare lumina nu e colorată? Şi-atunci, poate fi ea imitată cu cretă sau cu guma? în genere, a căuta proporţia dintre negru şi alb e o treabă dezgustătoare.

— Totuşi, forma trebuie studiată; ea este inseparabilă de conţinut! rosti pe un ton didactic Proiko. Iată, eu stau aici, mă străduiesc să surprind şi să redau mişcarea, şi nu reuşesc. Dar ia te uită cum i-a aşezat Donatello, prietenul nostru de la începutul secolului al cincisprezecelea, lui Niccolò Pisano capul pe umeri?

— E într-adevăr expresiv. Totuşi parcă-l chinuieşte ceva…

— Şi tu trebuie să te chinuieşti, şi toţi câţi am venit aici ne vom chinui, grăi cu glas de profet Proiko. Întâi să stăpâneşti forma, şi-apoi să creezi! Acest lucru îl susţinea, pare-mi-se… Cezanne.

— Nu ştiu. Cu o asemenea „stăpânire” a formei, mi-e teamă să nu ne transformăm în nişte fotografi-retuşeuri.

CUCULEŢUL

„Din ci ţi inşi necorespunzători (ea repetă cu voce tare, plăcându-i să rostească un cuvânt de asemenea lungime), din câţi inşi necorespunzători am întâlnit vreodată…”

M-am întors în atelier. Modelul se şi instalase pe podium. Tot atunci apăru şi profesorul pe uşă, ca un cuculeţ dintr-un ceas de perete. Cioc ascuţit, pince-nez aurit, capul pomădat. Atât de punctual şi de îngrijit, încât, dacă ar fi putut să fie bun de ceva, studenţii lui l-ar fi folosit ca metronom.

Omul ăsta trăise la Paris! Cum e posibil? Pentru mine, ca şi pentru atâţia alţii, Parisul este legat de imaginile din monografiile privitoare la impresionişti: Parisul viguros, multicolor al lui Toulouse-Lautrec, sau vibrant, umed al lui Claude Monet; Parisul albăstrui al lui Degas; tumultuos al lui Sisley; straniul Paris al lui Utrillo, chipurile, realist, tangibil, dar în realitate – parcă ai pătrunde în sufletul neliniştit al pictorului. Apoi Parisul lui Marquet, cu mişcarea de pe podurile Senei; Parisul lui Bonnard… Când te gândeşti că şi impresionismul este o manieră practicată demult…

După vârstă, profesorul nostru ar putea fi nepotul constructiviştilor, dar predă teorii de pe vremea lui Ingres. Dar Ingres însuşi – ce paradox! Elevul lui David, pictorul curţii imperiale, bonapartist entuziast, care aclamă retoric „Empire”-ul şi e împotriva lui Delacroix din cauza îndrăznelii fanteziei şi spiritului său. Nu este oare şi azi Ingres sinonimul unui corect desenator de portrete, semănând cu modelul, dar fără suflet, printre umbrele căruia se strecoară cenuşiul restauraţiei?

— Eu sunt realist, iar cei de-acolo sunt academişti! Când Spaimaurşilor îmi spunea asta, încă nu puteam înţelege sensul lugubru al acestei definiţii.

Politicos, corect, Cuculeţul se apleacă peste şevaletul lunganului de Kolio, care nu se place pe sine (fireşte, cu aşa coşuri pe faţă!) şi nu-i plac nici lucrările proprii, de aceea le invidiază pe ale altora.

— Priviţi… Popov, sau cum zici că te cheamă? Ivanov? Ivanov! Desigur.

Cuculeţul mijeşte un ochi: Umbra se prelinge pe tot obrazul, *n’est-ce pas*? Trebuie s-o mai studiezi. Şi – cât mai multe amănunte. Uită-te la mustăţi. Adică nu, mustăţile

sunt foarte frumoase, nu te atinge de ele. Mai adună niţel barba, adică răsfir-o. *Bien*!

Se opreşte la fiecare, îndată va veni şi la mine. Aici o să vrea să pun o luminiţa în ochi, acolo va retuşa umbra de după ureche… Şi toate portretele seamănă straşnic între ele, ei da, şi cu modelul, noi nu facem decât să copiem modelul, dar unde este omul cu viaţa lui lăuntrică? Se poate să fie aşa? E oare posibil?

Iată-l… e lângă mine. Ochişorii scânteietori mă privesc dindărătul pince-nez-ului;

— Domnişoară, iar te gândeşti la altceva… îmi poţi spune la ce te-ai gândit?

— Da. Tot sângele mi se sui la cap. M-am gândit dacă e posibil să faci un portret fără să-i surprinzi starea sufletească?

— Oh, dumneata eşti… mă tem să nu te jignesc… Acum încă nu ne e permis să ne gândim la aşa ceva… Dar dacă ţii chiar atât de mult, fă-l să exprime ceva! Hei, moşule, modelul, ce, dormi? Fii ceva mai expresiv! Poţi să şi zâmbeşti puţin! Acum eşti mulţumită, *nest-ce pas*?

— Nu, mi-a scăpat mie. Asta e un artificiu, nu e adevărata lui stare psihică.

— O, vă rog! Ce sunt pretenţiile astea? îl veţi desena *tel-quel*. Starea lui psihică! Dar… va trebui să fiu mai sever cu dumneata… unde ai mutat umbra axială?

Îmi ceru creta, plecă puţin capul pe-o parte, miji ochişorii şi începu să viseze:

— Sprânceana e puţin prea ridicată. Cu o idee mai sus. Şi trebuie să o mai accentuezi, *n'est-ce pas*? Fă-i o luminiţă în ochi. Suprafaţa aceea netedă trebuie fragmentată. Aşa, excelent, chiar foarte bine…

Îmi înapoiază creta. E mulţumit de sine, pur şi simplu entuziasmat, şi mă ameninţă galant cu degetul:

— Îndoiala nu duce nicăieri!

…Aşa îşi va rosti cucuitul în dreptul fiecărui şevalet, apoi va pleca. Autoapărare a stării sufleteşti? Dar ce a creat el până acum? O galerie întreagă de chipuri şi trupuri fără viaţă: seamănă cu modelele lor, dar nu

trăiesc… Trebuie să ne unim într-un „trust al nesatisfăcuţilor”.

TRUSTUL

”…

— De ce stai singur acolo sus? *schimbă vorba Alisa, nedorind să înceapă o discuţie în contradictoriu.*

— Cum aţa, păi fiindcă nu-i nimenea cu mine!… *Ce credeai că n-o să ştiu să răspund la asta*? *hitreabă-mă altceva*!

— Nu crezi că ai fi mai în siguranţă dacă ai sta jos, pe pământ f continuă Alisa, nu cu gândul să-i dea altceva de ghicit, ci doar dintr-o binevoitoare grijă faţă de această făptură ciudată. Peretele ăsta e atât de îngust!”

Trustul… ni se conturase încă de la începutul primului semestru. Dar de unire putea fi vorba tot atât de puţin, ca şi în fabula „Vulturul, racul şi ştiuca”. Toţi trei ne pierdeam ziua întreagă în atelier: eu, lunganul Kolio, care e mereu nemulţumit de sine, dar nici pe ceilalţi nu-i iubeşte, precum şi zburlitul Peio, căruia toţi îi spunem Goya, din cauza straniilor sale desene halucinante. Le face când se îmbată. Altminteri, „preferă natura”.

Fiecare desenează cum ştie: cu model şi fără model. Eu visez să lucrez din amintire. Mă străduiesc să rechem în memorie acele linii şi expresii care prevalează asupra tuturor celorlalte amănunte ale chipului uman. Încerc să fac schiţe în sanguină, cu beţigaşul şi cu tuş. Jos cu umbrele axiale, cu fragmentările, cu ştersăturile!

Am arătat schiţele lui Spaimaurşilor. M-a bruftuluit că m-am grăbit, mi-a spus că un craniu trebuie să fie totuşi un craniu. „Desigur, dacă are în el şi ceva minte, asta îi va reieşi din trăsături!”

Ciudat lucru! De parcă arta n-ar avea propriile ei legi de dezvoltare, ci ar fi legată în mod implacabil de dezvoltarea societăţii. Omul primitiv îşi grava formulele lui magice pe stânci, modela chipul „mamei arhaice”, al „Venerei din Brasampui” în contururile unei statuete rituale şi chiar forma unui vas de lut. Grava pe fiecare obiect simbolul vieţii – soarele. Aproximativ aşa cum fac

copiii.

Odată cu sfârşitul perioadei cavernelor, populată de animale apocaliptice, arbori însufleţiţi, stânci şi un sistem plurisolar, am trecut, tocmai datorită acestor legi necunoscute, spre stilul ornamental: hieroglifele egiptene, micile dănţuitoare şi robii cu capetele enorme înfăţişate totdeauna din profil (fireşte, aşa era mai uşor!), cu ochii mereu „en face" (cu câte milenii înainte s-au impus ca de la sine legile perspectivei, şi astăzi suverane, de parcă prin ele imaginile ar fi mai puţin convenţionale!)

Cândva, tatăl meu spunea cu blândeţe musafirilor că epoca faraonilor sugerează multe analogii cumplite cu istoria contemporană, şi că eu mi-aş fi însuşit „fără să-mi dau seama, inconştient forţele dinamice din această lume îngrozitoare, unde şi arta, şi munca sunt înghiţite de noul Mamon – Capitalismul"… Nici acum nu pot înţelege ce a vrut să spună atunci, nici ceea ce am vrut „să exprim" eu însămi.

Acum mă străduiesc să desenez realist ca Spaimaurşilor, dar asta nu-i chiar atât de uşor, iar schiţele mele ies mai curând „impresioniste".

Nu ştiu cum să-mi explic, dar imaginaţia mea este sensibilă la simplitate. De pildă, un cuvânt pe care-l întrebuinţez deseori, trecând întâmplător într-un alt registru, îmi sună dintr-odată neobişnuit, cu mai multe înţelesuri, promiţător. Aproape acelaşi efect îl are asupra mea şi chipul uman. Pot să mărturisesc chiar că nimic altceva nu mă impresionează atât de puternic. Oricine ştie că există două momente ale percepţiei: cel contemplativ şi cel activ. Mii de chipuri trec prin faţa privirii pasive, care, dintr-un motiv oarecare, le înregistrează într-un mod diferit pe fiecare: chipuri necunoscute, cunoscute, interesante, neinteresante, simpatice, antipatice. Privirea pictorului descoperă în oricare chip irepetabilul. Niciun chip omenesc nu are duplicat. Sunt uimită întotdeauna că nici cel mai obişnuit „tip" nu se repetă, că e inedit – nu atât în asemănarea fizică cu celelalte chipuri, cât în expresivitatea lui. Chiar şi modelul cel mai grosolan are,

sau arată a avea, o gamă de expresii, care poate nu izvorăsc chiar din suflet (dar oare e posibil!?) şi totuşi există ca o viaţă proprie a trăsăturilor sale.

Îi spun asta lui Goya, dar el nu mă aprobă. Teoria lui e să fie descoperită „fiara din om”, fiara lacomă, nemiloasă, plină de instincte sălbatice, care se ascunde sub atrăgătoarea, binecuvântata carnaţie umană. El îşi alege ca modele ţigănci tinere şi frumoase. Le iubeşte pe toate şi ele îi pozează cu plăcere, numai că se gelozesc una pe alta – mai-mai să-şi scoată ochii!

— Nu expresia de moment, ci cea ştearsă, materia, asta trebuie să cauţi şi să redai, susţine el şi mă ceartă că lucrez din memorie, lucru care mi se potriveşte totuşi atât de mult, pentru că tocmai în felul acesta percep „ipostaza secunda”…

Lunganul Kolio este cel mai stabil. El nu experimentează, ci învaţă să deseneze. Dar are atâta necaz pe ceilalţi, încât nu se preţuieşte nici pe sine însuşi. Totuşi, s-a plictisit şi el de modelarea în negru. E contemplativ, cugetă, cugetă şi, în cele din urmă, hotărăşte să tindă spre „sinteză”. Dar iată că acum, pe calea generalizării, ajunge la… schemă.

Există o pravilă morală stupidă, pe care cei din jur se trudesc să mi-o inculce, deoarece sunt prea vorbăreaţă şi nerăbdătoare: să nu fiu prima care să spun altuia un adevăr neplăcut. Da, da, de multe ori mi-au atras atenţia, şi acum fac efortul de a-mi ţine gura, ca şi când n-aş mai observa nimic. Kolio însă face adevărate nebunii. Ca să deseneze „în racursiu, de sus”, se caţără pe o scară strâmbă de zugrav şi – cum e nervos – brusc, cade.

Nu m-am putut stăpâni şi am glumit:

— Nu crezi că ai fi mai sigur dacă te-ai aşeza pe pământ?

S-a simţit jignit şi, demonstrativ, a părăsit „Trustul”. După asta mi-a trebuit multă vreme să-l conving că este o glumă luată dintr-o carte veche, pentru copii, şi am reuşit să-l readuc, dar Goya se cherchelise şi repeta arogant şi duşmănos:

— Viaţa de la amoebă până la om are numai o unică funcţie: perpetuarea speciei, reproducerea. Nu există: „Mă iubeşti?” „Te iubesc!” Minciună! Dragostea e o glumă a naturii! Am citit asta undeva, dar este adevărat.

De data asta Kolio plecă definitiv şi „Trustul”… decăzu, fiindcă şi eu, cât sunt de curajoasă, tot am fost şocată de sinceritatea lui cinică.

Glumă a naturii! Ce cinism! N-a citit asta nicăieri, acum a scornit-o.

GLUMA A NATURII

— Aşa ca barca Alisei fu lăsată să plutească în voia el la vale3 până ce alunecă uşor printre trestiile unduinde

Despre dragoste nu trebuie să se vorbească, dar nimeni nu poate să se îndoiască de existenţa ei. Iată că eu am fost îndrăgostită de David; acum mi se pare chiar caraghios, deoarece David nu era nici măcar din piatră, ci doar un mulai de ghips. Afară de asta, aparţine altei epoci.

Nu ştiu nici cum m-a cucerit el numai cu o singură privire. Era în ultimul an de studii, un visător talentat şi leneş. Odată, într-o pauză, m-a rugat să-i pozez cu pălăria de paie pe cap. De acord! După masă, la ora stabilită, m-am dus în atelierul lor. El a întârziat, dar în timp ce aspiram cu sete mirosul ameţitor al terebentinei şi al culorilor, iată-l că soseşte gâfâind şi ruşinat.

Atunci mi s-a părut că seamănă teribil cu David, dar cum trăsăturile nu se repetă niciodată, cum ar fi fost posibil? Apoi, m-am aşezat în fotoliul de butaforie de pe podium, am respirat adânc, am înghiţit în sec, cum fac modelele de profesie, şi am încercat să gândesc, adică, de fapt, mă gândeam cum să par mai frumoasă.

E plăcut să fii model! Chipurile, stai pe loc, totuşi poţi să te transporţi chiar până la stele. Curând pluteam pe altundeva. Îmi trecu prin minte să desenez o înserare. Pictorii de obicei o fac cenuşie, rece-albăstruie, dar ea are culori atât de intense… Muntele devine violet curat, cerul – verde. Am în faţă tablourile lui Pissarro, apoi luminoasele ceruri ale lui Van Gogh – luminile sunt ca nişte spirale… iar cafeneaua pustie – cu aureolă de lumină în jurul lămpilor…

Când eram mică de tot şi mama şi tata mă ţineau de mână şi ne întorceam seara de pe undeva (încetasem să mă mai tem de umbra mea i), am născocit un joc foarte plăcut cu felinarele de pe stradă: mijeşti puţin ochii şi datini din cap, şi atunci fiecare felinar din apropiere începe şi el să clatine din cap, cică să te sperie, dar de fapt prietenos, şi, încetul cu încetul, întregul oraş începe să se legene într-un fantastic balans…

Tot astfel, când am început să nu mă mai tem de mare, vedeam în ea culori şi minuni neverosimile. Câteodată o deosebeam de cer doar pentru că freamătă. Apoi a început să mă atragă, nu ca obiect de contemplare, ci ca o fiinţă vie; înotam până la extaz şi-l simţeam îmbrăţişarea… Odată stăm pe mal şi aşteptam să mi se întâmple ceva, Luna pluti şi se lipi de orizont, şi de acolo, până la ţărm, azvârli o plasă mişunând de mici figurine. Tabloul era atât de neobişnuit, încât am scris şi o poezie. Mi-am adus aminte acum de ea şi am izbucnit într-un râs cu hohote.

— Ce se întâmplă cu dumneata? Vocea lui m-a emoţionat. Dumneata râzi atât de dulce, că m-am oprit din lucru.

M-am dat jos de pe estradă şi m-am dus lângă şevalet. (Când modelul e un coleg, se permite!)

Oho! Portretul meu era gata! Păream destul de frumuşică. Mona Lisa cu pălărie. Şi autorul era evident mulţumit. Ma privea atent, când pe mine, când portretul. Te bucuri când vezi că ţi-a mers.

— Eu cred că nu trebuie să te mai atingi de el.

— Să spunem că pentru astăzi… în linii generale…

— Nu numai pentru astăzi, dar în totul… Ca să-ţi spun drept, nici nu ştiu ce ar mai fi de făcut?

— O mulţime de lucruri… Mai sunt suprafeţe nedesluşite; hainele sunt schiţate greoi, mâinile sunt uscate, academice. Şi doar ai mâini atât de frumoase…

Simt undeva între inimă şi gât un val înăbuşitor, o plăcută sfârşeală. De aceea mi-am luat rămas bun pe un ton sec:

— Deci, pe mâine, la aceeaşi oră?

Dar a doua zi iar a întârziat, şi apoi a stricat totul. Nu are dispoziţie? Nu pot să înţeleg. Numai într-un sfert de oră… şi a distrus frumosul meu portret.

Drept consolare am plecat la plimbare şi într-atât am uitat de toate, încât am ajuns până la Vitoşa.

Soarele asfinţea şi, cum se spune, mâzgălea cu o pensulă lată întreaga piază a cerului în roşuportocaliu – nişte tonuri stranii (de le-ar fi pictat cineva, poate ar fi părut dulcege!). În clipa de dinaintea apusului se-nroşiră în jur toţi pomii, casele din depărtare şi întreaga câmpie de un galben-cenuşiu autumnal.

Văzduhul se împăienjeni de pulberi roşii şi noi ne priveam, scăldaţi pe de-a-ntregul în lumina purpurie, cuprinşi în acelaşi timp de una şi aceeaşi pornire, şi am alergat spre păduricea de brazi – singura oază verde, ferită de flăcări. Ne-am afundat în ea la voia întâmplării…

Glumă a naturii? Niciun fel de glumă – orice altceva poate să fie o glumă, dar asta e adevărul curat…

Post-scriptum. *Am recitit totul cu îngăduinţă şi am găsit că, până aici, este aproximativ „cursiv”. Mi-am explicat asta prin faptul că toată partea a doua am scris-o „simbolic” la persoana întâi – atunci când am prezentat personalitatea eroinei. Aş fi putut, desigur, s-o redactez din nou, dar mi s-a părut că asta n-ar avea cine ştie ce importanţă… Acum, însă, fiind stăpânită de scepticismul propriu maturităţii, am ezitări în ceea ce priveşte „capitolul dragoste”. Eroina mea nu este un personaj neverosimil. O înţeleg pe deplin. Ea este simbolică şi comică. Cu cât îmbătrânim mai mult, cu atât devenim mai puţin stemei şi tot mai mult comici. Inevitabil. Exaltările fireşti se transformă în* ne *vricale, instinctele cedează… raţiunii* (!) *Ah! cât de mult invidiem, de fapt, pe acei tineri caraghioşi, care trăiesc atât de sentimental şi de melodramatic, plâng din cauza dragostei, fac jurăminte ori fel de fel de nebunii şi – în sensul literal şi sugestiv al cuvântului – se tăvălese de fericire! Ei sunt frumoşi, iluminaţi de sentimente, cu ochii expresivi, cu toate*

simţurile treze, în deplina lor acuitate – auz, miros, pipăit, fiecare celulă a epidermei... Astfel înţeleasă, dragostea poate că nu e o glumă ci un triumf al naturii, un apogeu al forţei sale, care, din păcate, se potoleşte cu încetul în fiecare fiinţă vie...

ÎN LUMEA SUBACVATICA

„Vezi, visul ăsta trebuie să-l fi visat ori eu, ori Regele de Cupă... El a făcut parte din visul meu, dar şi eu am făcut parte din visul lui... Deci, totuşi nu am visat – îşi spuse ea. Decât... dacă noi nu facem parte dintr-unul şi acelaşi vis..."

Proiko se abătu să vadă cum îmi mai mesge cu lucrul, stătu puţin şi se duse. Am simţit că voia să-mi spună ceva şi, după puţin timp, m-am strecurat în coridor. Într-un fel foarte misterios m-a poftit să vin diseară în atelierul de sculptură. Uşa de afară va fi descuiată, şi dacă mă va întâlni cineva, pot să spun foarte liniştit că mă duc la „seara de creaţie". (Într-adevăr, un profesor bătrân, cu barbă, predă aceste cursuri, dar, fiind neinteresante, puţini studenţi le frecventează.)

Aveam o întâlnire aranjată cu Inorogul. Astfel îl poreclisem când am devenit foarte intimi, şi i-am mărturisit că pe vremuri, acasă, ai mei, mă strigau în derâdere „Alisa". Dar lui de ce să-i spun Inorog? Pentru că atunci când Inorogul a zărit-o pe Alisa, a spus: „Totdeauna am crezut că există creaturi legendare ciudate. Eşti vie?" Şi ea a răspuns: „Ştiţi că şi eu am crezut totdeauna că Inorogii sunt creaturi legendare ciudate. Niciodată nu am văzut un Inorog viu". Şi Inorogul a spus: „Acum când ne vedem unul pe altul, dacă tu crezi în mine, o să cred şi eu în tine, eşti de acord?"

Cam aşa, mai mult sau mai puţin, a decurs şi dialogul nostru. Nu l-am prevenit despre misterioasa invitaţie a lui Proiko. Oamenii au instinct conspirativ. La întâlnire m-am dus cu sentimente contradictorii. Tremuram de frică şi de curiozitate în timp ce deschideam uşa (care scârţâia îngrozitor) şi, fără să-mi dau seama, m-am pomenit pe coridor, în spatele statuii lui David. Cât eram de încordată

sau pentru că eram atât de încordată, mi s-a părut că David este viu, că respiră şi mă priveşte. Nu mă mai oprisem aici de multă vreme, şi acum, plină de remuşcări, m-am lipit de el.

Deodată, dindărătul piedestalului lui Apollo din Belvedere s-a detaşat o umbră: Proiko! Omul ăsta călca totdeauna fără zgomot, cu târlicii şi galoşii lui, dar de data asta apropierea lui părea ireală.

— Te-a văzut cineva?

— Cred că nu.

— De ce te-ai oprit aici?

— Totdeauna mă opresc. Totdeauna mă întreb: ce o fi în acest cap minunat?…

— Ce o fi în acest cap minunat? ezită o clipă. Ai să vezi acum. Fii tare!

Ridică puţin mulajul de ghips şi băgă mina în el. Ceva foşni surd… Inima îmi bătea să se spargă. Proiko scoase un pachet.

P ost-scriptu ra. *Iată de unde mi s-a năzărit să ascund manuscrisul în mulajul de ghips al propriului meu cap*!

Am aşezat cu atenţie la loc statuia. Mi s-a părut că David zâmbeşte cu frumoasa lui gură tânără. Apoi ne-am strecurat în atelier. Proiko a încuiat uşa pe dinăuntru şi, cu o neobişnuită stinghereală, mi-a spus:

— Înţelegi, dacă va surveni ceva rău, va trebui să jucăm rolul unor îndrăgostiţi… Desigur, nu mă aştept să survină nimic rău… Nu te speria! Tu singura ai vrut, şi, după cum vezi, eu am încredere în tine. Aşază-te puţin, să te linişteşti, până când mă pregătesc, apoi ai să mă ajuţi, fiindcă un singur om nu poate să facă toată treaba.

Aveam senzaţia că am nimerit în acea îndepărtată, fantastică lume subacvatică din visele tulburi ale copilăriei în care se şterg hotarele dintre ficţiune şi realitate. Pe rafturile împovărate de sculpturi unduiau valuri line – reflexe ale felinarelor de pe stradă. Se contura chipul Meduzei, profilul unei Afrodite. Zeităţile greceşti şi eroii Renaşterii respirau în penumbra atelierului şi-l umpleau cu

prezenţa lor; lucrările de lut ale studenţilor încremeniseră pe suporturile lor şi se ascundeau sub cârpe umede, de parcă-şi recunoşteau urâţenia şi se fereau să tulbure armonia.

Pe când priveam, sleită de emoţie, uitând aproape scopul acestei întâlniri nocturne, Proiko înjghebă pe estradă o adevărată tipografie minusculă: desfăşură un sul de hârtie, scoase valul, unse cu cerneală tipografică o pânză subţire, fixată în cadru, puse deasupra o matriţă scrisă şi se întoarse spre mine:

— Acum să ne-apucăm de lucru. Acesta este un apel al Uniunii Tineretului Muncitoresc către toţi patrioţii cinstiţi. Noi îi chemăm la luptă. O luptă fără cruţare, împotriva cotropitorilor şi a uneltelor lor – guvernul fascist. Citeşte-l, şi dacă eşti de acord, dă-mi colile albe. Ia de sub val pe cele tipărite şi împătureşte-le. E pentru prima oară că faci treaba asta, aşa-i?

— Pentru prima oară, am rostit, ca pe-un jurământ.

— Ţi-e teamă?

Ar fi trebuit să simtă singur că aici nu poate fi vorba de teamă, că sunt exaltată, însufleţită de acest ciudat de real romantism. Mă gândeam: „Cum de-am putut să rămân pe dinafară atâta timp? Cum de mi-am târât zilele până acum, naivă, izolată? Voiam să fug din ţara monştrilor în lumea imaginată de mine, şi nu mi-am dat măcar seama cât de egoista şi nefolositoare era o asemenea existenţă. Un mic-burghez care se preocupă numai de propria lui bunăstare. El avea motive să se teamă de mine, şi totuşi îmi acorda încredere! Merit oare încredere? Şi, într-un elan de autorenegare, m-am întors spre el:

— Ascultă, s-ar putea să ţi se pară că sunt caraghioasă, dar mă simt... jalnică, mi-e ruşine!

Se opri şi mă privi întrebător.

— Sunt un simplu… criminal. Mă crezi? Am ezitat atâta vreme înainte de a veni la tine să-ţi spun că vreau…

— Intelectualo! spuse Proiko şi ofta. Toţi sunteţi la fel. De la început daţi înapoi, vă retrageţi, începeţi să vă căiţi, şi aşa mai departe… până la victoria deplină a clasei

muncitoare…

— Nu voi da înapoi! Sunt gata… să o dovedesc.

— Încă din seara asta ţi se va da posibilitate deplină s-o faci. împătureşte-le mai strâns, apoi ne ducem să le răspândim. De altfel, tu eşti o fată bună, cu toate prejudecăţile tale. Să-ţi spun sincer, te-am luat cam pe răspunderea mea. Unii tovarăşi au fost împotrivă să începi astfel…

Tăcu. Afară zurui lanţul de fier al unui camion; farurile s-au aprins pentru o clipă ca nişte proiectoare, şi umbrele din atelier s-au agitat, speriate. În ungher se cabra, supla ca o lance, copia Sfântului Gheorghe de Donatello, şi cu o mişcare străpunse balaurul… Laocoon se lupta deznădăjduit cu şerpii. Niobe, mama osândită de zei, plângea fără lacrimi… Victoria din Samothrace îşi luă zborul…

Oare vede şi Proiko toate astea, sau le visez eu? aş fi voit să-l întreb, dar el se întoarse singur către mine:

— Ştii, dacă eram singur, aş fi crezut că am vedenii, vedenii frumoase…

— „Poate că facem parte cu toţii dintr-unul şi acelaşi vis?” am citat eu din mult iubita mea carte.

— Cum terminăm, o ştergem, or să vină să le ia. Iar valul îl vom ascunde din nou în capul lui David al tău. Ia mai uită-te o dată ce frumuseţe e! Totdeauna când intru dimineaţa în atelier, ma scârbeşte dezordinea, dizarmonia, proza… De parcănt-ar trezi din cel mai frumos vis al meu. Am fost în lumea subacvatică sau în împărăţia umbrelor şi, ca Orieu, am readus la viaţă toate frumuseţile lumii antice, dar proza rea a vieţii a destrămat vraja…

Am terminat. Am băgat în buzunare o parte din manifestele împăturite, am ascuns celelalte patru tenculeţe şi am luat-o din loc.

URMĂRIRE ÎN ÎNTUNERIC

„Un pion înainte uza la prima lui mişcare cu două pătrate, ştii asta. Aşa că voi trece foarte iute printr-al treilea pătrat…

Şi dusă a fost, iar Alisa îşi aminti că ea însăşi era un

Pion şi că, în curând, trebuia să execute o mişcare A

Nu bănuiam că Inorogul va veni să ia manifestele rămase. N-am înţeles decât atunci când mă plimbam la braţ cu Proiko printr-un „pătrat” din cartierul Ivan Vazov şi l-am zărit plimbându-se, tot la braţ, cu o colegă de la Conservatorul de muzică, tunsă scurt, o violonistă cu aspect de fetiţă neastâmpărată.

Şi, pe cât eram la început de însufleţită, de extaziată la prima mea conspiraţie, pe atât de neaşteptat am pierdut orice putere şi-am tăcut întristată.

Dar Proiko, aşa cum e el, mărunţel, pierdut în galoşii lui, are ciudata însuşire de a-ţi ghici gândurile:

— Ce-ţi veni aşa, deodată?

— Nimic. Am obosit. Dar tu?

— Eu sunt antrenat. În afară de asta, sunt bărbat, şi apoi, tata a fost fierar… eu aţâţam focul, îi dădeam în mână uneltele. Şi eram numai de-o şchioapă.

— Şi după asta?

— După asta… l-au omorât în bătăi în faţa mea. Pe tatăl meu. În septembrie.

Tăcurăm multă; vreme.

Maşinal, am trecut în cel de-al treilea „pătrat”.

— Tatăl meu a participat şi el. Eu încă nu mă născusem. El cânta în orchestra muncitorească. Apoi a devenit ziarist la Herbst şi Gancev. Niciodată nu am îndrăznit să-l întreb prin ce a trecut. Locuiam în „Piaţa Macedonia”. Câteva nopţi de-a rândul duba s-a oprit în faţa porţii. Tata se ascundea undeva, în altă casă, afară din oraş. Mama a suferit o criză de nervi. Cât pe ce să nu mă mai nasc.

Proiko ăsta! Ce copilărie o mai fi avut şi el, după ce a văzut cum l-au ucis pe tatăl lui?

— Povesteşte-mi despre tine, dacă se poate.

— Nu te-oi fi gândind să-mi scrii biografia?

— Acum nu, dar când vei deveni cunoscut, voi publica nişte amintiri despre tine.

— Nimic nu voi deveni, dar hai să mergem.

Am simţit o durere ascunsă, totuşi, cum sunt lipsită

de tact, l-am întrebat emfatic:

— Nu ai ambiţii? Platforma artistică?

— Nu… ştiu. Desigur că am, dar noi nu suntem decât *pioni*… Mergi înainte!

Rămăseseră încă vreo câteva case neînsemnate. Mai exact, noi singuri le însemnam. Proiko susţinea că are chemare pentru astfel de treburi.

Până să ne dăm seama, ne şi golisem buzunarele; apoi am luat drumul de întoarcere.

Inorogul se mai ivi o dată. Acum, parcă era cu altă fată. Dispoziţia îmi scăzu la zero. Acţiunea însă fusese îndeplinită cu succes, şi Proiko se înveseli:

— Gata. Încep. Dar te rog să nu denaturezi, ca în presa bulevardieră. Acolo se plăsmuiesc biografii din cele mai picante ale slugilor regimului, ale pictorilor, poeţilor, artiştilor de la curtea regală şi ale altora de teapa lor…

— Aş, de unde! rostii mecanic. Nu-mi venea să râd.

— Vei scrie înainte de toate că cea mai intensă clipă trăită de mine a fost aceea când o fetiţă, asemenea Scufiţei Roşii, cea venită din pădure, m-a întrebat dacă se poate înscrie în „asociaţia” noastră. Fetiţa asta nu ştia, se vede, că în ţara noastră, oricât de grea ar fi situaţia în care s-ar găsi, există azi şi activează Partidul Muncitoresc Bulgar şi Uniunea Tineretului Muncitoresc; că în păduri sunt partizani, în oraşe ilegalişti, iar în închisori zac cei mai buni fii ai poporului…

Am izbucnit în plâns.

— Ei, şi tu acum! se tulbură Proiko. Taci, n-are niciun rost. Dacă te opreşti din plâns, am să-ţi povestesc istoria unei acţiuni.

Nici nu-i poate trece prin minte cât sunt de nefericită! Mă gândesc la altceva, la dragostea mea lipsită de speranţă, la faptul că eram gata să-mi dau şi viaţa, să-mi jertfesc chiar şi arta. Mi-ar fi fost de ajuns numai să ştiu că el e fericit!

(Post-scriptum. *Ei, că asta ar fi fost, într-adevăr, întocmai aşa, e exagerat*! *Şi sper că, în atâţia ani, câţi au trecut de când am scris toate acestea, am mai îmbătrânit*

şi eu ţ)

…Proiko povesteşte ceva, şi eu sesizez ceea ce e mai deosebit. Fierarul s-a târât cu ultimele lui puteri până la atelier; au baricadat uşa pe dinăuntru, dar ăia au împins-o cu toată puterea, au forţat-o şi-au scos-o din ţâţâni. Uşa s-a prăbuşit peste taică-său. L-au ucis cu propriul lui ciocan… Iar fiul, ghemuit sub tejghea, a văzut totul şi l-au văzut şi ei pe el, ba unul chiar s-a îndreptat spre el, dar nu i-a făcut nimic şi s-au dus. După asta el a amuţit. Luni întregi nu au putut să-i dezlege limba…

Acum şi Proiko şi-a pierdut buna dispoziţie. Ne târâm amândoi cu sufletul împovărat. Nu ne mai ţinem de braţ. Dincolo de „pătrat" nu mai suntem pioni. Ne-am despărţit, fiecare cu gândurile lui, eu – şi cu ale lui. În cele din urmă, mi-am făcut deodată curaj:

— Proiko, îţi voi pune iar o întrebare, comică poate: se poate ca activiştii de partid să aibă şi o viaţă a lor, personală? Pot, de pildă, să se îndrăgostească?

— Depinde de cine. Dacă este un tovarăş de-al nostru, se poate!

Mă întorceam spre casă, gândind: „Ce proasta sunt! Stric cea mai puternică emoţie. Pentru dragoste eram gata să-mi jertfesc chiar şi arta. Trebuie să-mi jur mie însămi că pentru nimeni şi pentru nimic în lume nu voi renunţa la artă…"

(Post-scriptum. *Jurământul a fost grandilocvent, dar sincer r*)

O clipăntai târziu, la colţul străduţei, după stâlpul felinarului care niciodată nu luminează, l-am văzut pe Inorog, aceasta legendară făptură din carne şi oase. Mă aştepta de mai mult de-o jumătate de oră şi începuse să se îndoiască de mine…

Am început să dansăm în jurul stâlpului.

BARBALUNGA

„— Problema este – spuse Alisa – dacă ţi-e îngăduit să faci ca vorbele să însemne atâtea lucruri deosebite.

— Problema este, replică Coco-Cocou, să fii măiestru – asta-i toiul" .

Odată, la Galeria de Expoziţii, am văzut ceva foarte straniu. Sala era aproape goală şi doi vizitatori se opreau îndelung în faţa fiecărei sculpturi. Şi nu numai că se opreau, dar bărbatul le şi atingea cu mâna. Am înţeles imediat că el vedea cu vârful degetelor lui sensibile. Femeia care-l însoţea sta puţin mai deoparte. Fia avea ochi buni.

— Impresionant, spuse orbul. Femeia asta a împietrit de sete. Stând aşa, îngenuncheată, până nu se satură de băut, nu poate să se ridice… Şi după o tăcere: O femeie de-a noastră, voinică şi frumoasă. Bravo!

M-am cutremurat. Femeia îl conduse mai departe, unde se afla grupul „Mamă cu copil”. E! îşi reîncepu cercetarea, încet şi tăcut. Era ceva cumplit în încordarea lui sufletească, în privirea lui lăuntrică.

În clipa aceea am simţit că cineva se uită la mine. M-am întors: era Barbălungă.

Ochii lui – cenuşii şi atenţi – continuau să mă privească cercetător:

— Tu m-ai uitat cu totul, chiar de tot m-ai uitat! rosti Barbălungă. Un an întreg am fost bolnav, apoi am călătorit şi n-am mai trecut pe la voi. Toţi m-au uitat: şi marna ta, şi tatăl tău. Ştiu, ştiu, nu te mai scuza… Până aici suntem chit… Mă supără însă că eşti la Academie şi nu mi-ai spus niciodată nimic… Nu că te-aş învăţa ceva. Nimeni nu poate învăţa pe nimeni, fiecare ajunge singur la ceea ce ajunge. În acest sens, toţi suntem nişte autodidacţi…

Se vedea că este sincer. Ştiam vag ceva despre viaţa lui Barbălungă: era fiul unui căruţaş de pe vremuri, din Sofia. Ajuns orfan, a fost şi slugă, şi ucenic frizer, şi muncitor de fabrica… Legendarul meu unchi îl „descoperise” la clubul tot

„Tesniacilor” şi l-a ajutat să se autoinstruiască. (Unchiul meu, ucis la vârsta mea… dacă mai trăia, oare ar fi semănat cu el?)

Pare aproape de necrezut ca Barbălungă să fi fost vreodată tânăr, să fi desenat şi el, ca mine, zile întregi, în atelier (seara lucra ca figurant la teatru!). Apoi, stagiul

militar la cazarmă, după care s-a îmbolnăvit de nervi, iar când s-a întors din nou la viaţă, a fost tot un săracan: frizer, pictor. Viaţa l-a frământat, l-a modelat, l-a transformat într-un om singuratic, original şi dârz.

— Prima şi unica mea expoziţie personală mi-a fost fatală, spuse Barbălungă, în timp ce mă conducea pe străduţele înguste ca nişte şanţuri, spre atelierul său. Fatală! În anul 1913. A stârnit un cutremur în înalta societate… Tu de ce mi te-ai supărat pe vremuri, când erai mică – îţi mai aminteşti? – şi ai fugit de te-ai căţărat sus, în stejarul lui Pencio Slaveikov?

— Mi-era necaz pe dumneata… Foloseai fel de fel de cuvinte neobişnuite.

— Păi asta e măiestria, vezi tu? Altfel, cuvintele sunt învechite şi cu barba lungă, ca mine… *Démodé*!

Râd ocini lui pestriţi, nu-i de glumă! Într-adevăr, îl cred de modă veche. Aceşti pictori şi sculptori cu barbă sunt din veacul trecut. Cei noi, independenţii, sunt ca Spaimaurşilor, ştiu să petreacă şi nu pot trăi fără societate… Pe când el e singur… Atelierul lui e o baracă lângă bordeiele din Lozeneţ, înfundate în pământ. Ne-am strecurat printre câteva rânduri de frânghii cu rufe spălate, întinse la uscat, sub privirea dezaprobatoare a mahalagioaicelor. Înăuntru, nici paravane, nici canapele, nici măcar un şevalet. Tablourile, parcă demonstrativ, îşi arătau spatele alb.

Am întors unul cu faţa. Bosforul îşi resfira apele. Am întors altul: vechea biserică „Ioan Kaneo” se pleca peste malul abrupt al lacului Ohrida. Parcă intram eu însămi în fiecare tablou: simţeam văzduhul Melnikului, potopit de vise, pătrundeam în casele mari, întunecoase ale Sofiei, care-şi întorceau spre mine calcanele nearătoase, mă sprijineam pe dantela de fier forjat a balconaşelor din Tîrnovo, în şuşotul unor după-amiezi care respirau curăţenie provincială, parcă aromind a dulceaţă care dă în clocot…

Totul este realitate şi, în acelaşi timp, miraj. Atinge cu penelul ud de acuarelă foaia de hirte, îi dă viaţă şi

vibrează odată cu văzduhul transparent al dealurilor cu vii din Lozeneţ, deasupra cărora norii îşi vădesc povara. Scoarţa arborilor fructiferi e crăpată… Tencuiala căsuţelor e zgrunţuroasă şi se fărâmă…

Se înţelege că valoarea estetică a unui tablou nu se măsoară astfel. Să-i simţi adică „interiorul” lui în mod fizic, sau, mai exact, să simţi „că ai fost cândva acolo”, că acest loc îţi este cunoscut, parcă, dintr-o altă existenţă. Aproape că nu ştiu ce să-i spun, nu-mi vine uşor. Şi mă gândesc că acum treizeci de ani a fost o adevărată revoluţie. El este şi azi în plină contracâicţie cu gustul standardizat, ia şi azi în răspăr ifosele mofturoşilor. Nu s-a deprins oare spectatorul nostru obişnuit cu acel ieftin naturalism care trece drept realism? Nu stimulează o critică incompetentă pictura salonardă, dulcegele portrete ale doamnelor din înalta societate, opere ale unor doamne pictoriţe?! Iar „pictura” principesei este ceva răscolitor! Cei mai buni pictori subzistă mulţumită faptului că sunt consideraţi „decorativi”, dar convenţionalismul este admis atât în pictură, cât şi în arta decorativă, cum spune Spaimaurşilor, convenţia şi interpretarea oricărui obiect din realitate… Astfel s-a întâmplat din prima zi a naşterii artei: pe stânci, în podoabe, pe pereţi…

Oare câtă vreme nu m-am putut dezlipi de lângă minaretele zvelte ale Isâanbuilului? M-a trezit vocea lui Barbălungă:

— Dar acesta… îţi pare cunoscut?

Întorsese pe faţă un mic tablou de interior. Pe sofaua îngustă, pe jumătate culcată – o femeie tristă, dusă pe gânduri. I-am spus emoţionată:

— Este bunica mea Roxândra!

— Da. Chiar la sfârşitul războiului european, când Kolio nu s-a mai întors. Ea susţinea, cu o supraomenească stăpânire de sine, că a fost luat prizonier. Era magnifică… Nu a permis nimănui să pătrundă în suferinţa ei.

Bunica mea Roxândra. Distanţele s-au spulberat dintr-odată. Revenea la viaţă un chip aproape tânăr, cum eu nu o cunoscusem: cu pielea catifelată, ochii vii, cenuşiu-

verzui. E adevărat că această patriciană semăna cu o Madonă din Renaştere, dar eu niciodată nu mă străduisem să o înţeleg, fiindcă îmi fusese bunică.

— Ai devenit foarte tăcuta, spuse Barbalungă.

— Şi tu ai cam tăcut. De când n-ai mai expus?

— Tăcerea mea este altceva… O formă a protestului, poate cea mai puţin folositoare, dar nu cunosc alta pentru un creator care se exprimă numai în culori. Tot ce vezi acum a fost lucrat de mine în timpul cât am tăcut.

— Mi se pare, i-am spus, că prin cuvinte e mai uşor să sugerezi diferite lucruri. În faţa mea aveam portretul durerii mute.

— Poate, fu de acord Barbalungă. Dar fiecare artă îşi are „cuvintele" ei, limbajul ei specific, care nu se poate confunda cu al celorlalte arte. Într-o vreme, te supărai pe „idiomurile" noastre, acum ţi-s dragi, nu-i aşa? Dar ce fel de ghiveci ar mai ieşi dacă ai amesteca literatura în pictură!

CIORTA

„Văd că eşti tristă – spuse Cavalerul, îngrijorat.

— Să-ţi cânt un cântec, să te mai înveseleşti.

— E lung? întrebă Alisa, fiindcă în ziua aceea auzise cam multă poezie.

— E lung – răspunse Cavalerul – dar e foarte, foarte frumos. Cine m-aude cântându-l, ori îi dau lacrimile, ori…"

Încă de la examenul de admitere, pe când însemnan nenumăratele riduri ale modelului, îmi rămăsese în amintire acest chip rumen, cu părul negru zburlit, ochii negri, atenţi, şi ramele negre ale ochelarilor. În expresia lui era ceva cu totul neobişnuit pentru felul cum înţelegeam seriozitatea în vremea aceea. Mi se părea că semăna cu „nenea Doctorul" din jocurile copilăriei.

Apoi, a început să vină deseori în atelierul nostru; se oprea tăcut în faţa fiecărui şevalet, mereu cu aceeaşi expresie a lui „nenea Doctorul" care se străduie să pară serios de tot, şi nu privea numai studiile de pe colile noastre bine întinse, şi chinuitele noastre lucrări, ci parcă mai mult ne urmărea pe noi. Fratele lui este în anul nostru,

dar lui nu-i dă nicio atenţie.

Mi se părea un om misterios. Eu sunt atât de curioasă, încât mi-aş putea negliia şi lucrul, numai ca să-l cercetez la rândul meu. Nici nu e foarte greu: studiază pictura cu Cuculeţul, dar pare mai interesat de desen, de alb-negrul artei grafice.

Demult, poate atunci când m-a schiţat în timp ce şedeam pe oală, cu panglicuţă pe cap, Spaimaurşilor ne-a dăruit un album cu reproduceri din Käthe Koliwitz. Cu dedicaţie. În dedicaţie, eram pomenită şi eu. Am luat albumul de-acasă. Într-o pauză, i l-am arătat. Ciorta (toţi îl strigau ori Ciorta[3], ori Stiopa) a pălit, a roşit, s-a tulburat, l-a răsfoit de zece ori, a privit atent fiecare reproducere, de parcă se pregătea s-o înghită. La urmă s-a oprit şi la dedicaţie:

— Oh, va să zică, tu îl cunoşti personal? Hai, fă-mi şi mie cunoştinţă cu el! (Pe cât de neaşteptat, pe-atât de amical e să-ţi vorbească de-a dreptul cu „tu”.) Mai ai şi alte monografii? Să mi le arăţi!

L-am invitat acasă. A venit crispat. Modesta noastră locuinţă i se părea bogată, se simţea stingherit, pe urmă s-a ocupat de cărţi şi s-a liniştit.

Giorta are buza de sus răsfrântă, dinţi albi, cu strungăreaţă. Se zice că ar fi un semn de noroc.

De-acolo, de pe deal, unde se află cazărmile nemţeşti, vorba soldaţilor sună scurt, a lătrat răguşit, dar râsul lui Ciorta e sonor, generos. Nu ştiu de ce e „Ciort”. La început fusese tăcut, dar când s-a mai îmblânzit, ne-a spus că venea din Uniunea Sovietică şi că acolo a fost comsomolist.

— Părinţii mei sunt simpli grădinari. Nu se vede că am fost alăptat cu zeamă de morcovi?! Ha, ha, ha…

Locuieşte într-un cămin de studenţi, s-a angajat chelner la cantina poştei. Se vede că e responsabilul nostru pe linie de partid, dar nu se cade – nu-i aşa? – să întrebi despre astfel de lucruri. I-am spus numai că seamănă a conspirator. „Conspirator tipic”.

— De unde până unde?

---

3 De la dort — drac.

— Se vede după nas, după pantalonii golf, după ochelari. Numai să te privească cineva şi…

— Iar când te vede pe tine, spune: e o domnişoară burgheză!

— De ce?

— Culoarea ta e atât de fină… aproape că eşti albăstruie. Nu te supăra.

— Nu mă supăr, asta e pentru că sunt în perioada albastră.

— Iar eu, în cea roşie. Nu mi-e a picta, fiindcă tot spre roşu mă trage, iar profesorul se-nfurie ca un taur. Dar acum mă îndrept „ilegal” spre grafică.

Spaimaurşilor e şugubăţ. Când încerc să vorbesc cu el despre aceste probleme, răspunde:

— Nu dau interviuri! Ce crezi tu, academiştii nu speculează şi ei noţiunile de realism şi tradiţie? Când desenează ţărani cu sumane şi ciobani cu căciulă, chiar şi ei sunt convinşi că şi-au asigurat „rezonanţa populară”. Dar poporanismul ăsta nu are nimic comun cu adevăratele, măreţele, necercetatele încă valori ale artei populare.

Am descoperit că puteam vorbi chiar mai multe cu Ciorta decât cu Inorogul. Despre toate, deşi îi place să mă înveţe el pe mine. Dacă-i spun că nu sunt de acord cu unele legi şi reguli ale perspectivei, care s-au transformat în cătuşe pe mâinile pictorului, că ele încurajează copierile lipsite de talent sau, în cel mai bun caz, geometria, el mă întrerupe:

— Stai, ce te tot grăbeşti, prea deşteapto! Asta trebuie să fie învăţat. Dacă însă ţi-e atât de neplăcută… perspectiva, trebuie să o înţelegi în sensul figurat al cuvântului! Ha-ha-ha. Ca perspectivă a progresului, când va veni libertatea. Când vom desena, inspiraţi…

Dar cum vom putea ieşi de-aici nealteraţi?

Cum ne vom imuniza împotriva a ceea ce va deveni trecutul?

Cum vom nimici bacilii profesionalismului?

Dar snobismul?

Dar şabloanele?

Eu ştiu că acest coşmar în care trăim se va termina, cu toate astea vreau să ştiu exact ce vom face pe urmă.

— Important e… să se găsească cheia secretă a eliberării luminii din întuneric, interferenţa dintre lumină şi umbră… Ciorta, pe gânduri, frământă în mâini o bucată de linoleum, care va deveni o gravură.

— Eşti plin de subtext, iar eu îţi pun o întrebare concretă.

— Subtext? Asta înseamnă ambiguitate? Fără să vreau… De altfel, „nicio greşeală nu e întâmplătoare…” – nu a spus aşa… cine?

— Nu ştiu.

— N-are importanţă. Problema e una şi aceeaşi) şi în grafică, şi în viaţă.

Priveşte gânditor prin ochelari şi spune deodată:

— Ceea ce e concret se va rezolva concret, când va veni timpul, dar „tu azi parcă eşti cam tristă”. Să-ţi cânt un cântec, să te înveselesc?

Mă prind în nadă întocmai ca „Alisa” cea pe jumătate uitată:

— Dar nu este prea lung?

— E lung, dar foarte frumos. Cine m-aude cântându-l, sau începe să lăcrimeze, sau…

Şi în adâncul serii din grădină îngână încet:

În anul optsprezece o armată călare trecea…

lli

— Exact în anul ăsta, al optsprezecelea, m-am născut, şi cântecul mi-a intrat în sânge odată cu laptele mamei! spuse el brusc, de faţă cu toţi.

Întregul nostru grup a plecat într-o excursie de iarnă, pe Vitoşa.

Am trecut prin „păduri de argint cu ramuri de argint”, ne-am urcat sus, unde „soarele de argint lumina piscuri de argint”, şi deodată Ciorta a început să se tăvălească prin zăpada sclipitoare, râzând (ce noroc îi va purta oare strungăreaţă aia a lui!?), şi a început să cânte în gura mare:

17 i anul optsprezece…

Răsuna muntele. Cuprinşi de frică şi de exaltare (cine susţine că cele două n-au nimic comun, se înşală cumplit), am început să-l bombardăm cu bulgări de zăpadă, să ne jurăm că-l vom lega, dar Ciorta se tot tăvălea prin troiene, îmbujorat, cu ochelarii aburiţi, continuând să cânte şi să râdă. N-am să i-o spun niciodată, dar atunci mi-a fost foarte, foarte drag…

— Ciorto, vino-ţi în fire! i-a strigat Proiko, de sus.

Dar el l-a trântit în zăpadă.

— Ce-i cu tine?

— Am căzut în delir: credeam că am ajuns să fiu liber.

COTIDIENE

Nu ştiu de ce m-am oprit aici cu citatele din „Alisa în ţara minunilor”. N-am reţinut mai mult – am memorat numai aceste pagini ale cărţii care de mult mi-a dispărut. Mi-e urât să iau o ediţie nouă. E trist, dar trebuie să ne luăm rămas bun de la Altsa… Îmi amintesc încă de-un singur citat, şi-l voi spune piuă nu-l uit, cu toate că nu-şi are locul aici:

„— Mai dă-mi un sandviş, ceru Regele.

— Sandvişuri nu mai sunt, a rămas numai fin, răspunse curierul.

— Ei bine, atunci, fie şi fin, murmură Regele cu un suspin uşor”.

Am trecut de mult în anul doi, dar totul merge ca înainte. Profesorul „cucuie” pe lângă şevalete. Kolio lunganul, care totdeauna e nemulţumit de sine, dar nici pe ceilalţi nu-i înghite, se consolează acum cu o oarecare „linte sintetică”. Nimeni nu înţelege de ce ar fi sintetică – ea pare foarte obişnuită, conturează numai fiecare formă – dar, precum în povestea cu hainele noi ale regelui gol, ceilalţi nu se-ndură să-i spună că nu o văd.

Numai Goya, care vine câteodată băut şi îngrozitor de sincer, face aprecieri asupra lucrărilor tuturor. Se plimbă printre şevalete şi împarte calificative cu glas tare.

— „Strălucit, chiar foarte bine!”… Ptiu, cum de nu ţi-e ruşine, măi! Ce-ai făcut aici? De ce-ai mai venit la Academie – să-i sperii pe sărăntoci? Sticla cu lapte,

ciocolata – vine mămica să vadă cum se simte copilaşul, să invite pe domnii profesori… Nu ţi-e locul aici, nu iese om din tine!

Sofiika, pe care toţi o strigă Fifi, se porneşte să plângă încetişor. Mi se face milă de ea. E atât de neputincioasă, sărmana! Ce-i mai rămâne de făcut, dacă nu se răsiaţă şi nu-şi născoceşte „particularităţi”? Am încercat o dată s-o apăr pe Fifi, dar tovarăşii m-au învinuit de neprincipialitate.

Goya ne inspectează pe rând; se opreşte la şevaletul băiatului blond (talentat şi naiv), căruia-i spunem Patânsoare, fiindcă susţine că petele din soare hotărăsc problema războiului şi a păcii. Cineva îl întreabă: „Atunci de ce e taică-tău general?” „Nu e general, e locotenent-colonel!” (Ciudat! Cât de puţin comun are talentul cu intelectul! Cum e posibil să nu fie în strânsă legătură?)

— Mână ai, cap nu ai! spuse răspicat răzvrătitul.

Patânsoare devine stacojiu, ca la asfinţit, dar fiind politicos, tace.

Frumos lucru e educaţia, orice s-ar spune! Dacă nu o ai, jigneşti mai uşor decât dacă o ai. Nu ştiu de ea, dar aşa este: se pare că educaţia e legată de răbdare… Însă eu sunt nerăbdătoare şi nu numai că mi-o spun toţi, dar chiar şi eu sufăr din pricina asta: neavând răbdare, nu mă pot concentra: uite şi acum „ascult” ce-o să mai zică ăla!

Următoarea lui victimă e lunganul Kolio.

— Broasca a văzut odată cum se potcovea un bou…

— Taci, mă coţcăriile!

— În primul rând, trebuie să simţi, apoi să transmiţi ce simţi, dar stilizat – asta însă la urmă de tot… şi doar dacă vrei. Stilizarea asta a ta e numai o rudă îndepărtată.

— Vezi-ţi de treaba ta. Ce, eu mă amestec în ale tale?

— Ba amestecănte! Ascultă: asceţii nu sunt în stare să facă artă. Iar tu eşti un ascet, un fanatic. Asceţii sunt, în sufletul lor, cei mai mari păcătoşi, dar lor li-e frică de propriile gânduri şi de aceea devin răi şi sterilizează ceea ce ne-a dăruit geniul omenirii în clipele lui de voluptate…

— Taci! spune Kolio, pălind, clar nu făcu niciun gest.

Are tact. Să fi făcut vreun gest, ar fi ieşit cu bătaie. Goya nu are cum să-şi consume surplusul de pasiune. Câteodată, acesta se revarsă aşa, de la sine.

Acum se întoarce spre grupul de fete, care schimbă între ele priviri îngrijorate, şi începe să generalizeze:

— Salon de dame! Aţi făcut o adevărată cofetărie! Creme! Parfeuri!... Şi cum se cheamă chestia aceea stropită deasupra? Cu ce-o dai? Cu şpriţul? Brav os! Concuraţi portretistele de la curte! Ia ce mai desenaţi cu creta? Luaţi-o de-a dreptul cu pomadă! Profesorului o să-i placă şi mai mult!

Ioana, căreia îi spunem între noi Ciolana, sare înfuriată, îl măsoară de sus până jos şi-i zice:

— Ia-ţi imediat catrafusele şi piei de-aici!

Dar el nu se mai poate opri:

— De ce aţi venit la Academie? Duceţi-vă la vreo herghelie şi asiguraţi acolo urmaşii acestui neam de cotriguri şi de hunuri...

— Ia-ţi calabalâcul şi cară-te! răcneşte Ioana (Ciolana).

— Ce? Stai, mă, în banca ta! N-am de gând să mă împerechez cu tine, piftie nenorocită ce eşti!

Ioana îşi ia paltonul şi fuge afară.

Goya continuă runda netulburat. Se opreşte în spatele meu.

— Arta e un organism. Dacă n-are destul sânge, carnea i se usucă, se acoperă de coji... Cine nu înţelege treaba asta...

— Dar care e carnea şi care e sângele artei?

— Sângele e dragostea.

— Parcă dragostea era o glumă a naturii?

— Să fii sănătoasă! De unde ai mai scos-o?

— De la tine.

— Cu siguranţă că oi fi fost beat; dar nu e adevărat, dacă era să fie adevărat...

În clipa asta se deschide uşa, dar în locul capului de cuculeţ al profesorului, intră doi sergenţi. Nu întreabă, nu cer acte, se îndreaptă direct spre Goya şi-l apucă de mâini.

El se trezeşte brusc din beţie:

— Ce vreţi de la mine?

— Eu nu vreau nimic, sunt în exerciţiul funcţiunii… Vei afla la secţie! spuse unul din ei.

Celălalt mormăie ceva printre dinţi. Şi nimeni nu protestează. Arestatul tace şi el şi o porneşte cu obişnuitul său elan, de parcă singur a hotărât să meargă să se justifice. În uşă se loveşte de Ciolana. Se opresc o clipă faţă-n faţă, el ridică mâna şi, sub privirile studenţilor înmărmuriţi, îi trage o palmă de se cutremură geamurile atelierului ca de-un, hohot de râs.

„*Acta est fabula*!” rosteşte Kolio, tremurând agitat.

Clopoţelul de jos sună pauza de prânz, dar după recreaţie nu s-a mai întors nimeni: toţi ne-am grăbit să părăsim atelierul, parcă spre a ne ascunde pe undeva conştiinţa neîmpăcată.

Am luat-o şi eu la goană, mi-era greaţă, se-nvârtea lumea cu mine, fugeam răvăşită de gânduri. Acasă, ai mei nu mă mai înţeleg. Mamaj a devenit prea bănuitoare: mereu mă urmăreşte. Tata se simte veşnic jignit că e neglijat. Nu-i dau destulă atenţie. Dar el dădea mai multă atenţie mamei lui, când era de vârsta mea? Ce a „împărtăşit” cu ea? Vine un moment când omul se depărtează de părinţi… Nu că nu ne-am înţelege… Ci, simplu… ca o lege a naturii…

După o altă lege, cea a autoconservării, în timp ce alergam pe bulevardul „Ferdinand”, nu mă mai gândeam la ceea ce s-a întâmplat, ci la cu totul altceva. Şi cu totul maşinal am intrat la Grădina Zoologică. O voce cunoscută mi-a strigat, în timp ce-mi căutam legitimaţia de student:

— Încotro? încotro? în care cuşcă vrei să te muţi?

Poetul, vechiul prieten al lui Spaimaurşilor, mă privea prietenos.

Era ca întotdeauna cu scurta lui de piele, jupuită, cu cascheta pe părul vâlvoi. Cândva mă supăram pe el, fiindcă-mi punea mereu aceeaşi întrebare: „În ce clasă eşti acuma? – şi atât. Odată am îndrăznit să-i arăt încercările mele de poezie. Mi-a promis să le citească cu atenţie, dar

când m-a întâlnit data următoare, îatâi a făcut-o pe distratul, apoi mi-a spus:

— Hm, ştii, mama ta susţine că dormi foarte bine, şi totuşi scrii despre nopţile de insomnie!

M-am simţit atunci foarte umilită şi am încetat să mai scriu poezii. Iată, acestea fuseseră relaţiile noastre cu Poetul, dar astăzi, revăşită, i-am povestit ce s-a întâmplat.

— Ei, frumoasă treabă! spuse, dar se simţi şi el stânjenit. Dădu cascheta spre ceafă, îşi şterse fruntea. Dacă ţi-aş spune acum că-i copilăreşte să te smiorcăi, ai să te simţi jignită ca pe vremuri. Îţi aminteşti când cu nopţile de insomnie? Mai că mi se pare că nu am avut dreptate atunci. Atunci era o dispoziţie, iar acum o stare obişnuită, zilnică. Murdară stare zilnică. Pe atunci, arestau pe unul, anchetau pe altul. Al treilea n-avea voie să scrie. Cei mai netalentaţi au devenit şefi ai vieţii culturale – ei dictează ce „se poate" şi ce „nu se poate". Au început să cenzureze până şi versurile mele pentru copii… şi traducerile pentru copii… Li s-a cam suit la cap domnilor ăstora! Ia te uită aici… şi elefantul este închis, şi leul este închis. Asta te consolează?

— Nu!

— Nici pe mine. Proşti mai suntem că ne-am băgat aici, între fiare. Mie mi-e foarte milă de ele, dar noi ne aflam într-o situaţie cu mult mai grea decât ele, şi lor nu le e milă de noi… Important este să ne păstrăm demnitatea, ca leul, de acord?

— De acord.

ISTORIA ARTEI

E iarnă, iarnă aspră. Cele mai multe după amiezi ne sunt ocupate de cursuri. Învăţăm istoria artei şi studiem pe cel care ne-o predă. Ceea ce am ştiut de la început e că a fost în India, dar asta se şi vede: e un adevărat yoghin, cu o singură dimensiune exterioară – înălţimea – cu multe neclare şi necunoscute dimensiuni lăuntrice. Drept să spun, ezit între simpatie şi antipatie. Mai curând mi e frică. Asta e o psihoză de masă: toţi se tem de el. I-am povestit într-o zi lui Spaimaurşilor cum bulgarizează profesorul

termenii, cum denaturează fenomenele şi cum stă nemişcat pe scaun, luminat de jos („are mandibula transparentă”) şi descrie reproducerile cu un glas sepulcral, de parcă ar ţine o predică…

Spaimaurşilor m-a dojenit că sunt ironică.

— Pe cuvânt că are ceva de spiritist într-însul!

— Într-adevărat, este un vrăjitor, un mag. Dar ia spune-mi, oare când religia n-a sprijinit şi n-a justificat arta?

— Religia?

— Religia, în înţeles ideologic. Iar în Sparta, Lycurg era atât de mărginit, încât a interzis să se vopsească până şi hainele în culori, fiindcă i se părea că „o culoare poate să trezească emoţii”. Ce-ai vrea tu de la profesorul tău? îţi dă suficiente fapte ca să poţi să tragi tu singură concluziile.

Aproape acelaşi lucru mi-a spus şi Inorogul.

— Pe vremuri, arta era un privilegiu al claselor dominante, chiar şi în comunităţile fără clase. Oamenii din caverne au observat că unul dintre ei desenează tauri şi cerbi mai viu decât alţii, şi nu l-au mai luat la vânătoare: l-au lăsat să deseneze… Sentimentul său de superioritate s-a dezvoltat şi a început „să-i tămâieze” (adică să-i înşele), şi, în curând, ceilalţi l-au declarat „vrăjitor”, iar după aceea a fost ales sacerdot.

— Şi tu mă tămâiezi!

— Gândeşte-te singură: cui îi slujea arta egipteană?

— Faraonilor.

— Ce le lipsea lor? Nemurirea, spre a-şi prelungi dulcea lor viaţă. Sacerdoţii stabilesc legile acestei arte a simbolurilor şi instaurează cultul… morţii.

— Tu eşti – cum se cheamă? – un sociolog vulgar.

— Iar tu? O rătuşcă… Gândeşte-te la scopuri şi mijloace, ele sunt potecuţele din aceste desişuri de nume şi fapte, pe care ţi le impune eclectica.

Nu-mi vine să-l întreb ce e aia „eclectică”… Acasă, de la bunicul cel bun a rămas un „Dicţionar al neologismelor din limba bulgară”. Acolo scrie că acest cilvânt derivă din

„eklektikos”, iar eclecticii erau cei ce se străduiau să împace învăţătura lui Aristotel şi unele credinţe răsăritene cu învăţămintele lui Platon…

Iar m-am lovit de lucruri de neînţeles: dacă profesorul e „eclectic”, iar noi preluăm de la el numai denumiri şi fapte, nu va trebui oare să le „potrivim” din nou?

…Răsfoind dicţionarul, am priceput ce e aia „ecleziast”… nu e un nume propriu, ci ceva ca un manual: vechea carte de pravile a regelui Solomon.

Într-o bună zi, îmi voi face curaj şi mă voi duce singură la profesor. Trebuie doar să mă mai pregătesc puţin. I-am vorbit tatii de intenţia mea, şi el a început să scormonească relicvele r acele caiete unice rămase de la legendarul meu unchi; acesta se pregătea să fie filosof şi critic de artă. Avea vârsta mea! Asta mă impresionează totdeauna. Din păcate, aprofunda studiul artei bizantine, şi n-am găsit decât ici-colo notiţe despre ceea ce a citit şi a însemnat: „… după Socrate… arta este o reproducere a frumosului din natură – adică sufletul şi trupul omenesc. Atât sculptura, cât şi poezia pot să exprime starea sufletească…”

„… Frumosul la Platon e o noţiune aproape necunoscută, dar, pe de altă parte, el socoteşte că plăcerea estetică o percep numai cei buni, adică cei mai culţi, ceea ce afirmă şi Karl Marx: «Ca să deguşti arta, trebuie să ai educaţie estetică». Platon şi Marx! Minunat! Iar Aristotel caută să definească legile obiective ale frumosului: spaţiu, simetrie, claritate…”

Nu sunt încă atât de stăpână pe adevărul privind factorii dinamici şi criteriile determinante în evoluţia artei, încât să-l pot înfrunta cu curaj pe profesorul meu „eclectic”, să-i pot arăta că punctul lui de vedere îl contrazice total pe al meu…

Dar iată că trebuie să mă duc acasă la el pentru o semnătură pe carnetul de student. (Emoţii inedite!)

Spire „bârlogul vrăjitorului” duce o scară cu totul neobişnuită a unui bloc cu multe etaje şi cu intrare prin

curte. La uşă, e obişnuita tăbliţă de metal cu numele lui. Sun cu răsuflarea tăiată şi… nici nu simt când se deschide uşa. Mă pomenesc într-un coridor, sau vestibul, întunecos, atât de zăpăcită, încât nu-mi dau seama unde mă aflu, şi fac câţiva paşi până la fereastra din fund.

Mă opreşte vocea lui în surdină. Mă întorc şi de-abia atunci îl observ. El stă locului: o adevărată mumie, iar eu mă apropii ca un automat. Acum, în lumina, îl văd limpede (de parcă l-aş vedea pentru prima oară): chipul îi e pergamentos, ochii – cenuşii, iar pe buze – parcă un zâmbet… îmi întinde mâna, de bun venit. O strâng, stânjenită.

Îşi pune semnătura pe carnetul meu, dar mie nu-mi vine să plec. În spatele lui, pe întreg peretele, sunt copleşitor de multe cărţi şi monografii, evantaie, bibelouri rare de fildeş, obiecte orientale şi desene. Pe masa lui – cărţi deschise, grămezi de cărţi, teancuri de cărţi până-n tavan. (în comparaţie cu biblioteca tatălui meu, cu care mă mândream întotdeauna, aici se afla un fel de comoară a lui Cresus!)

Continui să stau în picioare şi să privesc în jurul meu. Mă aduce la realitate vocea profesorului!

— Îţi mai pot fi de folos cu ceva? Dacă te interesează materia mea, mai sunt multe lecturi suplimentare… Lecţiile mele sunt destul de seci, schematice: lecturi pe măsura timpului şi a inteligenţei medii… Manualele mele au ajuns să fie învechite, eclectice, au nevoie de o revizuire fundamentală, poate că acest lucru ai vrut să mi-l spui? De fiecare dată când te afli în spatele meu în sala aceea întunecată, am impresia că vrei să-mi spui ceva.

Nu-mi amintesc exact ce-am reuşit să bâigui. Ceva, cum ar fi:

— Oh… pentru completare, v-aş fi foarte îndatorată dacă aş putea citi ceva suplimentar…

— Reinach e puţin cam învechit pentru dumneata: anul 1904… Elie Faure: 1909… Bayer s-ar potrivi cel mai bine grupuleţului vostru, sau Glotz – „Civilizaţia Egeeană” – sau, în genere, istoria greacă… Consultă-i pe aceştia şi

apoi vom mai sta de vorbă despre alţii…

M-am întors acasă cu o grămadă de cărţi în mână şi cu totul zăpăcită… E oare un duşman de clasă fiindcă-mi suspectează „grupuleţul” şi ţine seama de orientarea noastră? Totuşi, ce o fi cu el? O fi vreun original, străin de lumea asta? Şi deodată, parcă de la sine, mi se limpezeşte caracterizarea: „e un individualist!” Şi sunt moralmente satisfăcută.

TEHNOLOGIE

Tehnologia nu este arta, ci meserie. Iar anatomia nu este artă, ci ştiinţă. Ştiu, ştiu, toţi susţin că nu se poate fără ele. Fără de care din ele nu se poate? Fără perspectivă? Cei ce-o predau, cum se spune, îşi văd de treabă. Mie mi se pare că zi de zi ucid ceva în noi. Sensibilitatea.

Profesorul de anatomie îşi predă lecţiile plimbându-se pe estradă, cu câte o uşoară mişcare a capului, când spre stânga, când spre dreapta, exact cum fac urşii polari când le este foarte cald. Lecţia lui este pentru viitori medici, nu pentru pictori. Această terminologie latină ne distruge.

Asistentul stă ca un măcelar la intrarea în morgă şi mănâncă sandvişuri cu salam. Intrăm împreună cu el la disecţie, ni se dau bisturie, el continuă să mestece şi să ridice pânzele, spre a alege fiecăruia obiectul „care i se potriveşte”. Până nu demult oameni ca şi noi, cei ce zac acum acoperiţi, culcaţi pe mese, s-au transformat în material de studiu, la îndemână. Mirosul de formol e însăşi duhoarea morţii. Dar nu inspiră niciun sentiment, nici compasiune, nici omenie, ci pur şi simplu… greaţă. Silă…

Cineva, foarte isteţ, citează din poezia „Autopsie” de Ada Negri:

Taie-mi, doctore-n came.

C-un bisturiu implacabil şi rece…

Asistentul, mestecându-şi sandvişul, îşi plimbă privirea când spre Ema, când spre mine, când spre Anka. Ne spune cu nepăsare ca, pe când era licean, „scria din când în când versuri1, dar că acum simte o atracţie

deosebita către arta decorativă.

În clipa asta, mi se face rău şi sunt scoasă afară. De atunci nu mai pot să mă uit nici la tabloul „Christos mort” al lui Mantegna, nici la studiile de anatomie ale elevului său, Pollaiuolo, deşi sunt capodopere ale Renaşterii; nici la doctorii cu pălării mari şi gulere scrobite, ai lui Rembrandt…

Am povestit toate astea tatii, care a rămas câtva timp pe gânduri, apoi mi-a spus: „Desigur, este frica de cinismul însuşi al morţii!”

În ce priveşte tehnologia, ea e cu totul altceva: e pur şi simplu plictiseală. Profesorul, stingherit parcă de ceva, vorbeşte crispat… „Cazeina are calităţi care o fac asemănătoare cleiului de piele numit clei de Colonia. Pentru a fi mai adezivă, trebuie să îndeplinească următoarele condiţii: a) să fie elastică şi să se sfărâme anevoie; b) să se spargă în fărâme colţuroase; lovită, să ricoşeze, să sune; c) să fie străvezie şi foarte lucioasă; d) să nu se umezească la aer, să nu se deformeze la umezeală; muiată în apă, să crească în volum, dar să nu devină gelatinoasă; e) soluţia să nu miroasă şi să-şi păstreze limpezimea… acest lucru e important pentru toate felurile de adezive: gelatină, pelicanol francez, clei de iepure. Personal, prefer să lucrez cu produsul obişnuit din lapte curat de vacă, lipiciul cu cazeină… el dă o mai mare suculenţă pânzei mele… Aproape tot ce s-a păstrat din perioada mea din Havana, era pe un grund de cazeină”.

Îmi tot propuneam să nu zic nimic, dar de data asta nu m-am mai putut reţine:

— Grundul de cazeină se cojeşte ca tăieţeii! rostii cu răutate.

— Depinde de cine-l prepară.

— Dumneavoastră!

— Asta de unde ai mai scornit-o? de sub sprintenele încruntate ale profesorului luciră fulgere. (Devine înfricoşător când se supără.)

— Nu am scornit-o: tabloul dumneavoastră care

înfăţişează o alee de palmieri din Havan s-a coşcovit de tot (lucru care era adevărat).

— Poate că am făcut o încercare cu adeziv din amoniac de cazeină, care e bun, doar că l-am lucrat, poate, prea mult. Se descompune foarte repede… Să nu fi făcut… Aduceţi-mi tabloul, să-l văd şi eu. Iată un răspuns important… la problemele creaţiei personale. Omul învaţă cel mai mult din propriile lui greşeli…

De sub sprintenele lui încruntate nu mai sclipeau fulgere, mă privea grav, cu o tristeţe vinovată, de copil. (Expresia asta îi este mai caracteristică decât cele pe care şi le alege pentru autoportretele sale, unde e important, sever, autoritar!)

M-am căit pe loc. Papuri, lipiciuri, placaje, terebentină veneţiană. (Van Dyck o folosea în proporţie de 1 la 5 pentru lumină!) … Nu-i oare o infamie că unul din cei mai mari pictori moderni ai noştri predă tehnologia? E necesară, desigur, luăm notiţe fiindcă nu există niciun manual, dar tocmai un manual ne-ar fi scutit de eforturile lui umilitoare. În locul acestora el ne-ar fi putut povesti despre ţările îndepărtate pe unde a călătorit, despre confraţii străini cu care s-a întâlnit, despre uimitoarele lor teorii. Adică, o istorie vie a artei contemporane. Câteodată, când izbutim să-l sustragem, pedantismul lui dispare pe loc, el devine vesel, emoţionat, se reîntoarce ia vremea „marilor aventuri”, la freamătul creator al tinereţii sale. Dar numai pentru scurtă vreme, căci viaţa l-a burduşit zdravăn. Apoi reîncepe să ne vorbească despre adaosuri, despre calciu fosfatic, silicaţi de aluminiu, regeneratori, izolatori.

CEI ŞMECHERI ŞI ALŢII

Minunatul sentiment al copilăriei dispare invers proporţional cu vârsta: dacă ai mei nu „ar fi aşteptat atât de mult” de la mine, aş fi renunţat cu totul la studii. Pe de o parte, am brusc revelaţia „necruţător de clară” că nu sunt un geniu; pe de alta, neverosimil, dar adevărat, dragostea este pentru mine o piedică. S-ar putea spune că nimic nu-mi mai merge. Şi înainte, în perioada inocentelor

mele înclinaţii adolescentine, cădeam într-o stare asemănătoare, când încetam parcă să mă mai gândesc la altceva. Dar acum, această rătăcire nu seamănă cu nimic din ce-a fost înainte. Nu pot face nimic. Cine spune că dragostea îi dă aripi, însufleţire şi altele, o spune numai ca să se autolinişteasc㠄. Dacă ar fi să judec după mine, dragostea fericită nu stimulează niciun fel de proces creator. Dacă omul, când se simte favorizat de soartă, ar deveni măcar mai generos sufleteşte, mai tolerant faţă de ceilalţi!

Dar ce mi-a dat mie soarta? Ea m-a aruncat în braţele unui tânăr fermecător, dar inert şi melancolic. Nici măcar de sentimentele lui nu sunt sigură. Dragostea este o suferinţă proprie, numai a ta.

(P. S. *Oare la ce vârstă mi-am descoperit înclinaţiile spre exprimarea sentenţioasa*?)

Cu Kolio, de asemenea, s-a produs o mare schimbare. Arestarea lui Goya l-a impresionat teribil, el a părăsit brusc „linia sintetică” şi a început să schiţeze, ca în friguri, o „Pieta”: nenumărate variante ale suferinţei unei mame aplecate peste chipul fiului ei mort. Unele din ele devin frumoase, chiar expresive. Întreaga lui uscăciune sufletească parcă ar fi pierit de când s-a apucat de acest subiect îndrăgit. Am început să fim împreună. Odată mi-a povestit, cu sufletul la gură, că a citit şi l-a impresionat teribil „Armata de cavalerie”. Nu auzisem de cartea asta. L-am întrebat pe tata. A scos-o din bibliotecă şi m-a privit cu blândeţe:

— Tu, în ultima vreme…

Un autor sovietic, Babei, nume cu totul necunoscut. Ce-i aia… „tu, în ultima vreme”?… Se cunoaşte ceva pe chipul meu?

Înainte de a termina să citesc cartea, Kolio a adus alte schiţe în mapa lui. Iarăşi o „Pieta”, numai că e mai deosebită, mai contemporană. Cel ucis zace, îmbrăcat în haine de partizan (ei, din punct de vedere anatomic nu i-a realizat chiar aşa exact!). Mama – o ţărancă bătrână – s-a prăbuşit peste el:

Cum nu-şi mai ridică salcia plângătoarele braţe căzute…

spune Kolio, şi eu deodată înţeleg: e de-al nostru! izbucnirile exaltate şterg antipatii şi rezerve, uit de toate epitetele răutăcioase cu care-l gratificam. Mi-e destul că „e de-al nostru!”

Mai avem încă unul la curs, cu obrajii trandafirii, cu părul foarte creţ, cu vorba repezită, e de pe undeva, de pe litoral. Îndemânatec, dar nu străluceşte ca desenator: e mai bun la modelaj. Atunci devine tăcut, se concentrează şi până şi zâmbetul i se schimbă: buzele i se ţuguie ca un „O”, şi-i zicem Oto. La el acasă ţineam şedinţele în care discutam îndelung cine este demn de încredere, cine – nu. Erau şi multe fete. Ele sunt fete bune, respectabile, dar puţin cam casnice, mărginite. Cele mai multe vor deveni profesoare. Cea mai drăguţă şi sinceră este, din păcate, umilitor de serviabilă: le coase celor mai bogate, le împleteşte pulovere: n-are demnitate. Mai este o păsărică cu glas dulce, cu penaj colorat, foarte atrăgătoare, fără apartenenţă politică, în schimb, tatăl ei este mihailovist… Tăcută, închisă în sine e colega mea Danka. Mi s-a propus s-o „preiau”. Ar putea careva să-mi explice cum se „preiau” oamenii? Agitatorul trebuie oare să fie „ideal”? Cred că nu. În mintea mea, imaginea „tovarăşului ideal” seamănă a stampă veche din vremea Renaşterii.

Idealul sau eroul este o făptură mitică, şi ar fi periculos să-l întâlneşti în munca zilnica: imediat ai vedea că nu e cum ţi l-ai închipuit.

— Sunt veselă când sunt cu tine, spuse odată Danka. Dar nu te aprob – ai o purtare prea liberă…

— Sunt veselă când sunt cu tine, dar mă intimidezi, eşti foarte dârză! spune câteodată şi înceţo, o fetiţă cuminte şi încrezătoare. Fiica de ofiţer, cu totul diferită însă de Ciolana, care e antipatia întruchipată. Înceţo s-a apropiat de mine ca un copil, dar ce-i pot face? Ştiar Sofiika a început – poate din plictiseală – să se ţină scai de mine. Văzând că rămân în atelier şi după orele de curs, a început să aducă modele. Modelele sunt, bineînţeles,

prostituate.

— Nu că n-aş putea desena şi acasă, dar la noi vin musafiri şi… e cam incomod.

Le pune să povestească despre ele (este ceva dezgustător în înţelegerea pe care le-o arată!) şi o amuză spovedania lor stereotipă. Mamele unora din ele se „ambiţionau” şi le propuneau prietenilor lor încă de pe când erau copile. Altele au fost „înşelate în amor”…

— Ia să ne-arătaţi nişte numere! insista Sofiika.

— Să-mi furi meseria? Nu te vezi cum arăţi? Cine o să te vrea? s-a iritat grăsuna, ca laptele de albă, domnişoara Danka.

Sofiika nu mai poate de râs:

— Ba o să mă vrea, o să mă vrea!

O rog să înceteze. Îmi ucide orice dorinţă de creaţie.

— Scorneşte tu ceva mai amuzant şi am să tac. Poate vreo dramă? Să mă îndrăgostesc de *un student sărac*, *progresist*?

Mi se face părul măciucă de groază: de unde a învăţat să folosească şi ea această expresie şi s-o sublinieze în felul ăsta? Şi mai face şi ochi dulci Inorogului: hai, desenează-mă, îţi voi plăti portretul…

Da, e al dracului de greu să duci muncă de lămurire şi de atragere. Cea mai bună prietenă a mea, Ema, după ce am „prelucrat-o” un an întreg, s-a îndrăgostit de un anarhist. Chiar că era de râs, deoarece eu m-am căznit tot timpul să o sustrag de sub influenţa mătuşii ei („secta neîmpotrivirii faţă de rău”) şi acum, într-adevăr, a trecut fără nicio împotrivire în secta împotrivirii generale… Aceştia îmi par de neînţeles cu furia lor nu împotriva regimului, ci contra a orice, contra în genere. În ei clocotesc numai forţe distructive, cu toate că sunt printre ei şi tolstoieni, bakunieni şi… erotomani, snobi, ba chiar şi mărunţi găinari care se bat în piept, răcnind grosolănii – la atât se reduce întregul lor protest social.

Duşmanii, desigur, se recunosc mult mai uşor. Se afişează ei singuri. Trăiesc cu conştiinţa superiorităţii lor de privilegiaţi, de stimulatori chiar, care vor să-şi merite

privilegiile şi stimulul şi se „manifestă”. Proştii sunt pasivi. Asta, barem, este partea lor bună. Semidocţii care doresc să treacă drept sclipitori, să fie acoperiţi de glorie, sunt agresivi, fanatici, exaltaţi. Se dau în vânt după provocări şi bătăi. Până şi guvernul li se pare „moale” – se pregătesc pentru o lovitură armată. Îşi sparg pieptul, ca să strige cât sunt de superpatrioţi. (Iar noi, oare noi nu avem conştiinţă naţională?)

Nesuferiţi sunt şi şmecherii. Dacă, între ceilalţi, se desprind nişte individualităţi sau, cel puţin, oameni diferiţi între ei, aceştia, fără a forma un „clan” sau grup (nimic nu-i uneşte decât comportamentul lor) sunt tot cinici. Sunt gata să mintă împreună, să se conformeze împrejurărilor. Desigur că şi printre ei sunt unii relativ mai inteligenţi ori mai proşti, mai ageri la minte ori mai tonţi, mai simpatici şi mai antipatici.

Dar oamenii cu greu se pot generaliza în scheme, pentru clasificare. Nu mă gândeam la toate astea cât timp eram „netulburat de fericită” în dragostea mea. Problemele au început când am descoperit că el, iubitul meu, unicul, omul de neînlocuit, e lipsit de caracter. Şi de atâta vreme îmi dau osteneala să-l înţeleg, dar ajung mereu la straturi impermeabile. Asta este au ţoapă rare a lui – acest mister, care, La început, mi se părea atât de cuceritor. Îşi dă seama? Ţine la ceva cu dârzenie? Se va emoţiona el pentru mine, dacă, în genere, se poate emoţiona? Odată l-am întrebat ce iubeşte el mai mult pe lumea asta? Mă aşteptam s-aud o glumă. Şi nu am înţeles dacă răspunsul i-a fost, într-adevăr, o glumă:

— Să stau culcat cu ochii deschişi!

— La ce năzuieşti?

— Numai la ceea ce se poate realiza; altfel năzuinţele se banalizează. Nu-i aşa? Tu la ce năzuieşti?

Mi-era cam ruşine să-i mărturisesc că… până acum năzuiam doar… să ne iubim.

El desenează atât de frumos, dar nu se chinuieşte; dacă nu-i iese ceva, azvârle hârtia. Face schiţe minunate cu peniţa, dar de cum nu-i ies, strânge blocul şi pleacă

fluierând. îl scot din amorţeală doar scrisorile maică-sii. Nu are voinţă proprie. La el întâmplarea joacă rolul cel mai puternic. Această întâmplare l-a apropiat şi de mine… Dar acum fericirea mea s-a transformat în adevărată nefericire: mă tem… mă tem că dragostea este numai şi numai umilinţă.

CIUDATUL PROFESOR

Întâmplarea a făcut, se vede, ca numai eu să nu-l cunosc; fusese prieten cu atâţia prieteni de-ai mei şi îl cunoşteau atâţia cunoscuţi; auzisem deseori povestindu-se despre el şi chiar mi-l închipuiam – cine ştie de ce – ca pe-un satir, ca pe-un Pan, ba chiar ca pe-un Centaur. (Poate că şi această imagine mi-a fost sugerată!) Fiecare îşi făcuse o altfel de imagine despre el; unii îl numeau Bătrânul înţelept, alţii – Socrate; se povestea că fusese profund credincios, ceea ce nu reieşea deloc din caricaturile lui; frecventa tot felul de cercuri şi, după spusele lui Saşo, fostul meu „nenea Elefantul”, în care totuşi aveam deplină încredere, era… „doar un singuratic”…

Domnişoarele din „*high-life*”-ul Academiei au reuşit să-l aducă într-unul din „Saloane”, ca să le ghicească în palmă (la asta se pricepea grozav!).

Astrologia şi chiromanţia ocupă un loc deosebit de mare „în existenţa noastră de creatori”, dar acum e mai la modă Weininger (cum dracu’ de-au reuşit cu toţii să-l ştie!) şi sinceritatea sexuală: se organizează adevărate turnee. Sofiika s-a strecurat într-una din aceste societăţi, din curiozitate şi sentimente egoiste. Câteodată cred că dacă omul s-a subapreciat el însuşi, apoi depune un supraefort ca să-şi demonstreze şi sieşi, şi celorlalţi… contrariul.

Ioana-Ciolana a plecat în Germania (se spune că ar avea acolo un logodnic), iar Goya s-a întors din închisoare, chinuit, bolnav. Ca şi cum nimic nu ar mai îi rămas din vitalitatea şi sensibilitatea lui. Acuzaţia n-a putut fi dovedită şi nici n-a fost exmatriculat; dar acum era ca o pasăre rănită care-şi târâie o aripă; şedea inert în faţa şevaletului şi aşa îl apuca seara. N-a povestit nimănui ce-a avut de suferit. Numai o dată când am rămas singuri după

orele de curs, mi-a mărturisit pe neaşteptate:

— Lua-l-ar dracu' de om: de când m-am convins pe pielea mea că este o fiară, tot îmi vine să caut în el ceva curat – oare a mai rămas ceva curat în om, tu ce zici?

— Da, i-am răspuns eu, convinsă ca o misionara, care, uite-acuşica, va salva un suflet rătăcit. Există. Şi astfel de oameni se luptă pentru o nouă orânduire, pentru o morală nouă…

— Ia mai lasă-te de… munca asta de agitaţie… Nu te cred. Omul ar fi un animal sociabil. Eu nu sâni. Prin urmare, nu sunt animal şi, prin urmare, ar trebui să fiu respectat, dar ei mă umilesc.

Nu am trecere la oameni, ce să mă fac?

Chiar a doua zi, Goya se năpusti însă în atelier, cu totul de nerecunoscut, bâlbâind de emoţie:

— E şi el aici. Printre noi. L-au numit să predea „cursul de nud". Acum este în curte şi cântă la fluier. Ieşiţi să-ţi vedeţi, dacă nu mă credeţi!

Sofiika, mirată, spuse că-l cunoaşte demult şi că îi pare rău, dar nu vede la el nimic deosebit. Păsărică pestriţă din Valea Trandafirilor râse: „La fluier? Eu prefer muzica ele operă!" Pornirăm doar câţiva inşi.

Era tocmai aşa cum ni-l imaginasem: un faun din secolul XX – aureolă de păr buclat deasupra frunţii bombate, nasul cârn, un chip neobişnuit. Şedea pe bancă, încotoşmănat într-un cojocel ţărănesc, cu toate că ardea soarele; lângă el, bereta şi-un toiag de răchită. În timp ce cânta, avea privirea visătoare, expresia – absentă. O liotă de studenţi îl înconjurase strâns; n-are turban, dar şade turceşte, nu va vrăji o cobră care să iasă de sub beretă şi să dănţuiască, dar este un adevărat fachir, care a hipnotizat întregul grup cu cântecul lui. *A.* sfârşit cântecul – şi expresia feţei i s-a schimbat. Ochii – atenţi, vii – i s-au aţintit asupra cuiva (pe mine nu m-a luat în seamă!), continuând parcă să scruteze cu un rând de simţuri, pe când cu un alt rând era întors spre lăuntrul său, străin de lumea din jur. Unul din cunoscuţii lui îl întreabă ceva în legătură cu Plevna. Se luminează brusc de-un zâmbet (are

buze groase, dinţi cu strungăreaţă), povesteşte, parcă sieşi, despre un proces. Începe să mimeze succesiv participanţii, judecătorul, avocatul, grefierul, femeia de serviciu, învinuitul, martorii. Un fel de „commedia del Arte" de-a noastră, naturalistă, cu haz, impresionantă, cu un singur actor în toate rolurile. Femeia acuzatului se jură, plânge, gesticulează. Avocatul uzează de toate chichiţele, rosteşte replici grandilocvente; fiecare martor îşi are expresia lui specială, părerile lui. Cel mai prost se arată a fi judecătorul, cel mai isteţ – acuzatul.

I-am povestit tatii (tata susţine că el mai şi pozează!). Dar oricât ar părea asta de verosimil, eu eram convinsă că nu a făcut-o pentru nimeni din cei care-l înconjurau.

— Se pare că, în genere, el comunică arta sa oamenilor, nu direct, deşi ei sunt de faţă…

Nu pot să-mi explic exact ce înseamnă acest „nu direct, deşi ei sunt de faţă". Nici altceva nu-mi pot explica: îl cunosc, cum s-ar spune, de-abia de ieri; mai exact, nici nu-l cunosc personal, dar simt, în pofida marelui respect pe care i-l port, că de el mă leagă ceva vechi şi foarte intim.

Am început să frecventez cu multă regularitate „cursul de nud". Cu un preţ greu: Inorogul, această stranie fiinţă mitologică, dă unele semne de gelozie şi nu doreşte să asiste şi el la curs.

Până nu demult ocolit, acest atelier s-a transformat într-un fel de templu, unde acest comediant shakespearean, acest „vrăjitor, înţelept, mag pământean şi ceresc, geniu şi nebun"… stăpâneşte sufletele noastre, fără a depune niciun efort. Câteodată toată seara nu scoate o vorbă, ca şi cum şi-ar aminti de-o melodie, urmărind-o până la sorgintea ei, plină de străluciri şi umbre. Cel mai adesea se aşază singur într-un colţ şi se repede deodată, cu înfrigurare, la blocul lui de schiţe. Atunci, noi ne părăsim schiţele, fiecare căutând „să se strecoare" neobservat în spatele lui, să vadă cu ochii săi cum se produce o magie când desenul, care pare atât de simplu, începe să capete viaţă. Băţul de chibrit, muiat în tuş,

relevă spaţii nemărginite, conturează mase de pământ, ceruri. O atingere a peniţei redă întreaga făptură a unei fetiţe încruntate, un accent pe mustăţi confirmă obraznica încredere în sine a lui Bai Ganiu.

Alteori, nici nu-şi scoate blocul de schiţe. Stă pe gânduri când în faţa unui şevalet, când în faţa altuia, recitându-şi versuri:

Mai bine-i să fii un biet copil sărac şi cu minte decât un rege bătrân şi bezmetic, care nu vrea să mai primească sfaturi…

Omul ăsta poate totul! Şi-a vândut sufletul diavolului! Cu o simplă atingere recreează desenele noastre stângace, le insuflă viaţă, deşi, astfel, ele nu mai sunt ale noastre…

Până acum, nu m-a remarcat decât o dată. Mi-a smuls blocul din mână, l-a răsfoit, şi după aceea a rostit aşa, ca să fie auzit de toată lumea:

— „Ofelia, mai bine du-te la mănăstire *1*”.

A râs, e-adevărat, m-a bătut pe umeri, dar mie îmi venea să intru în pământ de ruşine. După aceea s-a oprit lângă unul, Boby, un tip foarte „înfipt”, cum spun ai noştri. Cochet, maniere de artist…

Privi blocul lui de schiţe:

— Dumneata ce cauţi aici?

— Desenez…

— Nu desenezi, ci scopeşti.

— Eu învăţ, rosti acesta cu glas rugător. Încrederea în sine căzuse în călcâie.

— Se-nţelege, omul învaţă. O sumedenie de lucruri se pot învăţa: să brodezi, să împleteşti, să faci să bâzâie fel de fel de motoraşe, dar să scrii, să cânţi, să compui muzică, să desenezi – nu poţi învăţa, dacă nu te doare ceva, înăuntru, dacă nu simţi că-ţi place şi te chinuie… Aici, nu văd nicio pulsaţie de viaţă; numai raţiune. Snobism. În felul ăsta n-ai să-ţi poţi camufla pustiul sufletesc…

(Boby îşi strânse blocul, reuşi să se-adune. arboră un aer de demnitate regală jignită şi o lua din loc, hotărât. Până ce ajunse la ieşire, îşi revenise într-atât, încât trânti uşa în urmă. Pe toţi ne-a trecut un fior, dar dascălul nostru

parcă nici nu auzise.)

Mereu mă întreb: ce-l face atât de ciudat? Mi se pare că în el există o mişcare sufletească nu giratorie, ci ondulatorie, ale cărei legi nu le poţi sesiza. Numai câteodată e provocata din afară, de cele mai multe ori e urmarea unui şuvoi lăuntric, când mai tare, când mai potolit. Dar radiaţiile lui ajung totdeauna la ceilalţi.

Tăcu şi trase din lulea.

— Aici la voi e un tineret capabil, entuziast! în schimbul puţinelor învăţăminte şi cunoştinţe pe care vi le dau, eu sorb din voi energia şi încrederea că regimul acesta nu va putea niciodată afla un calapod pentru a croi suflete uniforme, iar dacă, totuşi, ele există, şi ni s-au urcat în cârcă – fiindcă cei fără o valoare împlinită sunt totdeauna mai siguri de sine, şi nu fac decât să ne încalece! – voi ştiu că-i veţi pune la punct, şi abia atunci veţi crea o artă liberă, autentică. Nu ştiu exact cum va arăta – dar nu va mai fi niciun cenzor care să vă însemne cu creionul roşu caricatura; dacă veţi fi nemulţumiţi de ceva, veţi exprima sincer acest lucru. Va veni timpul pentru toate.

Mai rămase mult pe gânduri. Nu mai desena nimeni. Şi, deodată, reluă, ca pe-o poezie:

Orice Lucru are clipa lui prielnică şi e soroc pentru fiecare treabă de sub cer; *vreme pentru naştere şi vreme pentru moarte*, *vreme pentru semănat şi vreme pentru cules*, *vreme pentru ucidere şi vreme pentru tămăduire*, *vreme pentru dărâmat şi vreme pentru clădit*, *vreme pentru jelire şi vreme pentru veselie*…

— Desigur că scrie versuri, i-am spus tatii. Astea au fost ale lui.

— Ecleziastul, capitolul trei, rosti tata.

„TABLOUL NEMAIVĂZUT”.

Dintre cele mai ciudate, cele mai neobişnuite vise (şi să avem în vedere ca şi eu câteodată visez cu ochii deschişi!), voi ţine minte totdeauna acel vis despre „Tabloul nemaivăzut”. Mi-i voi aminti cu toate amănuntele Lui, ca şi când chiar acum m-aş fi trezit din el. Ghicitori de

vise, spuneţi ce înseamnă?

Ciudatul profesor (în vis chipul i se schimba în fiecare clipă, ca al unui vrăjitor), când zâmbind tainic, când înfricoşător de tragic, se-ntoarse spre mine şi-mi şopti:

— Acum te voi conduce la „Tabloul nemaivăzut”. Să vii după mine şi să taci. Iar când vom ajunge acolo, să taci de asemenea; în niciun caz n-ai voie să-l atingi, doar să-l ţii minte, dacă eşti în stare… Să nu cumva să pui mâna pe el!

La început am trecut prin locuri cunoscute – poienile şi potecile copilăriei mele. De aici urcam întotdeauna spre stejarul lui Pencio Slaveikev, pe urmă treceam prin lanurile de porumb, care foşneau toamna, pe urmă peste-un răzor (primăvara plin de viorele, iar vara de mărăcini) … iar de-aci încolo era „împărăţia necunoscutului”.

Toate acestea luau altă înfăţişare la fiecare ceas al zilei. Spre seară, Vitoşa parcă venea din depărtare, mereu diferită în coloritul ei, pur şi simplu creştea sub ochii mei, până când soarele punea, după bunul său plac, o aureolă nemeritată deluşorului Liulin. Câteodată, grămezile de nori negri şi albi aminteau scene de bătălie – le priveam şi îmi închipuiam că sunt Ioana d’Arc, că voi da foc depozitelor de praf de puşcă, şi cu asta se va sfârşi nu numai războiul de o sută de ani, ci şi toate războaiele din lume…

Acum, mă visam umblând în urma lui prin domeniile mele de altă dată, pătrunzând apoi în „împărăţia Necunoscutului”. Ne strecuram pe sub coroanele joase ale pomilor cu foşniri metalice (dar trebuia să păstrăm tăcere, să nu atingem nici măcar o creangă!)

Chinuitoare şi îndelungată era această străbatere; uneori îl pierdeam din vedere pe Vergiliul meu, lângă care simţeam şi teamă, şi adânc respect; apoi îl descopeream după norişorii rotunzi de fum ce se înălţau din pipa lui şi rămâneau nedestrămaţi în văzduhul irizat.

Deodată m-am pomenit înaintea „Tabloului nemaivăzut”. Pe cel care mă călăuzise însă parcă l-ar fi înghiţit pământul. Dar nu am avut timp să mă gândesc la el: stăm împietrită în faţa a ceva imaterial, despre care

ştiam că nu poate fiinţa aievea, sau că nu poate dura, că se va nărui la simpla vibrare a văzduhului mişcător…

Ce era în „Tabloul nemaivăzut” nu voi putea niciodată povesti. El însuşi era o vibraţie, transparenţă, văzduh multicolor. Dar înainte de a izbuti să absorb această inexprimabilă voluptate, viziunea s-a mistuit şi m-am trezit cu un strigăt de deznădejde.

Post-scriptum. *Mi-e teamă să recunosc, dar de atunci nu am mai avut o trăire estetică mai intensă, nicio asemenea gamă de senzaţii… Problema poate să fie clară pentru cei care studiază psihologia actului creator, pentru analişti. Când am conceput personajul Alisei, am ezitat între două posibilităţi obiective: să folosesc ca prototip propria mea persoană ori persoana unei pictoriţe pe care o cunoşteam îndeaproape. În anii tinereţii, o admiram, mi se părea a fi profundă şi sinceră. Chiar şi mai târziu exaltarea ce-o simţeam pentru ea s-a prelungit până la un moment dramatic din viaţa ei: a fost grav bolnavă şi a trebuit să fie operată. Umblam impresionată în jurul patului ei. Ore întregi, după operaţie, a continuat să fie semiconştientă, să viseze, aiurind, un anumit tablou care se îndepărta, chipurile, pe măsură ce se apropia de el. Surprinsă, am întrebat-o mai târziu cum arăta acel tablou:*

— E un tablou nemaivăzut! îmi răspunse. E minunat, deşi e numai vibraţia aerului în mişcare…

Când şi-a revenit de tot, nu-şi mai amintea nimic. De cum i-am povestit visul meu, a spus că la fel fusese şi tabloul acela şi că a simţit chiar prezenţa Straniului. Deal unei, n-am mai ţinut la ea: mi se părea că mă jefuise…

LET IT BE FORGOTTEN

Lucrurile groaznice se întâmplă parca mai des decât cele frumoase. Mă temeam să nu-l pierd pe Inorogul meu şi, deodată, i-am propus să ne despărţim.

Post-scriptum. *Desigur că a fost o reminiscenţă a rolurilor eroico-patetice pe care, odinioară, năzuiam să le joc. Sau, poate, o simplă cochetărie*!

M-am aşteptat ca el să-mi ceară lămuriri, să nu se resemneze, dar… el s-a resemnat. (Dacă m-ar fi întrebat

despre cauze, ce-i puteam spune?)

Ca să-mi recâştig demnitatea şi să-mi recapăt încrederea în mine, am început să-mi reamintesc toate jurămintele făcute artei. Aşa procedează fetiţele de douăzeci de ani. Hotărăsc „să scoată" pe cineva din inima lor, să facă să-i dispară orice amintire…

Let it be forgotten!…

poemul Sarei Teasdale, de-o vârstă cu bunica mea, părea că este scris anume pentru mine:

Să fie uitat cum se uită o floare să fie uitat, ca un foc care a fost cândva aur tremurător să fie uitat, o, pe veci să fie uitat, lăsaţi – nu vom îmbătrâni oare? Timpul este prieten milostiv.

Dacă cineva vă va întreba, voi spuneţi-i doar: e uitat, e uitat *de mult de tot; ca pasul uitat în zăpada uitată, ca floarea, şi ca un foc melodios… Timpul s-a dus în depărtare.*

M-am închis în odăiţa mea, ca şi cum aş fi vrut să mă îndepărtez simbolic de toate ispitele, şi am repetat poemul cu o tristă însufleţire.

Odată, într-un moment de răutate, am săvârşit ceva ireparabil: am rupt unica noastră fotografie. Fotografie făcută în grup în seara aceea cu adevărat de neuitat, de pe muntele înzăpezit, când mergeam fără zgomot, ca partizanii, şi ne-am sărutat numai o dată, pe furate, cu steluţe de zăpadă pe gene: după aceea, nici nu ne-am mai aşezat unul lângă celălalt, dar „gândurile ni se încrucişau", şi ceilalţi din grup ne priveau bănuitor când foşnea ceva pe lângă ei.

M-am dezmeticit de-abia când am băgat fotografia în sobă. Ce vandalism! Autodafel în mod inconştient, oamenii se lasă pradă unor sentimente josnice: „Şi-a pierdut stăpânirea de sine" – oare nu astfel sunt explicate nesăbuinţele omeneşti? Dar poate oare conştiinţa să controleze toate pornirile care se iscă din haos?

post-scriptum. *Era prea devreme ca să-mi dau seama de sentimentul faptei mele. Canibalii mănâncă duşmanul ucis nu numai pentru că li se pare gustos, el pentru că*

sunt încredinţaţi că puterea lui va trece astfel în ei. În momentele de grea cumpănă pentru tribul lor, mamele indigene îşi ucid pruncii şi îi mănâncă. Iar azvârlirea în foc este o practică magică, un ritual…

Pentru eroina mea, acţiunea aceea a fost numai un impuls spontan. (Să fi fost totuşi o pornire atavică?) După asta ea se va căi îndelung pentru ceea ce a pierdut, pentru ireparabilul, la rândul său generator de remuşcări.

Una din deosebirile fundamentale dintre mine şi eroina mea este că eu păstrez, păstrez cu anii scrisori, fotografii, obiecte – ei, da, iată şi acest manuscris. Cândva, ele au avut conţinutul lor emoţional, pe care, cu timpul, l-au pierdut. Şi totuşi, încă le mai păstrez, le mai păstrez până citul dispare din ele şi ultimul fluid. (Mi se pare că asta este o „tactică" mai grea, o auto-apărare mult mai chinuitoare.)

Lasă să fie uitat! Dar nu era, dimpotrivă, devenea o revărsare de sentimente. Chipul se transforma, piereau problemele şi minusurile, rămânea doar frumuseţea tinerească şi deznădejdea pentru ceea ce am pierdut. Inorogul se transforma într-o făptură tot mai legendară.

Am început să-l desenez din amintire: îi reconstituiam, liniuţă cu liniuţă, frumosul colţ al ochiului, trecerea de nedescris a ovalului spre gât, profilul antic, zâmbetul melancolic, aureola de păr luminos…

Păgânismul trecuse, desenam cu osârdie creştinească şi, cum nu reuşeam, cutreieram „locurile noastre", cu tainica nădejde că-l voi întâlni. (P. S. Satisfacţie adusă de suferinţă?) Din nou era toamnă, dar o toamnă apăsătoare, umedă, în care firea se arăta indiferentă. Nu mai erau acele asfinţituri, nu mai erau foşnete în pomi. De câteva ori, ca din întâmplare, m-am încumetat să trec pe lângă căminul lui studenţesc… Cândva, prin fereastra deschisă, ascultam gratuit „Simfonia a noua"! Fereastra absorbea repetiţiile unei orchestre simfonice, dar odată cu imnul bucuriei, ne pătrundea şi frigul iernii, împiedicând audiţia. Trebuia să ne îmbrăţişăm, să ne sărutăm şi, totuşi, să închidem fereastra. Oare atunci „Simfonia a noua" nu se

revărsa din noi înşine?

Până la urmă am îndrăznit să mă destăinuiesc: îl găsisem pe Proiko. M-a ascultat cu atenţie, dar…

(oare nu am devenit chiar şi bănuitoare?) mi s-a părut că ridica din umeri, maliţios:

— I s-o fi propus să picteze frescele vreunei biserici, şi se vede că a şters-o pe undeva, habar n-am unde…

Aşa s-a dus prima iubire.

Nu-mi dădeam seama cu toată seriozitatea de sensul vieţii, dar acum mi se părea că viaţa şi-a pierdut sensul. Un timp am suferit, apoi am început să mi simt jignită: „A plecat fără să-mi spună!" Aproape că nu-i mai iubeam ciad îmi dădeam seama de asta. Încetul cu încetul, mândria şi demnitatea au înlocuit durerea. Şi cu cât mai mult mă gândeam la el, cu atât el se îndepărta de mine, ca şi cum ar fi fost taina altuia, pe care mi-ar fi încredinţat-o.

„Să fie uitat, să fie uitat pentru totdeauna!…"

GUERNICA

Odată Barbilungă mi-a arătat o reproducere după „Guernica". Atunci n-am înţeles aproape nimic: pete sfârtecate, fragmente de figuri, un cap de cal rânjind… Cunoşteam epoca „albastră" şi epoca „roz" din creaţia lui Picasso, auzisem că devenise cubist, (îmi închipuiam acest lucru cu totul ad litteram, ca pe nişte linii stereometrice). Barbălungă nu era un adept al acestei şcoli, dar susţinea că în ea „există multă armonie, opunere raţională la mişcarea fauvistă", iar despre „Guernica" repeta în maniera lui cunoscută.

— Uite 1 cum a găsit… a găsit simbioza între raţional şi emoţional. Aici deformarea… deformarea este mijlocul lui fundamental de a insufla groază.

Trebuie să recunosc cu toată sinceritatea că nu-l înţelegeam pe deplin.

Unul din primele bombardamente a făcut din tabloul „abstract" unul pe deplin concret: în livezile cu vişini din cartierul nostru au lansat bomba americană. Mai curând curioşi decât speriaţi, ne-am dus să vedem ce se întâmplase. Pe drum, dintr-o groapă imensă de pământ

proaspăt răscolit, se vedeau bucăţi dintr-un cal înhămat la o căruţă. Trupul căruţaşului, transformat într-o grămăjoară informă, era acoperit cu ziare.

Războiul trecuse de mult frontierele „împărăţiei”, dar pentru mine de-abia acum devenea realitate. Tulburea imagine despre Spania, unde luptase şi fratele lui Spaimaurşilor, a căpătat contur concret. Numai că nu mai puteam, ca altă dată, să transform înspăimântătorul în comic…

Înainte de a fi nevoită să se stabilească într-un fund de provincie, draga mea „comisară”, Ester, m-a rugat să am grijă de o fată care „este foarte nenorocită, părinţii ei mor de foame, ea nu are mijloace de trai şi nici locuinţă la Sofia”. Fata mă va căuta acasă: o cheamă Vasilka.

Dar nu o chema aşa, ne cunoşteam demult, din acţiunile studenţeşti, însă trebuia să ne facem că nu ne cunoaştem, şi să-i spun Vasilka. Înaltă, cu ochi luminoşi, frumoasă, îmi părea mai potrivită pentru ea profesiunea de actriţă. Deocamdată, Vasilka era ilegalistă şi condamnată la moarte. „Deocamdată nu am buletin cu adresă”, îmi spuse ea.

Din când în când dormea la noi. Ai mei ştiau că este „o colegă ce-a rămas fără locuinţă”. Avea o foarte mare poftă de mâncare, cu toate că era nespus de sfioasă (se vedea că se descurcă de azi pe mâine, la întâmplare) şi, cu nespusă plăcere, asculta muzică şi versuri.

Burghezia a creat arta, sau, mai precis, a dat mijloacele pentru crearea artei; noi o vom folosi, însă mai târziu; acum ne sleieşte… în vremurile astea câineşti, toate gingăşiile, duioşiile şi artele sunt contraindicate.

Faţă de Vasilka simţeam că mi-e ruşine pentru faptul că am avut o dragoste, un cămin, că am învăţat. Mi se trezea o antipatie faţă de Cuculeţ, de ifosele mic-burgheze, de desen, o antipatie faţă de toţi oamenii pasivi, care-şi apărau pielea, cumpărau alimente la bursa neagră şi se aprovizionau parcă pentru un „mai târziu”, ce în închipuire nu era prea depărtat…

Antipatie ori exaltare – oare toată viaţa mea voi

oscila între aceste extreme şi mă vor năpădi când valuri de repulsie, când valuri de entuziasm? Se înţelege că ar fi fost simplu să fie aşa. Mi se pare că, între cele două extreme, se aciuise acum o frică, ce se transforma uneori în groază: groaza să nu fie prinsă Vasilka. (îmi trecea prin faţa ochilor soarta lui Toşko!) Mi-era teamă să mă îndoiesc de devotamentul meu, şi mai ales: dacă mă vor prinde şi mă vor tortura, voi putea să rezist? Cândva, mă băteam cu băieţii şi nu scânceam, oricât mă durea, dar eroismul are alte legi şi ele nu au nimic comun cu încăierările din copilărie.

Nici la cursuri n-aş putea să spun că toate mi-ar fi mers ca înainte. îl desenam pe Bachus sau pe Ioan Botezătorul, sau numai nuduri şi torsuri. Ne poza un unchiaş cu mustăţi roşcate, răsucite ca nişte colacei. Era caraghios. Cuculeţul cerea să-l redăm cu cât mai multe amănunte, în primul rând la cap, ochi, sprâncene, nări, dar pe când înainte el era încântat de propria-i voce şi de manierele sale elegante, acum parcă se trezea, căsca, sempleticea la vorbă. Era atât de înspăimântat, încât a evacuat în primul rând nudurile şi portretele, operele sale, bine ambalate, într-un loc ferit de primejdii din provincie (Poate numai Gioconda să fi fost astfel ambalată!), iar el, cu toate că ţinea mult la ţinuta sa, purta ghete cu talpa groasă şi o geantă mare, „de moaşă”, în care avea diverse obiecte „pentru orice eventualitate, *nest-ce pas*?” Gata să fugă la primul şuierat de sirenă.

Kolio fusese mobilizat: Goya era bolnav şi nu venea la cursuri. Rămăseseră doar trandafiriul Oto şi Patânsoare; eram o mână de fete. Sofiika locuia la Ciamkoria şi venea din când în când să prezinte vreun număr senzaţional de atracţie şi să invite pe profesori la un „*weekend*” la munte:

— Şi la Ciamkoria se pot trăi momente plăcute!

Ptiu! şi eu, care cândva o compătimeam!

Proiko îşi făcea armata şi nu da pe la Academie. De asemenea şi Ciorto. În grupa noastră erau câţiva noi veniţi: Oto le da instrucţiunile.

Fiecare ştia ce are ele făcut. Eu lucram, cam cum mă

tăia capul, la „tipografia” pe care o ascunsesem în podul nostru.

Dintr-odată se vădi ca viaţa are un sens! Devenise dramatică, misterioasă. Vasilka îmi aducea materialele pentru ziarele ilegale „Mladejka iskra” şi „Rabotnicesko delo”, materiale pe care trebuia să le dactilografiez pe matriţe, la maşina de scris a tatii. Tata se făcu a nu înţelege:

— Ce tot baţi toată vremea?

— Mă muncesc cu un mic roman…

— Un mic roman? Nu cumva „Război şi Pace?” Când îl vom citi?

— După victorie.

Interesant om e tăticul meu. Vechi conspirator şi în acelaşi timp sentimental, temător, sfios. Mi-e frică de această moştenire, de aceea şi caut să fiu mai tare, mai dârză.

HARTA BULGARIEI

Nenea Elefantul mi-a propus să fac o treabă complicată: o mare hartă economică a Bulgariei pentru unul din pavilioanele Târgului de Mostre, pe care s-a angajat să-l decoreze. Harta trebuie lucrată în tempera. Teoretic, cunosc tehnologia. Mă apuc de lucru, trasez graniţele şi judeţele, punctez mărunt localităţile, las loc pentru embleme, pentru produsele locale – porcine, păsări, vite comute, porumb, grâu, viţă-de-vie… Apoi încep să colorez. A doua zi, culorile se cojesc ca tăiţeii. Adevărată muncă de Sisif. Ceva şchioapătă, şi anume, tehnologia. Duc harta protectorului meu.

Nenea Elefantul a fost totdeauna în închipuirea mea un personaj atotputernic. În anii de şcoală, când mă pasiona mitologia, îl socoteam un titan. Acum nu mai este nici titan, nici Elefant, nici „nene”, ci, simplu, Saşo, ceea ce sună aspru, îmi provoacă remuşcări şi mă stinghereşte, ca şi în faţa lui Spaimaurşilor, care a devenit „bat” cu apostrof – prescurtare de la „batka”[4] – jumătate respectuos, jumătate-n glumă.

4 Taica (rus.).

Stă Saşo şi priveşte rezultatul ratat al muncii mele, apoi clatină din cap cu deznădejde:

— Toată harta ta crapă şi se cojeşte. Cu lipituri mărunte şi cu retuşuri nu poate fi reparată. Trebuie complet refăcută, pe-un grund nou. Vezi şi tu, nu-i aşa? şi râde. Afară de asta, fă-o mai rozalie, mai dulceagă, pentru ca atunci când va fi expusă la Palatul Expoziţiei şi va veni ministrul să o vadă, să zică: „Bre, ce viaţă fericită am oferit poporului nostru! Nu are de ce să se plângă. Tragem pielea de pe el, îl jefuim. nemţii îi iau porcii, păsările, griul, tutunul, iar el învârte hora lui haiducească şi râde de-şi arată toţi dinţii!” Ei da, uite, friza asta va fi pusă dedesubt, sub hartă!

Pe friză, stilizaţi ca tăieturile făcute de copii din hârtie lucioasă, băieţi şi fete joacă strâns înlănţuiţi „hora pe loc”.

E şi caraghios, şi trist ca un mare pictor este nevoit să execute asemenea neghiobii, ca să-şi câştige pâinea.

Fac sul harta economică a Bulgariei.

— Şi haide, surioară Hristova, că de duminică într-o săptămână începem s-o montăm! încearcă, hai, cu salbele de aur… doar ştii bancul cu salbele…

Bulgaria a început să ia proporţii în visele mele. S-a transformat în nişte coşmaruri geografice, în care se învălmăşesc oraşe şi sate, plecate dintr-un capriciu de-acolo unde fuseseră aşezate… Purceii guiţau în furgoanele unde erau închişi, se auzea un sălbatic cesicodăcit de găini… Mă trezeam în zori din idilica „arie” a răţoiului Izidor – o podoabă de orătanie din curtea noastră. Apoi începea „lătratul” din cazarma germană de pe deal.

Harta sta întinsă pe podea şi se usca precum tăiţeii. Amestecam din nou emulsiile şi, aşezată turceşte, mă aplecam peste ea.

Rămasă tot fără locuinţă, Vasilka se învârtea neliniştită, pe lângă mine, apoi, spre seară, a ieşit în oraş, şi la întoarcere, m-a găsit aproape în aceeaşi atitudine. Mi s-a părut că am descoperit greşeala: tempera nu suporta atâtea suprapuneri… Mi-a venit să urlu când cineva a

ciocănit discret în uşă. Înfiorată, cu gâtul uscat, privesc pe ferestruica de la scară: Ciorta!

Nici nu ştiam că mai e în Sofia: nu mai dăduse niciun semn de viaţă. Ai mei, slavă Domnului! nu auziseră ciocănitul. Am ieşit să-i deschid.

— Te-aş ruga să mă primeşti… în vizită… barem pe-un ceas.

— Da, dar am acum la mine o colegă… Trebuie să te trimit în pod…

— Nu-i nimic… Ţi-e neplăcut să mă prezinţi? Surâsul diabolic, puţin intimidat. Aceeaşi strungăreaţă, semn de noroc. Aceeaşi privire atentă, concentrată.

Am izbutit să înregistrez toate astea mai mult mecanic, pe urmă chiar m-am mirat cum de le-am zărit pe întuneric. De frică, mi se tăiaseră picioarele.

(O, acel pod vechi, care acum nici nu mai există, dar îşi are „locul său ideal” în conştiinţa mea!)

L-am instalat cum am putut, pe întuneric. L-am prevenit să nu se mişte, deoarece casa noastră e din paiantă şi se cutremură toată la orice mişcare. Am coborât apoi să iau ceva de mâncare din bucătărie. M-a auzit mama şi a venit. Ştiam că, dacă i-aş spune, s-ar speria mai rău decât mine şi ar putea chiar să facă o boacănă. Nu-i voi spune nimic.

Dar ea s-a uitat la mâinile mele, pe când tăiam pâinea:

— Asta-i toată raţia noastră. Pe vremuri făceai firimituri ca să dai la vrăbii, şi acum, când nu mai e de mâncare, e de necrezut cât de mult ţi-a crescut pofta de mâncare…

— Pun şi pentru Vasilka, spusei eu. Pleacă în curând la ţară. Desigur că ne va trimite de acolo un colet cu fasole şi făină. Ce, pentru o raţie te pui?

Dar mama mă privi de-astă dată în ochi.

— Cum te-ai făcut… de verde la faţa… Nu te ia cu friguri?

— Ei nu, că mă plictiseşti! N-am nimic…

Urma ceea ce epa mai greu: ce să-i spun Vasilkai? De

ea nu mă puteam ascunde.

Mi s-a părut că Vasilka zâmbeşte altfel decât de obicei. Apoi, deodată, deveni severă.

— Eşti sigură de el? îţi dai seama ce-ai putea să provoci?

— Sunt mai sigură decât de mine… El este…

— Taci! I-ai spus cine sunt eu?

— I-am spus că eşti o colegă…

— Ce prostie! Doar el îţi cunoaşte toate colegele?!

— El e foarte… discret… Mă încurcasem rău de tot.

— Nu-i nimic… Adu-l aici, spuse Vasilka. Numai să nu intrăm în vreun bucluc.

M-am strecurat, cu picioarele tremurând, în pod. M-am oprit o clipă, să mă obişnuiesc cu întunericul. Chepengul luminatorului era acoperit cu placaj. Dar eu cunoşteam podul în cele mai mici amănunte: la stânga, coşurile împletite de nuiele, cu vechituri; deasupra mea, agăţate de grindă – tăvile de la bunică-mea. Fotoliul desfundat e tocmai în fund, între cele două lăzi cu cărţi… Şi tocmai acolo se ghemuise un… „Ciort”. Deodată mi s-a părut chiar hazliu: în această amestecătură „burgheză”, în jilţul străbunicului – un „Ciort”!

— Haide, i-am spus, vino dincolo, să mai sporovăim… Prietena mea e foarte sfioasa… Să nu te legi de ea! Şi ia seama să nu loveşti ceva…

— Dar eu ce ţi-s? mă luă pe neaşteptate Ciorta.

— Tu? am încremenit eu, cuprinsă de-un sentiment care se ascundea în adâncul inimii mele.

— Nu-i nimic, nu-i nimic! O să ne descurcăm noi cumva…

De-abia când l-am condus în camera mea, am observat că este îmbrăcat în haine de ofiţer, cu pelerină. Din liniştea pe care am zărit-o o clipă pe faţa Vasilkăi, am înţeles că ei se cunosc, dar nici unui nu s-a trădat.

Îl priveam cum adună firimiturile din cina cea modestă şi căutam să nu le arăt cât îmi este de frică şi cât sunt: de emoţionată, dacă nu de altceva, măcar ele încrederea lor în mine, o prostuţă.

Ciorta se prefăcu că vine pentru prima oară:

— Foarte frumoase cărţi, de unde le aveţi?

— Cele mai multe de la tata… Burghezia, nu ştiţi?

— N-am spus asta! Am spus numai că sunt intelectuale…

Nu-mi place să-mi amintesc de gluma mea de altă dată, când l-am numit „conspirator tipic”, tocmai acum, când e un adevărat conspirator.

Vasilka spuse pe neaşteptate:

— Mie mi s-a născut un frăţior – închipuiţi-vă! Nici nu l-am văzut încă. Era cât pe-aci să se trădeze. Părinţii mei sunt în provincie… Mama va avea o jucărie la anii ei bătrâni. (Sunt sigură că voia să spună „o consolare”!)

— Şi eu am doi frăţiori, şi nu ajung nici să-i cunosc mai bine, nici să fac ceva pentru ei. I-am lăsat în voia sorţii…

Îmi vine greu. Frăţiorul meu doarme jos în pătucul lui; cărţile acestea, aceste lucruri ale mele, casă, deşi din paiantă, totul ma deosebeşte de ei, pe nesimţite, dar, câteodată, ca acum, de pildă, foarte puternic.

— Hai să citim câteva versuri, vreţi? Aceasta este cea mai mare plăcere, pe care şi-o permite, din când în când, Vasilka. „Cei doisprezece…”

Cu câteva zile înainte am ieşit din Sofia, şi iată ce s-a întâmplat: Ca să fie mai romantic, am rămas să dorm într-o căpiţă de fân… Era cam frig, trebuie să recunosc, dar nişte stele…

— Pe mine mă năpădeşte poezia în momentele cele mai nepotrivite! spuse Vasilka. De exemplu, odată, în celulă. Pricepusem că nu au niciun fel de dovezi, eram foarte afectată şi mă purtam extrem de provocator. Când m-au închis în celulă, am început să declam. L-am recitat pe Botev în întregime… Dar cu atâta sentiment, încât, dacă m-ar fi auzit nişte specialişti, m-ar fi angajat la Teatrul Naţional.

— Eu nu ţin minte versuri. Îmi plac, dar nu le ţin minte. Şi m-am ocupat şi eu cu asemenea fleacuri (Era vizibil că în acelaşi loc!) … Odată, de pildă, cu un purice.

Puteţi râde cât vreţi. Măsurăm parabolele salturilor lui. L-am lăsat să se înfrupte din sângele meu şi nu pentru că nu aş fi putut să-l prind, dar ce m-aş fi făcut fără el… Dar în loc de versuri, n-am putut face altceva! aruncă o privire pe ultima hartă conturată, dar încă neterminată: harta Bulgariei. Ia dă-o încoace!

— Trebuie să fie lucrată cu multă grijă! am spus eu ca un patron exigent. Curat şi precis.

— Imediat. Vom lucra ca duhurile din basme. Şi într-adevăr lucrul a început cu îndemânare şi pricepere, vădind o practica îndelungată. Aruncase tunica lui de ofiţer: sta cu părul vâlvoi, concentrat. Nu-l mai interesa nimic.

Se oprea din când în când, se depărta, înclina capul pe-o parte:

— Măicuţă Bulgarie! Aşa-mi vei fi numai după două cincinale! şi purcei, şi pui, şi din câşmelele tale va curge lapte şi miere, vei fi şi înverzită şi îmbelşugată… Minunată! Eu voi desena atunci numai peisaje: sinteze ale picturii, poeziei, muzicii.

Harta progresează. Eu „adaug” marea: şuviţa galbenă a ţărmului, cele trei brâuri albastre ale apei…

Vasâlka se ghemuise pe sofa cu „Maestrul declamator” în mână şi expresia feţei îi trăda euforia lirică.

Pe neaşteptate, Ciorta se uită la ceas şi se-ntoarse spre ea:

— Ei, ridici-te, e timpul să plecăm, că am uitat de toate!

Poate că primul om, dacă şi-ar fi văzut zeii săi în carne şi oase, i-ar fi privit tot aşa cum i-am privit eu pe cei doi pierzându-se împreună în noapte.

BOMBARDAMENTUL

Câteva zile mai târziu, minunata mea prietenă se întoarse la noi „ca şi cum nici usturoi n-a mâncat, nici gura nu-i miroase”. Aducea, învelit într-un ziar, un „Anzug” enorm, cică „suflat de la nibelungii cu ochi albaştri”. Pleca într-o staţiune de iarnă şi dorea mult să-şi coase ceva potrivit pentru munte. De data asta m-am dumirit… Ne-am apucat febril de lucru, să-l transformăm într-un pantalon

„golf”. Tot timpul m-am reţinut s-o întreb despre Ciorta, ca să nu-i trădez cât de mult mă impresionase conspirativitatea lor, aşteptând ca ea să-mi destăinuie câte ceva. Însă Vasilka tăcea. Mama, care sta tot timpul pe lângă noi, se aşează să tragă ea cusăturile la maşină. Apoi a venit vecina Numaisăntreb. Mama a reuşit s-o ducă în bucătărie, iar Vasilka a şters-o cu „golful” neterminat.

După aceea au început să urle sirenele. Schimbat la faţă şi cu vocea schimbată (când voi deveni oare şi eu fricoasă ca el?), tata se întoarse gâfâind de pe undeva şi o zbughi spre tranşeea din spatele casei. Insista să ne ducem cu toţii acolo, dar noi am refuzat. Se auziră vecinii ţipând; au smuls din pătuţul lui copilaşul de şase luni, care dormea, „Numaisăntreb” năvăli cu ei într-o casă mai solidă – era atât de curioasă, că nu s-a îngrijit să-şi adune măcar proprii ei copii.

Mama a intrat şi ea în panică. A hotărât să ne ascundă, pe mine şi pe fratele meu, sub scara de la pivniţă, şi să ne pună pe cap câte-o tingire de aramă, spoită. M-am privit în oglindă şi-am chicotit: eram leit personajul lui Rembrandt „Omul cu coif”. Am reuşit să scap din mâinile mamei şi să mă uit prin ferestruica bucătăriei, spre nord. Când sunt cu totul detaşată, nu mi-e frică. În clipa următoare, când am auzit uruitul greu, care se apropia, m-a cuprins chiar un fel de neobişnuită răscolire, un delir sălbatic. (De ce mi se tot pare că reacţiile la bucurie şi la frică sunt înrudite!?) Tocmai atunci stolul negru şi întunecat zbura foarte jos, am văzut cum li se cască pântecul, am văzut cum cad bombele… într-o clipă, geamurile s-au făcut ţăndări; presiunea aerului m-a proiectat înapoi…

Când a sunat încetarea alarmei, am dat fuga după tata, în tranşee. Mai şedea ghemuit, cu ochii strânşi, nici viu, nici mort. Eram pur şi simplu furioasă pe el. În zadar încerca să-mi explice că raţiunea lui este nevinovată de aceste reacţii ale autoapărării. Îşi mai trăise o dată moartea, pe front: fusese acoperit cu pământ, ia explozia unui proiectil…

Numai cu zece zile în urmă arseseră vechile depozite militare îngropate la marginea oraşului: acolo unde, în anii copilăriei, fusese limita cea mai îndrăzneaţă a ştrengăriilor mele. Toată noaptea ascultasem detunăturile; casa noastră de paiantă se zguduia, căzuse tencuiala, se strâmbaseră până şi tocurile uşilor şi cadrele ferestrelor. Mi se părea mai curând straniu. În cealaltă parte a oraşului, către gară, izbucneau flăcări roşiiportocalii şi de purpură – luau foc alte depozite militare – iar eu am stat la fereastră, pe scări, până a venit mama să-mi amintească:

— Ce te tot desfeţi ca un Nero!?

(Post-scriptum. *Nici azi nu-mi pot explica mecanismul acestei oribile beţii stârnite de priveliştea cumplită… Desigur că este o stare biologică*: *„sunt teafării în acest cataclism”*, *dar simţurile recepţionează totul, lucid, ca pe un spectacol gigantic.*)

După încetarea alarmei, am izbutit să mă strecor din casă şi, alergând pe străzi desfundate şi printre şine îndoite, ocolind gropi şi automobile turtite, am ajuns la Academie.

În curte se căsca un crater imens. Sclavul lui Michelangelo căzuse şi el, cu faţa în jos. Atelierele semănau cu ostaşii cu ochii scoşi ai ţarului Samuil.

M-am întors pe jos, sfârşită de emoţia celor văzute şi de oboseală şi am aflat că despre vecinii noştri nu se ştie nimic. Casa solidă în care s-au adăpostit se transformase într-o grămada de cărămizi şi bucăţi de tencuială. Tatăl familiei, rămas teafăr ca prin minune (se aflase în oraş), se învârtea acum năucit prin casa pustie unde mai mocnea focul din soba de bucătărie; pe jos mai era o mănuşă de copil mic; pătuţul mai păstra urma trupuşorului său… Nu se întorsese acasă nici Numaisăntreb.

Întreaga după-amiază şi noaptea întreagă am cercetat spitalele şi morga, în speranţa că poate, înainte de explozia bombei, au apucat să fugă mai încolo, sau au fost răniţi. Ne uitam cu atenţie la oamenii pansaţi, întrebam, ridicam cearşafurile.

În dimineaţa următoare, ne-am întors la adăpostul

dărâmat. Se scoteau morţii, se orânduiau unul lângă altui. Pe feţele lor descoperite, calme, zăpada nu se mai topea. Numai pe buzele copilaşului, cald încă de mângâierile mamei, cădeau şi se mistuiau fulgii de zăpadă.

Cu mintea rătăcită, vecinul luase un aparat de fotografiat, ştergea cu mâneca feţele morţilor şi-i fotografia.

CRONICA DE PROVINCIE

Cursurile Academiei au fost, bineînţeles, suspendate. O parte din studenţi s-au evacuat într-un sat, lângă Sofia. Ai mei au fost categoric împotrivă. Din nou, acea frică păcătoasă!

În panică, ne pierduram unii pe alţii. Spaimaurşilor se retrăsese într-un cătun de şopi. Prietenul lui – Poetul, fusese arestat de cum s-a întors la locul lui de baştină. Nenea Elefantul trăia într-o vilă dincolo de Vladaia. Regizorul fugise cu iubita tocmai în Egipt; iar noi, după îndelungi peripeţii, ne-am pomenit în târguşorul balcanic, cunoscut din copilărie, unde pe vremuri ne făceam vacanţele de vară între vii.

Încă nu despachetasem boarfele, când, în plină zi de astă dată, pe un cer hibernal de argint şi azur – bombardierele au trecut deasupra târguşorului. Speriaţi, oamenii s-au năpustit ca o turmă spre trecătorile muntelui, împânzite de peşteri. Dar încă în timp ce se căţărau către prima strâmtoare, am auzit zgomotul crescând al motoarelor: stolul se întorcea dinspre nord.

Am ieşit în curte – înăuntru, lumea şedea încă la masă – am ridici ochii. În clipa următoare au explodat primele bombe, şi mâna tatălui meu m-a împins brusc sub saivan. Totul în *jur* se topi într-o pâcia groasă, cu un zgomot asurzitor. Până să mă dezmeticesc, avioanele trecuseră. Pe alocuri, orăşelul ardea. Aerul era îmbâcsit de praful de var, de pulbere, de funingine. S-a iscat o panică de neînchipuit, groaz nica psihoză de masă. Toţi rămaşii în viaţă fugeau… Drumul îngust din trecătoare era presărat de cadavre; ca un şuvoi de peşti se înghesuiseră unul într-altul, stăpâniţi numai de instinctul autoconservării.

Homo sapiens se întorcea în peşterile strămoşilor săi.

Cândva, pe când veneam în vacanţă, avusesem aici mulţi prieteni. Printre ei, unii cu aceleaşi idei ca şi mine. Vara, la cositul finului, pribegeam nopţi întregi printre vii, organizând serbări zgomotoase. Toată copilăria mea era îmbibată de parfumul de lăcrămioare: acea mare de lăcrămioare de pe drumul ce duce spre micul han.

Acum, cei de vârsta mea erau ostaşi. (Se spunea că „toată cazarma se ridicase şi plecase în frunziş.”[5]) Jandarmeria scotocea prin toate hăţişurile; garnizoanele nu prea mai permiteau plimbările. Pe şosele nu mai zdrăngăneau căruţele vesele ale viticultorilor – acum duduiau tancurile, iar noaptea, când proiectoarele, aidoma unor de gete nesigure, pipăiau cerul întunecat, dinspre România se auzeau detunături.

Iar cel mai bun prieten al tatii şi al mamei – un medic renumit şi iubit de toţi – zăcea de câteva luni la siguranţă, supus unor groaznice torturi. Nimeni nu ştia precis de ce era învinuit: unii susţineau că la el acasă a fost găsită o staţie de radio-emisie, alţii, că-i aproviziona cu medicamente pe partizani şi că se ducea chiar el să-i îngrijească… Peste toate grijile noastre se adăuga şi spaima stârnită de arestarea lui.

Ne-au găzduit nişte oameni buni, inimoşi: meseriaşi cu o mulţime de copii – un adevărat patriarhat. Ne-au instalat în două cămăruţe nefolosite, în casa întunecoasă, rămasă încă de pe vremea turcilor, pe malul gârlei.

A început o perioadă cumplită din viaţa noastră. La fiecare semnal de alarmă al sirenelor, fugeam să ne ascundem prin peşteri şi mori părăsite, stăteam să îngheţăm acolo cu ceasurile şi ne întorceam sleiţi de puteri şi enervaţi.

Cu toate acestea, neobişnuita noastră situaţie mi se părea suportabilă. Cel mai chinuitor pentru tata, care se întreba cum să facă faţă nevoilor, şi pentru mama, care deodată se pomenise într-un fel de „vid”, singura ei ocupaţie fiind acum gospodăria. Nu se simţea în apele ei.

5 Trecuse la partizani.

Cât despre frăţiorul meu, acesta era de-a dreptul fericit: niciun fel de şcoală, numai joacă. Curând se transformă în joacă şi fuga spre adăposturi, căci bombardamentul nu s-a mai repetat şi panica şi-a pierdut puţin câte puţin sensul ei cumplit. Dar şi pentru mine exilul forţat se schimbase în plăcere: aveam timp liber cât pofteam, ca o pisică vagabonda care se fâţâie pe unde vrea. Una din preocupările mele era să scriu scrisori. Războiul în genere a stimulat acest gen desuet. Descriam totul sincer, în formă epistolară; o cronică inutilă a vieţii tragic de simple pe care o duceam. (Niciun rând de la Inorog! Ieşit cu totul din viaţa mea, cu toate că mă gândesc la el atât de des!)

Nu m-am plictisit niciodată: plictiseala mi se părea a fi o boală necunoscută şi antipatică. Cu toate astea mama susţine că, atunci când eram mică, nu ştiam ce să mai fac şi întrebam mereu: „şi acum?” Mi-amintesc vag de aşa ceva, deoarece păpuşile nu mă atrăgeau. Mi tenta mai mult să frământ lutul, să cotrobăiesc cu un beţigaş prin băltoace şi să mă caţăr prin pomi… Adolescenţa mea s-a consumat în gelozii, ambiţii, imitaţii… Când mă gândesc numai la cât mă fandoseam şi mă chinuiam să par originală, mi-e pur şi simplu ruşine. Şi ce vanitoasă eram! Dar să nu vorbim despre vanitate: ea nu m-a părăsit nici astăzi… Am transformat o pălărie veche a tatii, cu borurile mari, şi acum mă plimb prin târg ca o pariziancă.

Mi se limpezeşte ideea abstractă de „popor”. De fapt, abia acum am înţeles cât e de complexă. Noi toţi comunicăm în aceeaşi limbă. Deosebirea în felul nostru de viaţă ne face, într-adevăr, să gândim deosebit – ea constituie o treaptă sau mai multe, multe trepte ale dezvoltării noastre (dar ale dezvoltării sau ale unei stagnări?!). Noţiunea obştească de popor este primul lucru pe careul învăţăm încă din copilărie. După aceea urmează cea de „naţiune”, „patrie”: mult mai concrete, mai precise. Dar ce este un popor? Nu este nicio categorie socială, nici identitate morală. Se spune că suferinţa îi face pe oameni înţelepţi, iar îndestularea (se înţelege că nu cea morală, ci materială!) îi preface în porci.

Aici, deodată, ne-am trezit ca picaţi din cer, în întunecatele ascunzişuri ale unor ifose mic-burgheze. Aceşti minunaţi oameni mărunţi care vorbesc cât e ziua de mare despre câtă sare trebuie pusă la murături, sau ce fel de condimente în sarmale... Bulgari sănătoşi, respectabili, patrioţi. Ospitalieri, amabili, sinceri, fără pată. Nici nu pot găsi epitete suficiente pentru ei! Chiar şi idealurile lor nu se deosebesc prea mult de ale noastre – au aceleaşi vederi politice ca şi noi – ajută şi sprijină. Primitivismul izbucneşte însă cu totul pe neaşteptate, nefiresc. Ieri, proprietarul nostru a cumpărat o jumătate de viţel spre a-l revinde la bursa neagră, dar cel care i-l vânduse l-a înşelat cu un kilogram şi şapte sute de grame.

— Spurcăciunea! Tâlharul! îi arăt eu lui! ameninţa el, înjurându-l.

— Când se va schimba regimul, şi femeile vor deveni egale în drepturi cu noi, cum o să le mai stăpânim? întreabă bărbatul fiicei proprietarului: e de-o gelozie sălbatică.

— Vor trăi şi vor munci cu altă conştiinţă, spune tata.

— Dar vor munci separat: femeile cu femei? Sau...

— Ei, asta-i! intră în vorbă mama. Unde s-a mai pomenit aşa ceva? Fiecare va lucra unde-i e locul, ce să se mai separe femeile de bărbaţi!

— Atunci, am feştelit-o! spuse cu disperare omul nostru, tovarăşul nostru de idei.

El şi la mine se uită chiorâş, deoarece i se pare că sunt „o emancipată”; totuşi se poartă cuviincios, chiar galant, cu atât mai mult, cu cât îi fac portretele familiei, dinadins idealizate. „I-ai zaharisit!” mi-ar fi spus bietul Goya.

Dimineaţa desenez, după masă citesc. Pentru prima oară în viaţă fac ceva foarte sistematic până şi alegerea lecturii: Balzac, Tolstoi, Do & toievski. (Se va naşte oare un scriitor mai mare pe lumea asta?) Iar când citesc din Ilf şi Petrov, chicotim în colectiv. „Sofioţii ăştia au căpiat din cauza bombelor!”

La început, în plimbările la care ne obliga mugetul

sirenelor, natura nu mă atrăgea. Pământ noroios, răscolit, Balcanii mereu ascunşi în negură. Dar într-o dimineaţă mai senină, am încercat să desenez un peisaj. N-am reuşit. Însă tocmai peisajul era ceea ce îmi oferea natura. Eu îl copiarn sau, mai exact, îl imitam. Dar el nu constă în aşa ceva. Cu mijloacele de care dispui, trebuie să exprimi dispoziţia sufletească pe care ţi-o inspiră (sună cam pretenţios) momentul respectiv. Întocmai ca în muzică. îl explicam tatii şi el nu înţelegea, fiindcă pentru el natura este o fiinţă vie. Nu-l pot contrazice, e însă mai bine că nu sunt ca el. Mi se pare că e demodat „să conversezi cu izvoarele”, să „traduci foşnetul frunzelor”, şi, în acelaşi timp, să fii atât de fricos. Primul lucru s-ar mai ierta, dar frica – nu. Tata o ia la goană la fiecare alarmă. La început, ne duceam împreună; ziua era chiar plăcut. La marginea unei mori părăsite, observam natura, care încă se făcea că doarme. Noaptea însă era pur şi simplu cumplit. Aţipeam din mers şi mă trezeam de frig. Odată, tocmai era ziua mea de naştere, am refuzat categoric să ies – voiam să dorm, fie ce-o fi! Mama, tata, frăţiorul s-au îmbrăcat repede. Tata a pornit înainte, apoi s-a întors, m-a îmbrăţişat, de parcă-şi lua rămas bun, şi mi-a spus: „Fiecare cu soarta lui!”

Şoarecii rostogoleau nucile din pod, aşternutul era rece ca gheaţa; din vestibul, vechiul ornic turcesc al gazdelor măsura timpul ca o maşină infernală, dar eu am dormit, am dormit nepăsătoare, singură în toată casa; şi când s-au întors, sunt sigură că le era ciudă că nu se întâmplase nimic, şi de atunci nici că a mai fost vorba să fugi în adăpost la alarmele nocturne.

JACKIE, IROCIKA ŞI MAMA LUI

Orăşelul devenise galben de steluţele în şase colţuri[6] ale celor care fuseseră evacuaţi forţat aici. Aproape că s-au aclimatizat. Închiriaseră toate bordeiaşele de la periferie – stranii, trişti şi abătuţi ca nişte jumulite păsări biblice. Cei care avuseseră pene de aur, zburaseră. Interesant e că localnicii, renumiţi pentru flecăreala lor, un fel de

6 E vorba de însemnul „Steaua iui David“, obligatoriu pentru evreii din Bulgaria pe timpul ocupaţiei germane.

trăsătură etnică, care, prin forţa obişnuinţei, poate că le influenţa destinul, nu se ocupau câttişi de puţin de prezenţa celor nou-veniţi; mie însă îmi păreau nespus de interesanţi. Erau mame frumoase, fricoase şi neajutorate (mai alarmiste chiar decât maică-mea!), femei de condiţie modestă, dar cu bună-cuviinţă în comportare, cu oarecare fineţe înnăscută. Nu se sfiau să caute imediat de lucru, se îndeletniceau cu ce găseau: unele împleteau coşuri şi paporniţe; deveneau maseuze, coafeze (cu o clientelă modestă). Bărbaţii, de asemenea, se apucau de toate: făceau trotuare de piatră de var pe care o tăiau singuri şi o transportau din defileu, în vreme ce localnicii stăteau pe la porţi şi priveau cu zâmbete ironice cum aceştia le pavau uliţele noroioase de veacuri… Erau şi tineri frumoşi. Linul cânta la violoncel, iar tot grupul de „creştine” (inclusiv eu!) oftam, suspinam şi-i făceam ochi dulci cât ne ţineau puterile. Erau bătrâni cu barbă lungă, cu zulufi la urechi, cu surtuce negre, demodate, şi cu pălării cu boruri largi, de pe vremea micului Moţi sau chiar a gravurilor lui Rembrandt.

La începutul primăverii s-a întors, eliberat din lagăr ” 1 de concentrare, un coleg al tatii – om popular şi mare organizator. Fusese orator, era muzician înnăscut, dirijor al unei orchestre cu cor (din familie), om de teatru – cu îndeletniciri publice – una din acele rare figuri din care există cel puţin câte un exemplar în fiecare oraş: dar chiar şi unul este de ajuns ca să exercite o puternică influenţă asupra tuturor şi să fie respectat până şi de ultimul prostănac. Numai poliţiştii îl socoteau trăsnit – atât era de sincer. Snobii (minoritatea) nu suportau naturaleţea şi independenţa lui, iar în lagăr fusese chiar considerat a fi un „individualist”.

La fiecare plimbare de dimineaţă, anunţată de sirene, ne adunam ca să schimbăm ultimele noutăţi. Aparatele de radio erau sigilate, gura oamenilor – pecetluită, dar se cunoşteau foarte exact atât ultimele acţiuni ale partizanilor, cât şi expediţiile jandarmeriei, sau înfrângerile nemţilor pe frontul de răsărit. Pe hărţile vechi,

decupate din ziare, ale ofensivei „victorioase” se conturau acum, în fiecare zi, cu creionul roşu» linii tot mai spre apus.

Deşi aveau aceleaşi convingeri estetice şi politice, tata şi colegul său erau două firi cu totul opuse, nu numai în ce priveşte muzica simfonică (tata) şi de operă (colegul) … O, acestea eraţi probleme în care am în doi dădeau dovadă de toleranţă! Tata însă nu-i putea ierta că nu era jucător de şah, ci de cărţi… (De la tata am moştenit dispreţurile mele!)

După multe căutări, părintele meu îşi găsi un partener desăvârşit: un matematician şi un cabalist. În afară de faptul că nu-i plăcea să se arate cu galbena lui podoabă, nenea Isak mai era şi bolnav. Tata începu să se ducă pe la el şi jucau şah până după miezul nopţii. El – aprig. Isak – cu sumbră concentrare. De câteva ori s-a întâmplat să mă duc după miezul nopţii să-l aduc acasă. Isak ieşea foarte rar din înţepenirea lui. Atunci povestea (în mereu alte variante) de ce l-a părăsit nevastă-sa. După ce mă întrebase de o sută de ori cu ce mă ocup, într-un târziu se miră:

— Cum e posibil să nu-i cunoaşteţi pe Jackie, pe Irocika şi pe *inuman*, adică pe fosta mea soţie?

— Uite că a fost posibil să nici nu ştim măcar că aveţi un fiu.

— Nu! El e de la primul ei bărbat, dar e foarte capabil, toţi cred că este fiul meu.

jackie ăsta se dovedi să-mi fie aproape o cunoştinţă: absolvise secţia de artă decorativă a Academiei cu câţiva ani înainte. Era neobişnuit de spiritual, îndemânatic şi plin de idei – ce păreau inaplicabile în lumea veche – privind sinteza dintre artă şi tehnică. Demonstra fermecător acest lucru, într-un fel de „esperanto” propriu, presărat cu anecdote. Am reînceput să-mi amintesc cu durere de dispărutul meu Inorog, care nu era în stare să povestească nici măcar o singură anecdotă…

Jackie m-a condus la Irocika şi la „*maman*” Adică mi-a aranjat o întâlnire la ei acasă, unde trebuia să vin

singură.

Îmbrăcată foarte artistic, cu pălăria cu boruri mari (clevetitoarele locale şi-au sucit gâturile, privindu-mă de dindărătul ulucilor!), m-am pomenit în cele din urmă în faţa unei căsuţe, tocmai la capătul mahalalei ţigăneşti, lângă pădure, în curte, la marginea gârliţei pentru lături, o femeie rotofeie şi trandafirie, cu ţigara în gură şi extrem de mioapă, modela din lut bustul lui Jackie, care-i poza stând pe-un butuc şi-mi făcea semne cu ochiul. La început, femeia cam rotofeie nu m-a observat. Se strâmba, zâmbea, lovea cu piciorul în pământ. Deodată turti nasul lui Jackie cel de lut şi spuse:

— *C'est fini pour aujourd bui, mon cbouchou…*

Abia atunci se întoarse spre mine, miji şi mai tare ochii, zâmbi încântător şi vârî ţigaretul în buzunar.

— Cum e posibil să nu ne fi cunoscut până acum?

Pe când mă chinuiam să născocesc ceva mai de soi, mai original, Jackie îmi inventă o Biografie fantezistă. Mi-amintesc numai că aş fi o „perlă" pe care el, un evreu discriminat, trist şi bătrân, a găsit-o şi i-o oferă ei…

— Mare flecar eşti! spuse pictoriţa şi mă pofti în casă.

Găinile, cocoţate pe parmaclâcul cerdacului, zburară speriate la apropierea noastră; ne-am aplecat spre a străbate un mic coridor, ticsit de cufere, obiecte şi vase nespălate. „Alice în ţara minunilor"!: în memoria mea asociaţiile cu cartea mult iubită ieşiră iarăşi la suprafaţă. Aveam impresia că mă micşorasem nefiresc, spre a putea să mă strecor prin această crăpătură până la împărăţia artei şi… haosului. Năucită, am privit cămăruţa cu tavanul din scânduri putrede şi m-am aşezat pe-un fel de pilotă de puf, vârâtă printre cufere şi şevalete, pânze întoarse, oglinzi mari, un garderob de mahon şi nişte gavanoase mari, ticsite de boarfe…

Deodată, acel ceva pe care mă aşezasem a prins să se mişte, apoi, într-o parte, s-a ivit capul ciufulit şi somnoros al unui tinerel, copie desăvârşită a trandafiriei „*maman*" şi care mă privi tot atât de miop şi de aiurit.

— *D'oii venez-vous*? *Who are you*?

Şi, pe bulgăreşte: Ce mai faceţi?

— Irocika, ai s-o sperii pe domnişoara, spuse repede *maman*. A venit să-mi vadă tablourile. E pictoriţă…

Irocika îmi întinse o mână subţirică, nepotrivită cu faţa lui atât de rotundă şi de rozã.

— Irocika e pianist, rosti mamă-sa. Am reuşit să ne salvăm pianul şi veţi vedea ce concerte minunate veţi auzi…

— Când o să-mi treacă deprimarea! spuse tânărul. Acum sunt *obsédé*, *angoissé*, *hyper-timide*… Doctoriţa Hana a scornit peste toate celelalte că aş fi un „mic Oedip", pe când eu mă dezinteresez de *maman*, iar bărbaţii ei nu-mi mai trezesc niciun fel de gelozie…

— Eşti pur şi simplu un psihopat sexual infantil. Şi aşa ai să rămâi până ce n-ai să-ţi pui pantalonii! spuse Jackie.

Irocika mă privi neajutorat:

— Ce credeţi, vă rog, ce-i de preferat: a fi sau a nu fi?

— M-am încurcat cu totul, apoi mi-am revenit (strâmtorarea îţi dă aripi):

— Bineînţeles, a fi, a cunoaşte. Asta ne dă posibilitatea să…

— Ce vise visezi? mă întrerupse Irocika.

— Multe… diferite… cel mai mult îmi place să visez că zbor.

— Ofelia! Asta este un adevărat vis erotic!

— Nu poate fi! spusei eu, jignită. Încetaţi cu freudismele! Dacă e de căutat vreun simbol, atunci el ar semnifica aspiraţia spre eliberare, spre înălţare.

— Aceste vise se vor preface în coşmaruri! spuse pe un ton profetic Irocika. Eu pot să zac o veşnicie în mormântul meu de puf, fără să dorm. Fiindcă noaptea este un timp al satisfacţiei, al plimbărilor prin oraşe strălucitoare şi grădini mirifice. Ziua e pentru somn şi, eventual, pentru cugetare…

— Irocika, încetează te rog cu nihilismele astea! Dacă vrei, îmbracă-te, noi ne întoarcem cu spatele!

— Nu! spuse Irocika. Puteţi deschide bâlciul vostru şi în felul ăsta, *my punishmen*? *s fair*…

Maică-sa îi zâmbi cu blândeţe, îl ameninţă cu degetul, şi imediat uită de el. Dădu la o parte ceea ce putea da, trase la lumină un şevalet şi aşeză pe el o pânză mare.

Am râs. Nici când nu mai văzusem ceva asemănător!

Nu puteam să pricep ce era înfăţişat acolo. Mi se părea că mă aflu înaintea unui caleidoscop, lângă un cristal cu multe faţete care împrăştiau lumina, iar culorile lor îmi jucau în faţa ochilor.

— Cu acesta am participat acum cinci ani la Salonul de toamnă, şi am avut foarte mult succes! spuse ea. În general, Parisul… Îţi place?

— N-am fost acolo până acum! i-am răspuns. Cred că mi-ar plăcea…

— Eu te întreb despre tablou!

— E un tablou ciudat! spusei, adunându-mi tot curajul. Nu-i aşa că… e o compoziţie?

— Drăguţo! Dacă un spâeen se poate numi compoziţie… (cuvântul ăsta îl auzeam pentru întâia oară, şi el mi se fixă în memorie!)

— Noi în hidoşenie căutam frumosul! declamă Irocika şi iar se cufundă în puf. Jackie înclina capul când într-o parte, când în alta, clipea, fluiera.

— Iată sinteza despre care-ţi vorbeam şi tu nu m-ai înţeles. Să fi auzit acum zgomotul mecanic al unei maşini vibratoare, sugestia ar fi fost…

Semăna a vis, o magie din care nu-mi puteam reveni. Am mai văzut vreo zece pânze în diferite game, dar, ori ei la osteneală mi-am dat ca să deosebesc „dispoziţia sufletească”, nu reuşeam deloc să o ghicesc. Eram tot mai jenată.

— Eu sunt puţin „dada” prin concepţie şi generaţie. Cu toate că îi cunosc pe Kandinsky şi pe Iavlertsky, pe Veriovkin şi Ozenfant, şi pe toţi cei care sondează sufletul încă nedeformat: al copilului şi al imbecilului…

— Ei înşişi s-au transformat în nişte primitivişti-

imbecili! se auzi Irocika de sub pilota de puf.

— Eu sunt mai curând „dada”, repetă pictoriţa, fără să-i dea atenţie. Cum spune Georg Gross, noi nu suntem nici mistici, nici comunişti, nici anarhişti. Nu avem alt program decât acela de a smulge măştile falşilor zei şi de a demitiza ideea de patriotism, cinste, religie, ambiţie, precum şi toate idealurile.

— Chintesenţă a nihilismului! Acelaşi de care ne învinuiţi pe fiul meu şi pe mine! rosti un demon energic şi masiv, care deodată umplu cadrul uşii.

Pictoriţa zâmbi cu surâsul ei cel mai fermecă (or:

— Este tatăl lui Irocika 1 mi-l prezentă că Dar tu nu înţelegi, Waldemar, că nimeni nu vrea să-l umilească pe acel „Blaue Reiter” al tău... Pur şi simplu, noi suntem împotriva oricăror clasificări, definiţii şi „isme”.

— Totală lipsă de logică, interveni din nou fiul.

Eram turtită. Să ai douăzeci de ani, să te crezi cea mai inteligentă fată, crescută într-un mediu de intelectuali de elita, şi să nu poţi înţelege nicio iotă din această conversaţie!

M-am întors acasă, simţindu-mă înjosită şi nefericită.

NOUL SOŢ AL LUI *MAMAN*

Fiecare obstacol provoacă impulsuri contrarii. Poate că nu e valabil pentru toţi, poate că unii stau pe aceste obstacole ca pe-o bancă, sau aşteaptă momentul potrivit ca să ocolească barierele lăsate, dar eu am început să caut frenetic cifrul care să-mi deschidă calea spre această lume necunoscută.

Arta mi-a fost oferită ca o adevărată hrană, din cea mai fragedă vârstă. Ore întregi îl priveam cu tata pe Botticelli: vraja văzduhului său transparent, nevinovata Veneră care se naşte nu din valuri, ci din pasiunea romantică a pictorului pentru vremurile păgâne. Paolo Uccello mi se părea modern cu compoziţiile lui „geometrice”. Apoi m-a fermecat Bruegel, care privea cu ochi de copil prostia omenească. După el am „descoperit” pe confratele lui italian, Carpaccio, i-am iubit pe rând pe Cézanne, Gauguin, Van Gogh. (Asta s-a petrecut după

pedagogia lui Barbălungă 1) Pe impresionişti îi iubeam în taină, ferindu-mă s-o afle Spaimaurşilor, oare gemea de plictiseală când privea un Renoir. Dar tot el a fost cel care mi-a atras atenţia asupra desenelor lui Goya, asupra gravurii lui Rembrandt, a desenului în genere.

— Nimic nu poţi face fără el. Nu poate exista niciun mare pictor care să nu-l stăpânească perfect. Picasso e un scamator, dar cunoaşte foarte exact valoarea desenului.

Cât despre George Gross, „teoreticianul dadaismului", eu îi văzusem desenele pline de forţă şi temperament, caricaturile, care demascau „clasele prospere".

Acum iată că au mai apărut nişte expresionişti germani, suprarealişti belgieni, futurişti italieni, despre care nu mai auzisem... de asemenea, „Juan Gris cu arhitectura lui descompusă, cu culoarea-i plată"... „Piet Mondrian"... „Magritte"...

Nu! Nici măcar tatăl meu nu-i ştie. Oamenii ăştia ciudaţi m-au aruncat în pădurea Brocéliandei, m-au făcut să mă îndoiesc de zeii mei până acum indiscutabili. Cel mai important e că am început să mă simt un fel de toantă. Am început să reconsider tot ce constituise pentru mine până atunci o autoritate: cunoscuţi, prieteni, toate valorile consacrate. Am ajuns până şi la mobilierul rustic, la cuverturile şi covoarele ţesute de mină – categoriile estetice incontestabile la mine acasă.

Şi toate acele cunoştinţe de franceză, engleza, germană... adevărată gargariseală!

Pictoriţa era ele origine rusă, tatăl lui Iro cika – de origine germană, cabalistul – de origine spaniolă.

Când m-am dus pentru a doua oară la el, cu toate că eram copleşită de sentimentul de inferioritate, am făcut cunoştinţă cu „ultimul soţ al lui *maman*".

Parcă şi-ar fi propus cu tot dinadinsul să mă zăpăcească. De fiecare dată întâlneam acolo noi şi noi „figuranţi"; nişte sărmani şi fermecaţi iubitori de artă (mai exact, admiratori ai pictoriţei), meşteşugari şi vânzători ambulanţi. Fiecare, după puterile şi posibilităţile lui,

încerca să fie de ajutor în neobişnuita gospodărie a boemei, să facă cuiere din şipci, să spele vasele aglomerate în săliţa. O actriţă declama versuri din poeţii antici. Partenerul tatii – matematicianul cabalist nenea Isak – care a fost al doilea soţ al lui *maman*, venea rar, cădea în dispoziţii sumbre şi discuta cu Irocika „teme iraţionale”.

O femeie tânără, frapantă, vorbea cu voluptate despre toate senzaţiile trezite de parfumuri. „La «Coty» simţi numai o dorinţă banală!” spunea ea. „În «Soir de Paris» există o uşoară nuanţă de perversitate…”

„Noul soţ al lui *maman*” – Sunea – era cea mai deosebită pasăre de aici: filolog semantic, poliglot şi inimaginabil de pedant, care numerota şi categorisea totul, făcea cartoteci fără noimă şi se ocupa de cuvinte ca de nişte fiinţe vii.

Mai tânăr cu cincisprezece ani, el o adora pe a sa împărătească a haosului, sărea peste lighene şi tingiri, dar îi spăla şi îi cârpea cu pietate lenjeria şi-i prindea firele de la ciorapi. Câteodată se închidea zile şi nopţi întregi în „cabinetul său” – Irocika susţinea că acolo ar plânge (nu se sufereau unul pe altul) – visând să revoluţioneze ştiinţa prin teoria sa despre „sincretismul structural”… Urmau noi perioade de „mutism”, adică, mai pe şleau, Sunea înceta să mai vorbească cu ei.

În timpul acesta, Jackie, care devenea cu multă galanterie şi cu mult umor „stăpân pe situaţia corabiei ce se scufundă”, reuşea să-l smulgă pe Irocika din puf şi să-l facă să iasă ia aer, măcar în orele permise pentru circulaţie. (După plimbări, Irocika rezuma că văzuse copaci, pietre şi troglodiţi.) Succesul lui era mai mare, dar şi mai teribil când Jackie îl obliga să se aşeze la pian. Atunci Irocika cădea în delir, cânta la pian ore întregi cu „genialele” lui mâini subţirele, şi ia urmă se prăbuşea istovit. Atunci intrau cu toţii în agitaţie. Suita de idolatri – Jackie, Sunea, până şi cabalistul nenea Isak, cu toată starea sa bolnăvicioasă – fugea să caute un medic, eu, jenată, nu mai ştiam unde să mă ascund, „*tnaman*” îşi

pierdea firea. Se prăbuşea într-un *„grand father's chiar”* desfundat şi nu plângea, numai faţa ei îşi schimba culoarea: din rumenă, se făcea ca fildeşul, apoi se învineţea.

Ceva mă atrăgea spre aceşti oameni stranii. Oricând m-aş fi dus, ei mă primeau de parcă nici n-ar fi observat lipsa mea. Poate că era vădită nevinovăţia (!) mea, de care uitaseră, naturaleţea firii, cu care ei niciodată nu avuseseră contacte directe?

Sunea, *„*noul soţ a lui *marţian”*, mi-a propus singur să-mi dea lecţii de engleză şi s-a apucat cu pasiune să-mi explice idiomurile, aceste enigme ale copilăriei mele.

(Post-scriptum. *Aveam o predilecţie pentru „Sfaturi către tânărul poet” date de hazliul boem din l'ateau-Lavoir, mucenic, calambur giu şi filosof, prietenul artei moderne, Max Jacob. Pe marginea următorului pasaj, cine mai ştie de ce, pusesem un mare semn de exclamare*:

„Curajul este temelia tuturor virtuţilor. Una din cele mai folo*sitoare virtuţi. (M-am uitat în dicţionar, în afară de* folositor*, cuvântul* «util» *n-are niciun alt sens nici la propriu, nici la figurau) … Curajul duce la toate: la perfecţiune, la reuşita materiala, la purificare, la inteligenţa. Curajul ţi-l poţi descoperi numai în timpul marilor încercări. Curaj îţi trebuie ca să te ridici, să te îmbraci, să te menţii curat,* să *persişti în stilpânirea de sine, să munceşti cu râvnă, să ai curajul de-a fi bun, răbdător, p: n de zel, altruist…”*

*Nu-mi dădeam seama dacă îmi plăcuse atât de mult pasajul (care nu e indiscutab-l!) sau împrejurarea ca această carte, adresata concret cuiva de vârsta noastră şi poate cu aceleaşi convingeri, a fost scrisa în august 1941 – exact în acele zile când noi ne agitam prin curtea Academiei şi făceam eforturi îndrăzneţe şi caraghioase de a ne strhige în jurul unor „esteticieni de-ai noştri**, *disperaţi de lipsa de informaţie şi de opere literare aflate în rifturile bibliotecilor. Într-adevăr, îl când noi ne străduiam să descifrăm toate acele, asmcu, autorul sfaturilor, ciudatul monah eu stea galbena, fusese smuls*

din mănăstirea Saint

Benoît, spre a pieri, în 1944, într-un lagăr fascist, tocmai pe atunci când noi ne adunam în căsuţa boemă…

Nu ne lipsea curajul, dar pe atunci îl risipeam pentru alte scopuri, iar pentru artă nu eram destul de înarmaţi. Ne avântam fără să ne cunoaşticm suficient puterile şi slăbiciunile noastre. Iar cea mai mare slăbiciune a noastră era sărăcia sufletească. Impresionism, expresionism, fauvism. suprarealism – care din acestea ne erau atât de bine cunoscute, încât să le fi putut judeca, sau trage foloase din experienţa altora? Nu ştiam prea bine nici legile după care ele se dezvoltă şi apoi decad, nici proporţiile interdependenţei între artă şi societate. Nu ştiam că etica şi estetica sunt gemene şi egale cu istoria, fruct al iubirii, dar mai adesea al violenţei… De atâţia ani îmi tot propun să învăţ afurisita asta de istorie! Mereu n-am destul timp! Nu cumva pentru că-mi lipseşte tocmai curajul?

SCRISOARE CĂTRE… CEL CĂRUIA NU l-o VOI TRIMITE NICIODATĂ

Începuse o primăvară timpurie, zăludă. Orăşelul desfundat de bombardament era înmiresmat de viorele. Răsăreau chiar şi de sub caldarâmui uliţelor. Încântător parfum! Doar specialista aceea în parfumuri le contesta valoarea.

Negura se mistui de tot şi dezvălui Balcanii în întreaga lor măreţie. Văzduhul e atât de transparent, încât, ca în tablourile lui Bruegel, se văd milioane de detalii: şuvoaiele ţâşnind din crăpăturile stâncilor, mugurii plesniţi ai tufelor de liliac, până şi cuiburile păsărelelor. Mierlă! Mierlă! Cântecul tău!… Războiul e în plină urgie, în fiecare zi căci mii de victime, pământul se cutremură de bombardamente, dar natura triumia. Paradoxuri. Mi se părea că toate fenomenele, afară de cele care se produc în lăuntrul firii, sunt nelegale, şi că însăşi existenţa noastră, în măsura în care conţine într-însa contradicţii cu natura, moartea prin violenţă, nimicirea, e şi ea nelalocul ei, chiar absurdă. Ceasuri întregi rătăcesc pe potecile de capre ale

muntelui, care încep să mă influenţeze şi pe mine, ca şi pe sentimentalul meu părinte. E un fel de-a căuta motive pentru a-mi adormi conştiinţa vinovată de inutilitatea mea socială… Alaltăieri însă…

Alaltăieri am ajuns până foarte departe şi am întâlnit un cioban tânăr, voinic. Da, da, o idilă pastorală ca pe vremea lui Daphnis şi Chloe.

Nu-ţi voi trimite scrisoarea asta. Şi unde aş putea-o trimite? Cum spune prietenul tatălui meu, cel de-al doilea soţ al lui *maman* etc., matematicianul cabalist, nenea Isak, „existenţele noastre nu sunt coordonate”.

Pe drept cuvânt am avut o întâlnire romantică cu Daphnis – pe cât e el ele Daphnis, şi eu de Chloe! Şi asta din nou mulţumită Esterei, care nu mă lasă să am remuşcări că aş fi inactivă, în numele ei am făcut cunoştinţă cu prieteni care nu-şi pot permite luxul de a se plimba, cu stelele lor galbene, dincolo de bariera oraşului. Ei m-au silit să ies „la peisaj” cu şevaletul şi cu toate celelalte atribute. „Orice s-ar întâmpla, comunitatea evreiască plăteşte… iar dacă te va întâlni întâmplător un tânăr păstor, îţi va vorbi fără doar şi poate de-o oaie rătăcită, după care îţi va atrage atenţia că prin împrejurimi se află o moară foarte «pitorească» „… (Termen pur pastoral!)

Tânărul cioban era frumos, frumos… A apărut de-abia după-amiază, tocmai când mă hotărâsem să plec (din peisajul meu n-a ieşit nimic: eram prea tulburată). Nu m-a întrebat de oaia rătăcită, ci mi-a cerut să vadă ce am „creat”.

— Aici, pe-aproape, există o moară, un subiect foarte… interesant, rosti el după ce privi tabloul.

Râsei, întrebându-l dacă nu a pierdut vreo oaie.

— Aşa e, era vorba de o oaie. Principalul lucru este că n-am întâlnit pe drum nicio alta pictoriţă cu asemenea atribute: şevalet-trepied şi scaun pliant.

Era atât de prietenos, încât am trăncănit mai mult decât era nevoie; îl priveam şi nu puteam să nu-l privesc. Era blond, blond, blond ca şi tine.

Ochii îi erau, într-adevăr, albaştri, numai că nu vânători, ci zâmbitori într-un fel anume: se vedea că este un om glumeţ, energic şi pasionat.

Oare mă ameţise primăvara, sau emana din el un fel de magnetism? O cunoştea pe Ester, îl ştia pe Toşko…

— Dar eu, aşa cum mă vezi, cu cine crezi că semăn?

— Cu Levski! am rostit eu. Numai că n-ai mustaţă.

— Lasă mustaţa; sunt hotărât s-o las să-mi crească. Spune-mi ce par a fi?

— Student la…

— N-ai ghicit. Sunt curat proletar. Cu conştiinţă de clasă. Gata de luptă. Dar puţin cam molâu. Uite cum am întârziat. Tu vezi-ţi acum de arta ta, şi dacă vom avea noroc, ne vom mai întâlni…

Noaptea mă gândesc la tine, apoi la Ciorta şi pe urmă mă gândesc la „păstor”. Câteodată visez că zbor. Mă înalţ în văzduh de cum calc pe-o ridicătură sau pe-un bolovan, şi apoi plutesc. Mă înalţ încet deasupra pomilor, a caselor (afurisit să fie Irocika cu freudismele lui!). Mă înalţ, dacă nu spre soare, ca Icar, cel puţin peste cenuşiul cotidian mic-burghez, peste silnica realitate…

DUBLU PORTRET

Cu multă însufleţire m-am apucat să fac un dublu portret: însufleţire sau ambiţie? Cică ar fi foarte deosebite, dar uneori ele colaborează, iar alteori sunt contradictorii. În ceea ce priveşte însufleţirea mea, oricât îmi pare de rău, ea s-a transformat în ambiţie. Modelele sunt două gemene de vxrsta mea, şi, la prima vedere, fizic, pe deplin asemănătoare. Cum se spune, seamănă „ca două picături de apă”. Totuşi, Zvezda are ochii verzi, provocatori, părul de culoarea orzului copt, iar Vanka are ochii mari că ai zeiţei Hera, şi părul arămiu-castaniu. Deosebire evidentă, dar toţi susţin că nici culorile nu le pot face să se deosebească. Se înţelege că e mai uşor să nu-ţi dai osteneală să priveşti nici în ochi, nici în suflete.

Tocmai de aceea m-am hotărât să le desenez, pentru a desluşi uşoara deosebire nu la ochi şi la păr, ci în însăşi „fiinţa” lor. Dar acum mă întreb ce e „fiinţa”? Şi dacă

încape în posibilităţile pictorului? La urma urmelor, el nu face studii de psihologie…

În viaţă (şi asta e tot o glumă a naturii!), gemenii se deosebesc, înainte de toate, prin caracter şi temperament. Zvezda e liniştită, interiorizată: răbdătoare, romantică şi… furtunoasă, când se îndrăgosteşte. Ea singură recunoaşte că e contradictorie, dar există în ea un echilibru între stăpânirea de sine şi pasiune, între forţă şi naivă feminitate, între impulsivitate şi prudenţă, sinceritate şi disimulare.

Vanka e o fire artistică, gălăgioasă, ar fi potrivită pentru o primadonă de comedie. E curioasă şi cu spirit de observaţie, chiar şi pentru gesturile, ţinuta şi fizionomia celorlalţi (lucruri pe care sora ei nici nu le bagă în seamă!). Tocmai atunci îşi ispăşise o condamnare politică, dar „sufleteşte” mai era încă acolo, cu tovarăşele ei de celulă, şi când vorbeşte despre ele, suferă, pur şi simplu, că ea e „afară”.

Mă întreb: e mai superficială? în niciun caz! Numai că natura a croit-o în alt fel. „M-a făurit – spunea ea ironic – nerăbdătoare, nestăpânită, nedreaptă şi… unică!”

Numai la forma gurii, la dinţii frumoşi, la zâmbet seamănă cu Zvezda „ca două picături de apă”, dar Zvezda deschide gura mai rar, doar ca să pună o întrebare, în timp ce Vanka gândeşte cu voce tare şi greşeşte cu dezinvoltură. Trebuie s-o priveşti în gură, în sensul literar al cuvântului, atunci când vorbeşte. E plăcută chiar atunci când te minte. Ştie cum să o facă. Minte cu sinceritate şi însufleţire, fiindcă ea însăşi crede ce spune, pe când Zvezda nu e niciodată pe deplin sigură de sine, deşi nu minte niciodată.

Cam aşa sunt personajele din dublul meu portret, început cu o adevărată însufleţire. Gemenele au venit câteva zile de-a rândul să-mi pozeze în odăiţa îngustă din pod, amenajată ca atelier. Se aşezau pe pat şi începeau, sau, mai precis, continuau o conversaţie a lor. Una pe şoptite, cealaltă cu exuberanţă, după temperamentul fiecăreia. Discutau mai ales despre ceva care aproape că-

mi era de neînţeles: care din ele avea mai multe obligaţii faţă de familie…

Vorbesc la timpul trecut, pentru că azi nu mai e niciuna în viaţă. Le desenez din memorie. Zvezda „a plecat” în cea mai mare taină, cred că în munţi, iar cu trei zile înainte au arestat-o pe Vanka: o pârâseră vecinii că ar fi scos sigiliul aparatului de radio ca să asculte „Radio Londra”. Vanka s-a purtat vitejeşte înainte de a fi ridicată, susţinând că aparatul nu funcţiona deloc, motiv pentru care nici nu a fost sigilat, şi că ea umbla la el numai din „curiozitate tehnică”. Că nu ţinea deloc să asculte ce spune duşmanul. Apoi, în loc să-şi îmbrăţişeze mama, a certat-o aprig să nu scâncească din pricina unei neînţelegeri atât de evidente… Astfel s-au încheiat şi discuţiile lor despre obligaţiile faţă de familie. Mama, speriată de dispariţia uneia şi de arestarea, din nou, a celeilalte, nici nu se văita, nici nu suspina, doar la plecare a rostit, foarte amărâtă:

— Credeam că am născut oameni, dar amândouă s-au arătat ai fi anticriste.

Însufleţirea mea (ce este ea în realitate? cât timp durează? nu e numai un efect care mă stimulează?) s-a transformat în curată ambiţie: acum vreau pur şi simplu să le desenez, şi-mi fac singură curaj, cum că ar fi chiar mai simplu din memorie, aşa că n-ami să mă amăgesc cu o ieftină imitare a formei, de vreme ce cunosc atât de bine conţinutul…

În timp ce desenez, evit să mă întreb: „Cum se redă conţinutul cu pensula şi paleta? Cum va primi privitorul obiectiv aceste două chipuri, fiecare din ele în conflict chiar cu sine însuşi?” Cu toate că înlătur aceste întrebări, trebuie să recunosc că dubiul portret nu-mi iese. Toată noaptea visez că aplic pete de culoare, dar că ele îmi ies terne, groteşti, feţele – stilizate, încremenite: ochii verzi şi ochii căprui mă privesc cu reproş, de undeva, de departe, dindărătul straturilor de culoare… Mă silesc să fac să dispară conturul grosolan şi stric şi mai rău portretul.

Mă trezesc şi-mi spun: „Cine ştie pe unde-or fi ele

acum, iar eu stau şi le desenez!”

Dimineaţa când întorc pânza, mă avânt din nou, cu un efort zadarnic şi cu o stăruinţă inutilă. În zadar, da, şi inutil. Oare nu sunt eu capabilă, sau toate acestea sunt în afara hotarelor picturii?

Post-scriptum. *Pesemne că am silit eroina să facă eforturi care o depăşesc. Poate că azi aş fi sfătuit-o: „pentru propria-ţi apărare, mai puţine remuşcări”.*

Dar acest dublu portret mă duce tot mai imperios spre gândul că odată şi odată va trebui să existe şi o a treia parte a „Alisei”. Vai, ea nu e scrisă, ca s-o comentez astăzi, să fac eforturi de inteligenţă, să mă autoflagelez. Acolo voi „dezvălui” în primul rând chipul fetiţei mele. Dar pentru un asemenea lucru este nevoie de o foarte serioasă chibzuinţă, de multă cunoaştere şi de câte altele... De ambiţie... Şi, cel mai mult, de însufleţire...

La început, când am hotărât să prelucrez manuscrisul găsit în mulajul de ghips, am numit ambiţia „vanitate”. Nu e câtuşi de puţin adevărat. În realitate f nu „vanitatea vine întotdeauna în ajutor, ca să-ţi poţi regăsi sentimentul de superioritate pierdut”, ci ambiţia, pe o treaptă mai pură şi mai dureroasă. Dar totul este atât de relativ, încât acum zău că nu mai sunt sigură nici de una, nici de alta...

NAUFRAGIU

Jackie, Sunea, până şi matematicianul bolnav, nenea Isak, şi toţi bărbaţii cu steaua galbenă au plecat cu totul pe neaşteptate, încât n-am apucat nici să ne luăm rămas bun de la ei. Au fost trimişi într-un lagăr de muncă. Cei mai mulţi dintre ei erau meşteşugari săraci şi vânzători ambulanţi, rămaşi cu o nimica toată ca mijloc de trai şi cu familii numeroase. Şi totuşi, au dat şi ei câte ceva pentru Ajutorul Roşu, iar cei mai tineri, ca şi tinerimea locală, s-au înscris în mişcare. Se spunea că unii au reuşit să fugă în munţi, chiar în timpul mobilizării.

Localnicii, de asemenea mici meşteşugari şi mărunţi proprietari, mai ales grădinari şi viticultori, se urcau în căruţe şi plecau, ca să scape cu viaţă.

Şi totuşi ceva se petrecea în casele acum pustii, ceva ca într-un tablou enigmatic. Mama şi tata au devenit extrem de conspirativi. S-au împrietenit cu un medic mobilizat în oraş, care-i vizita în fiecare seară. „Bătrânii conspiratori" lucrau în aşa fel, încât eu n-am putut surprinde nimic. Mama s-a dus de două ori să vadă familia medicului, evacuată la Tîrnovo. Dar când s-a hotărât să se ducă din nou la Sofia, să mai aducă încoace „câte ceva", am insistat să merg şi eu cu ea.

Am călătorit aproape toată ziua într-un tren supraaglomerat, şi am luat-o pe jos, de la gară până la dărăpănata, jalnica noastră „*hasienda*", năpădită până la streaşină de trandafiri agăţători. Aceştia ne-au întâmpinat ca nişte fiinţe vii. Cine ştie de ce îmi aminteau mereu de bunicul cel bun, dar nu aveam timp nici pentru amintiri, nici pentru sentimentalisme. Sub uşă am găsit un bileţel de la Vasilka: „Sunt pentru o cură la un sanatoriu!" Faptul, m-a îngrijorat. De la Proiko, de la Inorog, de la Ciorta, de la Oto – nicio veste; dar, aşa cum ne-am înţeles, în paiele coteţului gol am găsit, răsucită ca o ţigară, o hârtioară. De la „Păstor". Era o înţelegere între noi. „Când vei trece pe aici?" Pe coaja unui ou murdar am scris: 15.8. Eram hotărâtă să mă întorc pini atunci, cu orice preţ.

Mai „evadasem" de câteva ori, pentru o zi, două. Mama alerga după treburile ei – când întunecată, când senină, şi rugându-mă mereu, dacă se dă alarma, să alerg la cel mai apropiat adăpost şi imediat după încetare – acasă.

Cu cât sunt părinţii mai plângăreţi, cu atât sunt copiii mai fără frică şi fără grijă. îi zic în derâdere: „Să-mi pun şi tingirea de aramă pe cap?"

De astă dată însă mama ieşi încă mai de dimineaţă, după alimente; a luat o paporniţă mare, cu capac, şi era atât de grăbită, că nici nu ne-am spus la revedere. Eu am mai rămas, m-am cufundat în cărţile din biblioteca invadată de praf (nu aveam niciun alt program), şi când eram gata să plec, au început să urle sirenele. Nu-mi venea să mă duc la adăpost, unde se înghesuia atâta lume, încât

aerul devenea de nerespirat. Apoi, singură fiind în casa tăcută, m-a cuprins frica, şi, când să o iau din loc, au apărut avioanele. Am reuşit să mă ascund într-o nişă sub treptele scării, acolo unde, înainte, frăţiorul meu îşi creştea iepurii. Apoi… începu bombardamentul. A fost poate cel mai scurt, dar cel mai cumplit. Număram bubuiturile, moartă de spaimă, mi se pare că am ajuns la douăsprezece. Apoi am adormit, aşa ghemuită, cum eram. M-au trezit sirenele pompierilor ori poate încetarea alarmei. Nu ştiam dacă mai sunt întreagă: totul mă durea de atâta crispare şi înţepenire. Am intrat în casă, s-o aştept pe mama, am răsfoit din nou cărţile prăfuite, dar senzaţia de apăsare nu mă părăsea, orele se scurgeau, iar mama nu se mai întorcea.

Groaza îmi paraliza voinţa de-a întreprinde ceva, orice ar fi fost. Stăm şi-mi imaginam chipul mamei, moartă, cu o claritate nefirească. Un singur gând umbla prin capul meu: cum de n-am preţuit-o până acum?

N-am vărsat nicio lacrima – mă simţeam cu totul secătuită pe dinăuntru. Mi se părea o batjocură, trebuia să găsesc ceva de băut. Robinetul nu funcţiona, am deschis un compot oarecare, rămas din proviziile din iarna trecută.

Stăm şi-mi aduceam aminte de mama în diferitele momente ale vieţii: secvenţe scurte dintr-un film vechi. Avea o frumuseţe deosebită: era vioaie, agilă, parc-ar fi fost din porţelan chinezesc… De ce din porţelan chinezesc? Fiindcă are pielea mată, ochii puţin migdalaţi, strălucitori. Plăcea la toţi. Şi mie. Mă bucuram mult când mi se spunea că semăn cu ea. Dar nu semănăm, aveam un fel cu totul diferit de a gândi, cu totul alte gusturi. Poate că alţii îmi băgaseră în cap, dar eu eram convinsă ca mama gândea „covârşitor de logic”, pe când propriile mele gânduri erau cam înceţoşate. (De-ai şti tu ce haos e acum în mine, măicuţă!) Te văd cum stai de vorbă cu Spaimaurşilor şi cu ceilalţi, în camera asta; te văd, aplecându-te, tremurând, îngrijorată, cu pleoapele înroşite, peste patul meu, când aveam febră. Te văd culegând mere, surâzând, aruncându-le tatii… Te văd pe ţărmul mării… Flux şi reflux. Cum să-i

spun tatii? Şi frăţiorului? Ciudat, n-am lacrimi, nu plâng, şi-mi vine iar să dorm, tare mult vreau să dorm…

Tocmai atunci bate cineva, încetişor, la uşă: un om cu înfăţişare modestă, un om necunoscut, îmi aduce paporniţa mamei. Gâtul mi se usucă ele tot. îl aud ca prin vis, spunându-mi cu totul neclar:

— Mama ta e la noi. Nu e rănită, i s-a făcut numai rău… nu vrea să chemăm doctorul. O să-i treacă. M-a trimis să-ţi spun că mâine-poimâine se întoarce acasă. Nu îndrăznesc să te conduc la ea.

Totuşi, din spusele lui, reiese că mama trăieşte, trăieşte!

Mi-am revenit deodată. Am început să râd. Râse şi omul.

— Slavă Domnului! Parcă-ţi înghiţiseşi limba! Nu-i nimic grav, e numai neplăcut, înţelegi, să nu intervină o… paralizie, fu rămâi să dormi aici, singură, încuie bine uşa…

— Nu, n-am să rămân, am hotărât deodată. Plec imediat şi-i aduc pe-ai noştri. Tot trebuie să ne întoarcem cu toţii, până la urmă.

— Chiar că ar fi mai bine, dacă or vrea. Iar maică-ta, dacă nu mâine, poimâine, o să fie acasă. Să-mi fie cu iertare. Eşti mare… vă veţi descurca.

Şi a plecat omul, fără să-şi spună măcar numele, dar i se citea pe faţă că nu minte. Şi apoi… totul e aşa de frumos când se termină cu bine!

ÎNTOARCEREA

În lunile trecute, m-am ocupat excesiv de mult de mine şi am dat prea puţină atenţie celorlalţi. Egoism? Nu. O deznădăjduită lipsa a încrederii în sine. Jackie, Sunea, Irocika şi mama lui, toate aceste stele rătăcitoare, cum îşi ziceau ei înşişi, mă copleşeau cu superioritatea lor, dar în acelaşi timp mă şi stimulau, şi eu făceam eforturi înverşunate să-i ajung din urmă. Aşa am fost totdeauna. Dar asta nu mai este ambiţie, ci curat egoism, vanitate. Cândva, cu toată sinceritatea, imitam, mimam, invidiam. Acum, ţin cu orice preţ şi-mi dau osteneala să mă deosebesc de ceilalţi, să-i şi întrec, bineînţeles, dar şi să nu

semăn cu ei. Şi nu-mi amintesc de vreun succes care să-nu-mi fi făcut plăcere. Primeam cu satisfacţie orice atenţie, chiar şi a oamenilor celor mai neimportanţi. Iubeam numai pe unul (astăzi însă nu-l mai iubesc), dar flirtam cu zece – pur şi simplu din vanitate, ca să-mi ridic moralul. Numai eu singură ştiu ce-mi poate pielea. Chiar şi tata, care mă cunoaşte cel mai bine, mă supraestimează.

La toate acestea mă gândesc în timp ce trenul străbate defileul Iskerului. În compartiment e întuneric, întuneric e şi afară. Atât de întuneric, încât, sub cerul opac, contururile stâncilor se zăresc numai din când în când. Atunci se deosebesc valorile materiei. Oamenii dormitează. Încerc să disting pe întuneric cam cum arată fiecare. Numai o babă, singură-singurică, sporovăieşte întruna, dar nu trezeşte interesul nimănui. Oamenii simpli nu sunt cea mai mare pacoste a lumii. Mai răi sunt cei care se cred cineva şi au pretenţii… De la omul simplu la unul grosolan există o seamă de trepte, mai exact, prostia nu este un produs al omului simplu. „*Smoli fry*” (oamenii mărunţi), cum explica Sunea, nu sunt acelaşi lucru cu „*sma.il jry of nobility*” (ariviştii), ci tocmai dimpotrivă. „Nobilityân sensul nobleţei sufleteşti, al „bunului simţ”, al comportamentului etic, nu lipseşte omului simplu, ci tocmai ariviştilor, care le confundă cu ifosele. Arivistul n-are nicio picătură din nobleţea sufletească, din bunăvoinţa, din sinceritatea omului mărunt, şi asta, în mod obişnuit, merge invers proporţional cu prosperitatea socială. La noi există acum mii de oameni de rând, asemenea acestui necunoscut aliat al mamei mele, care i-a adus paporniţa: ei sunt organele invizibile ale opoziţiei, puternicul Front al Patriei, iar Ganiu, chiar înainte de a pune mâna pe putere, devine neruşinat, nemilos…

Trenul goneşte şi nu-mi vine să dorm: tulburarea prin care am trecut în timpul zilei ma ţine, cu întârziere, încordată. De aceea sunt atât de dispusă să „filosofez”!

Nu este adevărat că omul îşi face griji pentru altul atunci când vrea să fugă de sine însuşi. Acum nu vreau deloc să fug de mine şi trebuie să port de grijă şi altora.

Din nou mă contrazic. Dar mai este şi altceva: deosebita mulţumire a conştiinţei că depind atâtea lucruri de mine, încât va trebui să găsesc mijlocul să-i duc prea sensibilului meu tată cutremurătoarea (dar nu tragica) veste precum şi „ultimatum”-ul de întoarcere.

(La întoarcere trebuie neapărat să-mi găsesc ceva de lucru, deoarece prin buzunarele noastre fluieră vântul!)

Careva s-a trezit în compartimentul de alături; discută sau spune ceva cu voce tare, şi din ritmul inegal al respiraţiilor şi al sforăiturilor se desprind propoziţiuni întregi:

— Cum vrei tu viitorul?

Oho, ciulesc urechile. Şi iar aceeaşi voce:

— Viitorul, mama lui… este că cel ce va supravieţui va avea viitor, iar cine nu… va rămâne doar cu atâta… Viitorul ăsta… este o mare negura… Tu poţi să ţi-l croaeşti, iar lui poate să nu-i convină tiparul tău şi să fie el cel care te răscroieşte în aşa fel, încât să nu te mai recunoşti nici tu singur… Cum îi trăsneşte adică, şi cum are chef…

Dar iată că se amestecă o voce mai plină:

— Nu există viitor! Acum, pe ce pui mâna, ţine-l bine!

Primul însă, deşi e pesimist, are predispoziţii filosofice. El gândeşte cu „o octavă mai sus”.

— Măi, nu este vorba de mine şi de tine. Ce anume ţii tu, nu ştiu, asta e viaţa! Şase milioane şi ceva de suflete trăiesc în ţara asta, aşa-numită patrie. Cum s-ar zice, ţara părintelui tău. Dar pentru câţi din aceste şase milioane şi ceva le este ea chiar părintească? Eu de aceştia vorbesc, adică de ceea ce-i aşteaptă, mă-nţelegi?

Tocmai când discuţia începu să devină mai interesantă, celălalt tăcu.

Mi-amintesc cum odată, tot în tren – aveam pe atunci doisprezece ani – am fost întrebata dacă raara gândit ce este viaţa. Am îndrugat ceva. Cum era să fi recunoscut că nu m-am gândit deloc! Şi atunci au fost rostite nenumărate sentinţe: ca viaţa este o mare, că viaţa e moarte, că viaţa e o clipă, şi încă multe altele. Iar în timp ce trenul trecea printr-un tunel, acela care spunea că e marinar şi că viaţa

e o mare, a încercat să mă sărute, dar după asta s-a dovedit că nu era marinar, ci croitor, şi că vorba lui era dintr-o carte de cântece populare.

„Dar cum îţi reprezinţi tu viitorul?!” Mi-am pus singură întrebarea, aproape provocator. Acum nu mai sunt la doisprezece ani, ci la douăzeci.

Nu mi-i pot închipui de-sine-stătător, simt mimai că este foarte aproape… Dar, mai precis? Libertate, creaţie, lupta cu spiritul mic-burghez, până la totala lui nimicire. Acest popor de „şase şi ceva” milioane trebuie să se elibereze de complexele lui naţionale de inferioritate, să înveţe să gândească şi să scoată la lumină tot ce îi este mai caracteristic: originalitatea sa, posibilităţile, independenţa sa.

— Viitorul va fi minunat! aproape că am strigat. M-a trezit la realitate fluieratul trenului, care semnala sosirea.

În lumina spălăcită dinaintea zorilor, pe fondul său, mai bine zis, înaintea scheletului gării incendiate de bombardamente, am privit chipul de cretă al tatii, venit să mă întâmpine. Mi s-a strâns inima, dar mi-am adunat întreaga rezervă de încredere şi dârzenie (pe care le are omul la douăzeci de ani!), i-am făcut semn cu mâna şi i-am zâmbit de departe. Şi am început imediat să-l mint, ceea ce nu făcusem niciodată înainte.

— Am hotărât cu mama să ne întoarcem acasă! Acolo e linişte. Nu avea rost să ne întoarcem amândouă; împachetăm bagajele şi…

Prima etapă a minciunii a trecut glorios. Tata a zâmbiţ o clipă şi mi-a răspuns trist şi gânditor:

— Dacă nu s-ar fi măritat cu mine, cine ştie ce aventurieră ar fi devenit. De data asta, nu ştiu de ce, tare mă temeam să nu i se fi întâmplat ceva…

Luceafărul de dimineaţă păli şi clipi deasupra Balcanilor, gata parcă să leşine.

— Să ştii că Irocika şi mama lui au fost alaltăieri arestaţi. Le-au scos în curte totul, pături, perne – le-au scotocit pianul, tablourile şi obiectele şi i-au dus cine ştie unde… Eu am fost la secţie să mă rog de cei de acolo… Mi-

au spus să nu-mi bag nasul unde nu-mi fierbe oala. Cu alte cuvinte, nu le-am putut fi de niciun ajutor. Dar unul din cunoscuţi, un specialist în fier forjat, mi-a şoptit că ar fi o chestie de valută: i-au bănuit că ar avea ascuns ceva aur… Nu ştiu cine ar putea să-i ajute pe boemii noştri, cosmopoliţi şi dada. Toată nădejdea e în tatăl lui Irocika, care a fost înştiinţat.

LUNA AUGUST

Mă simt foarte neliniştită. Îmi vine să amân plecarea barem cu o zi, două, ca să-mi iau rămas bun de la „toate”. Ştiu că deprinderea asta de a-mi lua rămas bun până şi de la obiectele neînsufleţite e o rămăşiţă din copilărie, ceva ca un fetişism. Dar grija pentru situaţia neclară a mamei mele a crescut în acelaşi timp cu minciuna şi cu naivitatea cu care a fost crezută.

Frăţiorul meu se bucură cel mai mult, de parcă în aceste luni ar fi trăit pe o insulă pustie: îşi va regăsi acolo vechii lui prieteni, scheletele de zmei… iepuraşii…

Ah, iepurii ăştia! înainte de plecare făcuserăm o adevărată noapte a sfântului Bartolomeu cu ei, şi, cu lacrimi şi în silă, totuşi i-am mâncat…

Am adunat cum am putut, în câteva boccele, lucrurile strict necesare menajului, plăpumile pe care le adusesem dincoace. A trebuit să-mi sacrific doar propria mea producţie: nu aveam cum să car şi tablourile. Am făcut o expoziţie pe un zid de piatra, laolaltă cu portretele proprietarilor: ginere, fiică şi nepoţi. Acestea erau proprietatea lor. Toţi erau idealizaţi (primul meu compromis), dar nu trebuiau oare să se admire?

Am reuşit să fac totuşi o şmecherie: îndărătul zâmbetelor şi a sprâncenelor încondeiate apărea privirea livida, fruntea îngustă a gelosului care luptă pentru libertate, dar se teme de egalitate… Apoi despotul rotofei… Celelalte portrete însă erau fără compromisuri: colegul tatii, întors din lagăr – patetic chip renascentist; decadentul Irocika sub pilota lui, cu mâinile bolnăvicios de fine; Sunea pe-un fond de hieroglife, precum şi portretul unui tânăr, făcut din amintire… Portretul adevăratului

proletar, cel cu conştiinţă de clasă şi gata de luptă…

Când voi deveni pictor adevărat, ştiu ce-am să caut: sufletul! Poate că sună pretenţios, literaturizat, n-are importanţă. Mijloacele acestei arte oferă posibilităţi neobişnuite. În pictură, mai mult decât în oricare altă artă, în ajutorul creaţiei vine acea înţelegere care se numeşte intuiţie. Pictorii simt cel mai nemijlocit. Ei păstrează în suflet ceea ce toţi ceilalţi pierd când încetează să mai fie copii: impresionabilitatea acută. Iar intelectul, la adevăraţii pictori, nu vine în contradicţie cu imaginaţia exaltată! Sunt convinsă că „hipersensibilitatea” trebuie să fie combinată cu inteligenţa.

Mi-am luat rămas bun de la toate „operele” mele, fără urmă de humor – de fapt, îmi venea să plâng că le las pe mâinile necruţătoare ale celor cu ifose mic-burgheze, care le vor azvârli într-un pod prăfuit, în voia sorţii…

Tata parcă a înţeles ce se petrece cu mine, şi le-a spus:

— Păstraţi-le ca ochii din cap! Ca mâine devine celebră şi deveniţi şi voi celebri odată cu ea!

Operaţiunea numită „întoarcere” a decurs atât de fericit, încât a fost pur şi simplu lipsită de orice romantism.

Mama ne-a întâmpinat neavând pe ea nicio zgârietură. Am inspirat toţi cu plăcere miresmele casei noastre, ale curţii pustiite, năpădite de buruieni. Sentimental, tata a luat din pod vioara de atâta vreme părăsită. Cândva „Philips”-ul cu Imensa lui cutie de bachelită îl fermecase, ca un diavol, şi el îşi închisese sufletul iubitor de muzică în cealaltă cutie de lemn. Acum, sufletul lui a reapărut destul de julit şi de scârţâitor.

Frăţiorul nu şi-a găsit prea mulţi dintre prieteni, dar a scos la iveală un schelet de zmeu, a făcut pap din făină neagră cumpărată la bursa neagră, i-a împletit o coadă roşie imensă şi zmeul s-a înălţat mistuindu-se deasupra ruinelor, în cerul albastru al verii.

Au apărut, rând pe rând, când unul, când altul dintre prieteni, primiţi cu mare entuziasm: primul a sosit Spaimaurşilor, cu raniţa în spinare: făcea permanent

naveta între satul de şopi şi oraş, nu pierduse nicio scânteie din vioiciunea lui; ca şi odinioară, casa ni s-a umplut de râsul şi de prezenţa lui. Se întorceau pentru câteva zile şi alţi cunoscuţi, care, văzându-ne, se hotărau să rămână şi ei. Casa era plină, ca mănuşa uncheşului din basme. S-a organizat o microcomună, veselă şi fără mijloace de schimb. Dar chiar şi această comunitate mică îşi dăduse marea sa jertfă: Fochistul, un poet, împuşcat anul trecut într-un tunel. Lipsea şi cel mai bun prieten al său, Poetul, tovarăş de drum cu Spaimaurşilor. Se ştia că trăieşte, dar că a rămas cu „sănătatea şubredă”.

Numai eu nu reuşeam să am vesti de la cei apropiaţi şi nici despre colegii de la Academie. Desigur că se aflau şi ei prin locuri îndepărtate. Dar într-o zi, pe când „curăţăm” coteţul, am găsit în cuibar oul cu vechea dată murdărită şi cu una nouă însemnată de curând. Însuşi „Păstorul” se prezentă înaintea orei stabilite.

De data asta parcă a răsărit din pământ. Nu era atât de vioi şi radiind de putere, cum mi-l aminteam de la prima noastră întâlnire. Şi era chiar neliniştit.

— Există pe lângă voi un romantic pavilion de vânătoare – am ezitat mult dacă să-l aleg ca reşedinţă, că prea sunt aproape nemţii. Acum nu pot să te întreb de oi rătăcite, ci de păsări… Spune-mi, ai putea să devii dactilografă?

— Pot.

— Să ştii că vei avea de făcut o muncă de mare răspundere. Ceea ce trebuie să se întâmple se va întâmpla în curând… după aceea, poţi să pictezi tablouri, câte vrei.

După ce-mi dădu o mulţime de sarcini, parole, adrese, misteriosul cântăreţ din caval (acum îl asemănăm cu flautistul fermecat din balada nemţească medievală), dispăru din nou, spre a reveni înainte de sfârşitul lunii august.

— E o lucrare foarte urgentă! vei citi şi vei vedea. Dar s-o scrii foarte frumos, fără nicio greşeală. Pune suflet. Eu te aştept după o oră sus pe deal… Acolo unde se termină grilajul parcului…

Ochii îi erau albaştri-albaştri, dar cu reflexe metalice. (Sunt totuşi curioasă, oare eu i-am făcut vreo impresie? Nu! E clar că-i e gândul la altceva!)

Acasă, mare minune, nu era nimeni. Îndeplinesc aşa cum trebuie întregul ritual conspirativ: deschid fereastra, ies pe uşă, o încui, ascund cheia sub preşul de la uşă, mă întorc pe fereastră, o închid. Ascund maşina de scris în pod, baricadez uşa pe dinăuntru cu soba „mă instalez în fotoliul desfundat (aici cândva şezuse un „Ciori: „!), desfac textul scris de mână. Sus, o adresă zguduitoare:

CĂTRE PRIMA ZONA REVOLUŢIONARĂ DIN SOFIA

Titlul este şi mai zguduitor:

ORDIN DE RĂSCOALA ARMATA

Pe deal nici ţipenie de om. Nu era nevoie să aştept multă vreme. Mi-a luat cele scrise, m-a condus până la o răscruce şi la despărţire mi-a spus:

— Sunt antialcoolic, dar aş bea şi o butie de vin – atât îmi e de sete!

ZILE PENTRU SENTIMENTE

NEMAIÎNCERCATE

Ordinul de răscoală armată a intrat repede în acţiune.

Pe şoseaua spre Istanbul au duduit tancurile toată noaptea. În luminoasa zi de toamnă, feţele oamenilor străluceau, se îmbrăţişa lumea pe stradă şi în tramvaie, plângând şi râzând. Fantasticul se contopise cu realul. Dorinţa se împlinise. Masele erau cuprinse de un delir din care nimeni nu-şi putea reveni. Nimeni nu mai dormea, nu se mai gândea la nimic altceva.

Într-o mulţime de necunoscuţi, dar care se \ simţeau atât de înrudiţi („Aţi văzut vreodată un tablou cu o mulţime?”) am stat toată după-amiaza la colţul opus din faţa Ambasadei Sovietice, am ascultat discursuri, am strigat şi am scandat lozinci până la epuizare.

Prima fiinţă iubită pe care am întâlnit-o a fost Vasilka, idealul meu, în uniformă de partizan, mai slăbită, dar mai energică şi radioasă.

În această blândă viziune de vis, mi s-a năzărit că-l

văd pe undeva pe Proiko, mi s-a părut că este şi acel păstor blond, dar nu m-am repezit să caut pe nimeni – aveam timp… adică nu aveam timp – nu gândeam, nu aveam sentimente pentru cineva anume, toţi oamenii îmi erau nespus de dragi.

Spre seara, m-a tras cineva de mânecă: un băiat de la Academie, tot în uniformă de partizan (nu mi s-a întâmplat să lucrez cu el, nici măcar nu ştiam că este de-al nostru, un tovarăş), m-a întrebat dacă sunt înarmată şi mi-a strecurat în mână un pistol. N-am îndrăznit să-i spun că nu ştiu să trag.

M-au postat cu pistolul în mână, să păzesc intrarea din spate a Adunării Naţionale. Seara a încununat cu un măreţ final această zi. Mi se părea că au răsărit mii de stele noi… Târziu, noaptea, au schimbat straja şi eu m-am îndreptat cu pistolul spre casă, unde lipsa nici nu mi-a fost observată. O mulţime de oameni se adunaseră sub mărul cel mare: făceau ipoteze, încercau să afle când vom întâmpina armata sovietică (Dar Uniunea Sovietică ne deci arase război! Niciodată în istorie n-a existat un război în care armatele adversarului să fie aşteptate cu atâta dragoste şi bucurie de întregul popor!).

Merele cădeau din pom, stelele de toamnă cădeau din cer, toţi tăceam, urmărindu-le pe furiş cu privirea, gândindu-ne în taină la o dorinţă (doar există o asemenea superstiţie!): „Ce s-a înfăptuit să dureze în veci!”

Dimineaţa nu ştiu ce mi-a venit, sau poate că a fost un ordin, m-am dus la Teatrul Naţional. Acolo, oricine ştia să ţină în mână o pensulă scria pancarte. La Teatru se găseau culori, şi pânze de la decorurile vechi, dar nu erau oua pentru dizolvarea culorilor.

M-am întors din nou acasă. În pivniţă ţineam într-un borcan ouă puse în nişte soluţie de salicilat, dar tot cotrobăind, am constatat că nu mai rămăsese decât soluţia…

Decepţionată, m-am întors iar la teatru, dar acolo, între timp, se şi procuraseră câteva lădiţe cu ouă din cămara unui club.

Cei de-acolo amestecau culorile în găleţi, adăugau, în soluţie vin acrit în loc de oţet, dizolvau culori, lipeau hârtii, croiau pânze…

Pe duşumeaua goală se năşteau primele lozinci inspirate, se fixau steagurile roşii de beţele lor, se desenau pe ele seceri şi ciocane.

Apoi ne-am căţărat pe una din clădirile avariate de bombardamente, peste drum de Adunarea Naţională: de acolo trebuia să lăsăm în jos o frânghie cu laţ, ca să ridicăm o imensă placardă întru întâmpinarea Armatei Roşii.

Mie mi-au interzis să mă caţăr, dar eu tot m-am strecurat sus, pe scara aproape năruită, pe planşeul de beton aplecat pe-o rână ca o streaşină, până sus, la acoperişul smuls.

Jos – o mare ameţitoare de oameni, steaguri şi flori. Întregul oraş unduia în valuri, apusul ardea şi soarele beat de extaz nu se mai îndura să plece…

(… Aţi văzut vreodată un talbou cu o mulţime?”)

În cea de-a treia zi ne-am dus la Academie. Vreo zece inşi din ani diferiţi. Am observat că geamurile atelierelor erau sparte – trebuia răzuit chitul de ne ramele de fier spre a le pregăti pentru viaţa nouă.

O pată lângă peretele de la intrare. Mă opresc. Nu, Nu, asta nu se poate. Nu vreau. Nu-i posibil.

Din micul portret, înconjurat cu o cununiţă de ramuri de pin, dindărătul ochelarilor caraghioşi, cu lentile groase şi ramă neagră, mă priveşte atent, Ciorta. „Căzut pentru libertatea patriei”, citesc pe necrologul scris de mână: „mai, anul 1944”.

În mai? Dar îl văzusem la sfârşitul lui martie! Atunci când mă întorceam pentru prima oară cu mama de la cumpărături. Sunase alarma. Ne-am înghesuit într-un adăpost. În mulţimea de oameni îmbulzindu-se înnebuniţi, spre intrare, am zărit fata trandafirie şi buzele moi ale băiatului. Numai că era fără ochelari, şi parcă avea mustăţi. Nu m-a văzut, desigur. Până să ajung la ieşire, dispăruse.

Îmi vâjâiau urechile ca de nişte explozii. M-am apropiat de perete şi m-am revoltat împotriva lui Ciorta:

— De ce! Cum ai putut! Tocmai acum, când am găsit cheia eliberării luminii din beznă! Cheia… cheia…

Împing uşa atelierului de grafică, unde-i plăcea cel mai mult să stea. E pustiu. Pe jos zac răvăşite bucăţi de linoleum, tipărituri îngălbenite. Vântul pătrunde prin geamurile sparte, iar uşa care se trânteşte răsună ca o împuşcătură.

RIDICAREA SCLAVULUI

Pe rând se aduna şi tovarăşii, colegii mei. Lunganul Kolio, ieşit acum din închisoare, de nerecunoscut, amabil. Patănsoare cu mustăcioara mijind, Goya, încordat, palid. Cu siguranţă că a văzut necrologul, căci se apropie de mine şi-mi şopteşte:

— Aici s-a petrecut o barbarie! mai sunt încă ucigaşi. Trebuie să fie găsiţi… Apoi începe să tremure şi să strige. Vocea lui răsună în încăperea goală, pe coridoare, pe scări:

— Cine-i vinovatul? Cine-i vinovatul? Face câteva mişcări convulsive, ca şi când ar voi să apuce ceva, şi se prăbuşeşte pe podea.

Speriaţi, ne repezim să-l ajutăm, nu ştim ce-i de făcut, dar Kolio ne dă energic la o parte:

— O să-i treacă… Va trebui să se caute… Acum fiecare o să poată primi asistenţă medicală… O să ajungă pentru toţi…

Cine şi-ar fi putut închipui că în cea de-a patra zi de la Facerea lumii noi vom începe să reconstruim un institut, şi cu atât mai puţin că lucrul acesta va fi nu numai o reconstrucţie, ci de-a dreptul o renaştere!

Am constituit un comitet studenţesc şi, înaintea apariţiei vreunui profesor, ne-am suflecat mânecile şi am început să curăţim terenul.

Fără ezitare şi fără să ne dăm măcar seama cât de simbolică este ridicarea Sclavului căzut cu faţa în jos în preajma potecii pe care tineretul o să se îndrepte spre artă, ne-ndreptam spre el. Ne vine greu să-l scoatem din groapa, fără unelte, cu mina goală şi meditǎm îndelung la

o simplă lege fizică care să ne ajute.

Evrica! Acesta este acum ritmul nostru al tuturor.

Punem mina pe Sclav tandru şi cu nădejde. Hei, rup! Şi Sclavul se desprinde de pământ.

Hei, rup!

Se ridică încet, de parcă s-ar trezi: se clatină pe postamentul lui şi, dintr-odată, parcă şi-ar fi venit în fire, se propteşte zdravăn şi de neclintit.

Stăpânul universului!

Mâinile îi sunt legate, faţa lui e expresia însăşi a durerii, dar cei care stăm istoviţi la picioarele lui ştim că acum el e liber. îl privim amuţiţi: capul i se înalţă pe fundalul de ruine, cerul senin de septembrie radiază în jurul lui un nimb de lumină.

Şi în clipa aceasta, fără să ne-o spunem unul altuia, ne gândim cu toţii la unul şi acelaşi lucru.

N-o să-l lăsăm să mai cadă cu faţa-n jos, să mai audă uruitul avioanelor, şuierul sirenelor, exploziile bombelor, gloanţele trădătorilor.

N-o să îngăduim să fie batjocorit, exploatat, umilit, aruncat în arenă spre distracţia unor trândavi.

El nu este „Fiinţa supremă" a lui Robespierre, ci pur şi simplu un OM

El – suntem noi cei de până acum.

În numele omului şi al fiilor săi şi al duhului libertăţii!

Rugăciunea nescrisă a Revoluţiei. Nu un misticism religios, ci prima spovedanie a ateului în faţa altarului artei. Nu un jurământ teatral, de paradă, ci un crez care înfloreşte acum.

Suntem atât de însufleţiţi, că nu putem gândi altfel. îl privim şi, de astă dată, fiecare din noi rosteşte în gând jurimântul:

— Fie ca niciodată tu, înălţat pe-acest piedestal, să nu-ţi pierzi capul, ameţindu-te, şi să doreşti ca ceilalţi să se plece în faţa ta.

Să nu uiţi niciodată că vechile religii creau îngeri şi demoni, că istoria nu trebuie să se mai întoarcă îndărăt niciodată, că arta nu trebuie să repete modele de mult

depăşite...

Răsuflăm din nou şi punem iar mina pe târnăcop. A doua problemă este să umplem craterul trecutului, să nivelăm terenul, să creăm fundaţiile pe care vom ridica arta.

CUPRINS

PARTEA XNTÂI

„ALISA”.

În podul vechi, 6 e în ţara antipaţilor, 12 e Rezultatul deznădjedii, 15 Dacă cei vârstnici ar şti, 18 Magie 22, e Plânsul copiilor, 25 Metamorfoze, 29 e Ţara minunilor, 33 e Legende din familie, 38 o Lecţia de religie, 44 e Marea, 47 e Intermezzo, 54

Spaimaurşilor, 61

PARTEA A DOUA

DIN JURNALUL „ALISEI”.

Prefaţă necesară, 70 Dionysos, Bachus sau Vasili Nikanorovici, 71 e Hotărâre importantă, 76 Cuculeţul, 82 e Trustul, 85 e Glumă a naturii, 89 În lumea subacvatică, 93 e urmărire în întuneric, 98 Barbălungă, 102 e Ciorta, 107 Cotidiene, 113 e Istoria artei, 119 Tehnologie, 124 Cei şmecheri şi alţii, 127 e ciudatul profesor, 133 „Tabloul nemaivăzut”, 140 e Let it be forgotten, 142 Guernica, 146 Harta Bulgariei, 150 e Bombardamentul, 157 Cronică de provincie, 161 e Jackie, Irocika şi mama lui, 167 e Noul soţ al lui maman, 175 e Scrisoare către... cel căruia nu i-o voi trimite niciodată, 180 o Dublu portret, 183 Naufragiu, 187 Întoarcerea, 191 Luna august, 196 e Zile pentru sentimente nemaiîncercate, 201 Ridicarea Sclavului 205

Ne/ena Stefano/a este, fără îndoială, una dintre cale mal Interesante personalităţi din generaţia de mijloc a scriitorilor bulgari. Se naşte la Sofia în anui 1923. Este absolventă a Academiei de Arte frumoase. Debutează în 1938. Din volumele de versuri şi proză publicate de-a lungul anilor amintim: FĂRĂ NUME (poem-1946}, POEZII (1948), SCUTUL PĂCII (1962), BLASUL ŞESURILOR (1954), VERSURI (1967), FILM ÎN CULORI (proză umoristică – 1967), CĂLĂTORIE ROMANTICĂ (1969),

VERSURI NOI (1983), SCRISORI ŞI VERSURI (1967), POEZIE (1970), UUTE NECUNOSCUTE (1971).

O evocare autobiografică de mare sinceritate şi de o fidelitate totală faţă de sine şi faţă de noi toţi ne oferă în

(1972 – ed. 1, 1974-ed II), carte luminată de un cald lirism, de gingăfla scrisului feminin, de experienţa unei existenţe mult încercate. Această incursiune în trecut – periplu fantastic şi real deopotrivă în lumea copilăriei fi adolescenţei – are fi menirea de a oferi o imagine vie a vieţii artistice bulgireftt din perioada Interbelică.